

Vilniaus universitetas

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

ŠIUOLAIKINĖS POLITIKOS STUDIJŲ MAGISTRO PROGRAMA

MANVYDAS POŠKUS

II kurso studentas

**GEGUŽĖS 3-OSIOS KONSTITUCIJOS ATMINTIES SKIRTYS POLITINĖJE RETORIKOJE:
LIETUVOS IR LENKIJOS ATVEJAI**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė: dr. Viktorija Rimaitė-Beržiūnienė

Vilnius, 2024

Magistro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data)

.....

(v., pavardė)

.....

(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

.....

(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Magistro darbo recenzentas/ė:

.....

(v., pavardė)

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas magistro baigiamasis darbas „Gegužės 3-osios Konstitucijos atminties skirtys politinėje retorikoje: Lietuvos ir Lenkijos atvejai.“ yra:

1. Atliktas mano paties ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame institute/universitete Lietuvoje ar užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Manvydas Poškus

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Poškus M. Gegužės 3-osios Konstitucijos atminties skirtys politinėje retorikoje: Lietuvos ir Lenkijos atvejai, Šiuolaikinės politikos magistro programa, magistro darbas/VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovė- Dr. Viktorija Rimaitė-Beržiūnienė. 2024 –p 96.

Reikšminiai žodžiai: kolektyvinė atmintis, tapatybė, politinio elito retorika, Gegužės 3-osios Konstitucija, diskurso analizė.

Nors istoriniu požiūriu, Gegužės 3-osios Konstitucija ir jos priėmimas yra bendras istorinis Lenkijos ir Lietuvos įvykis, vis tik šio įvykio atminimas bei atminimo reprezentacijos šiose valstybėse skiriasi, fiksuojant tam tikras kolektyvinio atminimo slinktis, atsispindinčias tiek viešosios erdvės, tiek politinėse diskusijose. Būtent tai ir atveria nišą šio magistro darbo rėmuose įgyvendinamam tyrimui. Iš to kyla ir darbo tikslas: nustatyti kaip politinėje retorikoje per Gegužės 3-osios Konstitucijos istorinę atmintį formuojamas kiekvienos valstybės tapatybinis vaizdinys bei nustatyti potencialias diskurso skirtis abiejose šalyse.

TURINYS

ĮVADAS	6
I TAPATYBINIŲ VAIZDINIŲ POLITINĖJE RETORIKOJE TEORINĖ PERSPEKTYVA	19
1.1. Kolektyvinė atmintis ir jos instrumentalizavimas politikoje	20
1.2. Politinė retorika kaip kolektyvinės atminties praktika	22
1.3. Valstybės tapatybės formavimas per kolektyvinę atmintį.....	24
II METODOLOGIJA	30
2.1. Duomenų atranka	30
2.2. Duomenų analizė.....	31
2.3. Politinės retorikos tyrimo klausimai.....	33
2.4. Politinę retoriką veikiančios aplinkybės	34
III POLITINĖS RETORIKOS DISKURSO ANALIZĖ	36
3.1. Lietuvos politinio elito retorika.....	36
3.2. Lenkijos politinio elito retorika.....	49
3.3. Diskurso analizės rezultatų apibendrinimas.....	66
IŠVADOS	76
LITERATŪROS SĄRAŠAS	78
PRIEDAI	92
Priedas Nr. 1.	92
Priedas Nr. 2.	93
SUMMARY.....	95

ĮVADAS

XVIII a. plintant apšvietos idėjoms, dalis filosofų Jeano Jacque Rousseu ir Charles De Montesque veikaluose aprašytų naujų visuomenės organizavimo principų, tokių kaip prigimtinės teisės, piliečių suverenai ar valdžių padalijimo principų, nugulė į 1791 m. Varšuvoje priimtą Gegužės 3-osios Konstituciją (toliau vadinama Konstitucija)¹. Dokumente formuluojamos idėjos tarnavo kaip kompromisas tarp apšvietos laikotarpio idealizmo ir politinio pragmatizmo.² Nors reformų atžvilgiu nežengęs taip toli kaip vos už kelių mėnesių priimtas prancūziškasis Konstitucijos variantas, šis teisinis bei politinis dokumentas įprasmino siekį rasti Lenkijos ir Lietuvos valstybei tinkamą raidos modelį, sustiprinti valstybę, vis daugiau grėsmės keliančios Rusijos imperijos akivaizdoje, ir reformuoti tuometinį visuomenės bei valdžios būvį.³

Konstitucijos kūrėjai siejo valstybės stiprinimą su centralizuota ir vieninga valdžios vizija, todėl Konstitucijoje buvo praleistas arba apeitas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) valstybingumo klausimas jungtinėje Abiejų Tautų Respublikoje (ATR). Nepaisant to, ši Konstitucija turi didžiulę reikšmę Lietuvos istorijoje – tai ne tik pirmoji rašytinė Konstitucija Europoje, tačiau ir tam tikras patvirtinimas, kad ATR nebuvo tokia silpna valstybė, kokia buvo vaizduojama po jos likvidavimo Rusijos imperijoje ir vėliau Sovietų Sąjungoje, o to atgarsiai kai kurių Konstitucijos reikšmės skeptikų lūpose yra išlikę iki šių dienų.⁴

Vis dėlto, Konstitucija gyvavo vos 14 mėnesių⁵, o vėliau sekę istoriniai įvykiai bei nevienareikšmiškas šio įvykio vertinimas kintančioje geopolitinėje aplinkoje (vertinimo nevienareikšmiškumas detaliau apibrėžiamas literatūros apžvalgoje – aut. past.), verčia iš naujo apmąstyti, kokia yra šio Europos istorinės atminties kontekste iškilus įvykio vieta lietuvių ir lenkų kolektyvinėje atmintyje, kokios yra egzistuojančios atminties skirtys politiniame lygmenyje ir kaip šio įvykio politinė reikšmė tapatybiniame lygmenyje yra suprantama abiejose valstybėse šiais laikais.

Po Konstitucijos griūtis ir valstybės padalijimo sekusiais okupacijos metais, istoriniai įvykiai buvo interpretuoti ne pagal lietuviškosios savivokos, tačiau taip, kad atitiktų Carinės Rusijos bei

¹ Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „1791 m. Gegužės 3-osios Konstitucija“, lrs.lt, žiūrėta 2023.11.25. https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=39296&p_k=1

² Arnaud Parent, „Švietimo laikų prancūzų mąstytojų įtaka tautos sampratai 1791m. gegužės 3-osios konstitucijoje“, Žiūrėta 2023.11.25 <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2013~1515671199468/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

³ Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „1791 m. Gegužės 3-osios Konstitucija“, lrs.lt, žiūrėta 2023.11.25. https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=39296&p_k=1

⁴ Ibid.

⁵ Lenkijos Respublikos portalas, „230th Anniversary of the May 3rd Constitution“, Žiūrėta 2023.11.25. <https://www.gov.pl/web/usa-en/230th-anniversary-of-the-may-3rd-constitution>

Sovietų Sąjungos politinius naratyvus.⁶ Po nepriklausomybės atgavimo, Lietuvoje atsirado poreikis savarankiškai vykdyti valstybinę atminties politiką, taip pat iš naujo įvertinti įvairius šalies istorinius įvykius, peržiūrėti jiems suteikiamas prasmes. Egzistavo datos ir įvykiai, kurie laikomi neatsiejama valstybingumo simboliais, tačiau tuo pačiu susidarė sąlygos istorinės atminties tyrinėjimams ir siekis nacionalinės tapatybės paieškose apibrėžti santykį su ne taip vienareikšmiškai vertinamais istoriniais įvykiais.⁷ Tą atliepia ir pastaraisiais dešimtmečiais pasaulyje pastebimas kolektyvinės atminties tyrimų suaktyvėjimas politikos moksluose⁸. Akademinėje bendruomenėje nemažai dėmesio skiriama įvairioms atminties teorijoms ir jų praktiniam taikymui, siekiant išsiaiškinti, kaip ir kodėl skirtingos visuomenės prisimena tam tikrus istorinius įvykius.⁹

2007-ųjų pradžioje Lietuvos Respublikos Seimo nario Emanuelio Zingerio iniciatyva buvo įregistruotas siūlymas papildyti Lietuvos atmintinų dienų įstatymą nuostata apie ATR Konstituciją. Kaip rašo Raimundas Lopata¹⁰, toks siūlymas sukėlė bemaž pusantrų metų trukusias politines ir visuomenines diskusijas dėl šios datos paminėjimo. Galiausiai 2008-ųjų pavasarį, ši politinė iniciatyva Seime buvo patvirtinta tik iš aštunto karto, tad po ilgų diskusijų ir nesutarimų, galiausiai papildė Lietuvos atmintinų dienų sąrašą. Svarbu paminėti, jog kartu su Gegužės 3-ąja, kaip integrali konstitucijos dalis, įteisintas ir Spalio 20-osios tarpusavio įžado įstatymas¹¹, Tai Lietuvai itin svarbus Konstituciją papildantis susitarimas, kuris anot karaliaus Stanislovo Augusto Poniatovskio: „įtvirtins ir įamžins šventą uniją“¹². Teisės istorikas Vaidotas Vaičaitis tarpusavio įžado reikšmę įvardino taip: „buvo įtvirtinta lenkų ir lietuvių tautų vienybė bendroje valstybėje traktuojama kaip amžinas ir nekeičiamas principas“.¹³

Šioje vietoje R. Lopata kėlė nacionalinei atminties politikai aktualų klausimą: „kodėl šis atmintinų dienų sąrašo plėtros klausimas, į jas įtraukiant Gegužės 3-osios Konstitucijos dieną, tapo rimta politine problema ir koks politinis turinys buvo suteiktas šiai datai?“¹⁴. Kaip pažymi R. Lopata¹⁵ šios istorinės datos įtraukimas į įsimintinų dienų sąrašą, taip įtraukiant ją į lietuviškojo identiteto sritį,

⁶ Richard Mole, „The Baltic States from the Soviet Union to the European Union Identity, Discourse and Power in the Post-Communist Transition of Estonia, Latvia and Lithuania“, 2013 p 125-130.

⁷ Ibid.

⁸ Félix Krawatzek, „Collective Memory“ Oxford Bibliographies in Political Science“, New York: Oxford University Press, 2020.

⁹ James Wertsch, „How Nations Remember: A Narrative Approach“, Oxford University Press, 2021

¹⁰ Raimundas Lopata, Alvydas Jokubaitis „Lietuva kaip problema“, Vilnius: Tyro Alba, 2014, p. 139p.

¹¹ Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Lietuvos Respublikos atmintinų dienų įstatymas“, lrs, žiūrėta 2023.05.30 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.41597>

¹² Lietuvos Respublikos Seimo portalas, 1791 m. Gegužės 3-iosios Konstitucija, lrs.lt, žiūrėta 2023.11.25. https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=39296&p_k=1

¹³ Vaidotas Vaičaitis, Parlamento studijos, „1791 m. gegužės 3-iosios konstitucija ir Lietuvos konstitucingumo Tradicija“, 2013, Nr. 14, žiūrėta 2024.02.11 https://journals.lnb.lt/ps-archyvas/Nr14/14_teise_1.htm

¹⁴ Raimundas Lopata, Alvydas Jokubaitis „Lietuva kaip problema“, Vilnius: Tyro Alba, 2014, p. 139p.

¹⁵ Ibid.

susilaukė etno-centrinį (pvz Vilniaus Pedagoginio Universiteto istorikų)¹⁶ valstybės modelį išpažįstančiųjų kritikos, teigiant, kad pačioje Konstitucijoje trūksta lietuviškumo elemento (pvz. nėra minimas Lietuvos vardas), o tai galėjo reikšti Lenkijos norą sumažinti Lietuvos autonomiją.¹⁷ Esminis argumentas šioje diskusijoje tapo Spalio 20-osios tarpusavio įžado įstatymas, kuriame ne tik minima Lietuva, tačiau yra aiškiai įvardinamos abiejų tautų politiškai pasidalijamos sritys valstybėje¹⁸, įtvirtinant valstybės dualumą.

Aptariama Konstitucija yra tapusi ne tik viešosios politinės diskusijos klausimu, bet ir tema, nagrinėjama akademiniam lauke. Pavyzdžiui, Rasa Čepaitienė savo straipsnyje¹⁹ teigė, kad iki šiol Lietuvoje nėra straipsnio ar leidinio, kuriame būtų atskirai nagrinėjamas Gegužės 3-osios Konstitucijos įamžinimas, lyginant su analogiškais procesais kaimyninėje Lenkijoje. Savo ruožtu Lietuvoje ši data liko pilkojoje zonoje iki pat 2007-ųjų ir jau minėto E. Zingerio siūlymo (nors savo kalbose istorikas Alfredas Bumblauskas teigia, jog tai buvo jų bendra iniciatyva)²⁰. Naujos Konstitucijos interpretacijos ir ypač jos integraliosios dalies – Spalio 20 d. dokumento – prasmės atskleidimas viešojoje erdvėje išties gali padėti šiuos vertinimus „perprogramuoti“, ne paliekant tai kaip lenkiškosios istorijos dėmenį, bet priešingai – akcentuojant jos europietišką fenomenalumą ir „savasties“ elementą.²¹

Atlikta Gegužės 3-osios Konstitucijos literatūros apžvalga (detali apžvalga pateikiama nuo 11psl) apima gilinimąsi į istoriografiją ir istoriografiniam požiūriui būdingą Konstitucijos aiškinimo bei šio aiškinimo istorinių ir politinių aplinkybių nulemtos kaitos, nagrinėjimą. Pirmieji jai skirti svarstymai lietuviškojoje istoriografijoje pasirodė tarpukariu ir dėl komplikuočių tuometinių santykių su Lenkija, buvo neigiami. Įsitvirtino bendrinis negatyvus požiūris, jog ši Konstitucija bandė apriboti lietuviškumą ir riboti Lietuvos valstybingumą. Panašaus požiūrio laikytasi ir sovietinės okupacijos metais, o istoriografinis naratyvas kisti ėmė jau tik artėjant prie XXI a., atgavus nepriklausomybę. Pažymėtina, jog aprašyta literatūra neapima potencialiai skirtingų Konstitucijos atminties reprezentacijų politinėje plotmėje, taip apjungiant šio istorinio įvykio vertinimą su aktualiais

¹⁶ Alfredas Bumblauskas, „Gegužės 3-iosios Konstitucija: Lietuvos ir Lenkijos užmarštys“, p12. žiūrėta 2023.11.25 <http://www.mdl.projektas.vu.lt/wp-content/uploads/2013/03/geguzes-3-iosios-konstitucija.pdf>

¹⁷ Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Komiteto išvada Atmintinų dienų įstatymo 1 straipsnio papildymo ir pakeitimo įstatymo projektui“, Žiūrėta 2023.11.21 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.295650?positionInSearchResults=31&searchModelUUID=0c472ebd-6029-4e5f-99f6-14939b402d78>

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Rasa Čepaitienė, „Gegužės 3-iosios konstitucija lietuvių istorinėje atmintyje“ 2014, p79, žiūrėta 2023.05.30, <https://www.istorija.lt/data/public/uploads/2020/11/6-xviii-a.-studijos-t.-1-rasa-cepaitiene-geguzes-3-iosios-konstitucija-lietuviu-istorineje-atmintyje-p.-76-96.pdf>

²⁰ Alfredas Bumblauskas, „Gegužės 3-iosios Konstitucija: Lietuvos ir Lenkijos užmarštys“, Žiūrėta 2023.11.25 <http://www.mdl.projektas.vu.lt/wp-content/uploads/2013/03/geguzes-3-iosios-konstitucija.pdf>

²¹ Rasa Čepaitienė, „Gegužės 3-iosios konstitucija lietuvių istorinėje atmintyje“ 2014, p79, žiūrėta 2023.05.30, <https://www.istorija.lt/data/public/uploads/2020/11/6-xviii-a.-studijos-t.-1-rasa-cepaitiene-geguzes-3-iosios-konstitucija-lietuviu-istorineje-atmintyje-p.-76-96.pdf>

politiniais įvykiais. Dominuoja gilinimasis į Konstitucijos išaiškinimą, daug dėmesio skiriant Lenkijos ir Lietuvos vaidmens apibrėžčiai, keliant klausimus, ar ir kaip tuometė Lietuva buvo atspindėta dokumente.

Domėtis šio įvykio atminties reprezentacija šiomis dienomis skatina tai, kad kaimyninėje Lenkijoje šiam iškiliam įvykiui skiriama ištis daug dėmesio. Tai daroma ne tik įvairiais simboliniais minėjimais, datos sureikšminimu, tačiau ir kolektyvinės atminties įprasminimo fizinių reprezentacijų, tokių kaip paminklai, gatvių pavadinimai, paveikslai, pašto ženklai ir t. t. formų ir įprasminimų būdu. Jos paskelbimo diena Lenkijoje yra viena labiausiai minimų valstybinių sukakčių²², vos Lenkijai atgavus nepriklausomybę, šios šalies Seimas jau 1919 m. Gegužės 3-iąją dieną paskelbė valstybine švente.²³ Anot 2017 m. atliktos sociologinės apklausos, lenkai šią datą laiko antra svarbiausia nacionaline švente po Lapkričio 11-osios.²⁴ Tačiau toks kolektyvinėje atmintyje įsitvirtinęs homogeniškas šio įvykio vertinimo modelis pastaruoju metu taip pat yra kvestionuojamas, bent jau viešųjų diskusijų lygmenyje. Štai, pavyzdžiui, lenkiškame politiniame Jogailaičių klube²⁵ pernai vykusioje diskusijoje²⁶ buvo kritikuojama tai, jog Lenkija šią datą vertina kaip išskirtinai savo nuopelną ir nemini joje lietuviškojo ar kito dėmens. Galima daryti prielaidą, jog Lenkijoje atsiranda nuomonių, jog nederėtų absoliučiai „sulenkinti“ šio įvykio atminties, kad jame atsirastų vietos ne tik lenkams, tačiau ir kitoms ATR tautoms. Kalbėdamas apie Gegužės 3-osios atmintį, panašios pozicijos laikėsi ir A. Bumblauskas. Jis teigė: „Tai yra etnolingvistinis nacionalizmas – kad visą lenkakalbę tradiciją Lenkija pasisavino. Todėl natūralu, kad ir Gegužės 3-ioji tapo grynai lenkiškumo diena“.²⁷

Remiantis aptartais veiksniais, formuojama **darbo problema**: nors istoriniu požiūriu, Gegužės 3-osios Konstitucija ir jos priėmimas yra bendras istorinis Lenkijos ir Lietuvos įvykis, vis tik šio įvykio atminimas bei atminimo reprezentacijos šiose valstybėse skiriasi, fiksuojant tam tikras kolektyvinio atminimo slinktis, atsispindinčias tiek viešosios erdvės, tiek politinėse diskusijose.

Iš to kyla ir darbo **tikslas**: nustatyti kaip politinėje retorikoje per Gegužės 3-osios Konstitucijos istorinę atmintį formuojamas kiekvienos valstybės tapatybinis vaizdinys bei nustatyti potencialias

²² Stanisław Michałowski „Współcześni i potomni o Konstytucji 3 Maja“, žiūrėta 2024.02.12, p56 [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Rocznik_Lubelski/Rocznik_Lubelski-r1989_1990-t31_32/Rocznik_Lubelski-r1989_1990-t31_32-s45-67.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Rocznik_Lubelski/Rocznik_Lubelski-r1989_1990-t31_32/Rocznik_Lubelski-r1989_1990-t31_32-s45-67/Rocznik_Lubelski-r1989_1990-t31_32-s45-67.pdf)

²³ Święto Narodowe Trzeciego Maja, nszyp.pl, Žiūrėta 2023.11.25 <https://nszyp.pl/wydarzenia-i-komentarze/swieto-narodowe-trzeciego-maja/>

²⁴ Filip Musiał, „Wokół symboli narodowych i Święta Trzeciego Maja“, žiūrėta 2024.02.12, <https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/81188,Wokol-symboli-narodowych-i-Swieta-Trzeciego-Maja.html>

²⁵ Jogailaičių klubas „O Klubie Jagiellońskim“, klubjagiellonski.pl, Žiūrėta 2023.11.25 <https://klubjagiellonski.pl/o-klubie-jagiellonskim/>

²⁶ „Po 300 latach Polska wraca do gry“. Kita, Konończuk, Pilawa, Staniłko. Youtube vaizdo įrašas, Paskelbta „Jagiellonian Club“ 2023.10.25 https://www.youtube.com/watch?v=nyTu0VTd5H4&ab_channel=KlubJagiello%C5%84ski

²⁷ Bernardinai.lt, „Gegužės 3-ioji – kodėl Lietuvoje mažiau reikšminga nei Lenkijoje?“ Bernardinai, Žiūrėta 2023.11.21 <https://www.bernardinai.lt/2020-05-07-geguzes-3-ioji-kodel-lietuvoje-maziau-reiksminga-nei-lenkijoje/>.

diskurso skirtis abiejose šalyse. Siekiant įgyvendinti šį tikslą, keliamas ir pagrindinis **tyrimo klausimas**: kaip politinėje retorikoje per Gegužės 3-osios Konstitucijos istorinę atmintį formuojamas Lenkijos ir Lietuvos tapatybinis vaizdinys, nustatant potencialias diskurso skirtis abiejose valstybėse?

Siekiant atsakyti į pagrindinį šio tyrimo klausimą, išsikelti **darbo uždaviniai** yra šie:

1. Suformuoti teorinį pagrindą, grįstą socialinio konstruktyvizmo teorinėmis priegomis, kurios įgalina analizuoti politinių veikėjų retoriką kolektyvinės atminties tematika ir jos sąsają su valstybės tapatumu.
2. Suformuoti tyrimo metodologiją, grįstą diskurso analizės įrankiu, orientuotu į identiteto formavimo politinėje retorikoje atskleidimą.
3. Remiantis diskurso analizės prieiga, identifikuoti kaip Lietuvos ir Lenkijos politikų retorikoje konstruojama Gegužės 3-osios atmintis formuoja šių valstybių tapatumus, taip pat išskirti jų skirtis ir panašumus.
4. Remiantis tyrimo rezultatais, pateikti apibendrintas išvadas apie tai, kokios skirtys bei panašumai egzistuoja abiejų šalių politinėje retorikoje Gegužės 3-osios Konstitucijos atminties tema.

Darbo aktualumas ir naujumas. Gilinimasis į politinėje dimensijoje sąlyginai mažai analizuotą Gegužės 3-osios Konstitucijos atminimo reprezentaciją politinio elito retorikoje, gali padėti suprasti kaip abi valstybės mato šį įvykį tapatybiniame lygmenyje, kokiame kontekste jis naudojamas ir ar retorikoje randama vietos „kito“, t.y. kitos valstybės, vaidmeniui. Tokio tyrimo aktualumą stiprina pastebima tendencija, jog Lietuvoje vis aktyviau domimasi šiuo istoriniu įvykiu akademiniam, bei politiniam lygmenyse (data įrašyta į atmintinų dienų sąrašą, reguliariai vyksta minėjimai, kuriuose dalyvauja aukščiausi politiniai veikėjai, daugėja viešų politikų ir istorikų pasisakymų šia tema, atsiranda viešos diskusijos). Tuo pačiu Lenkijoje atsiranda diskusijų, jog šis įvykis nėra vien lenkų tautos nuopelnas, tad galimas tam tikras šios Konstitucijos „nupolonizavimas“. Taigi, atsiranda prielaidų dėl šio istorinio įvykio vertinimo neapibrėžtumo, tačiau kartu nėra iki galo aišku, ar ir kaip šis įvykis aktualizuojamas politiniam lygmenyje per politinio elito retoriką. Kitaip sakant, akademiniam lygmenyje stinga dėmesio šio praeities įvykio sąsajų su dabartimi, išreiškiamų per Gegužės 3-osios Konstitucijos atminimą politinio elito retorikoje. Kadangi politinė retorika yra iš anksto paruoštas ir apmąstytas dėmuo, kuriame nacionaliniai atsiminimai yra strategiškai naudojami turint tam tikrų politinių siekių, praeities atsiminimų aktualizavimas gali veikti kaip diskursyvinis įrankis, turintis galios veikti politinius procesus.

Darbo struktūra. Pirmojoje – teorinėje – šio magistrinio darbo dalyje bus trumpai apžvelgiama ir pristatoma konstruktyvizmo teorija ir šios teorinės paradigmos kontekste plėtojamos teorinės prieigos, apimančios kolektyvinės atminties ir valstybės tapatybės santykį, kolektyvinės atminties instrumentalizaciją ir sąsajas su politine retorika, kuri naudojama kaip kolektyvinės atminties praktika. Tolimesnėje dalyje – apžvelgiami išsikeltam tikslui darbe pasiekti taikomi metodologiniai principai, detalizuojama, kaip atrenkami ir analizuojami duomenys bei išskiriamos tiriamą objektą veikti galinčios aplinkybės. Trečiojoje darbo dalyje –atliekamas empirinis tyrimas, kurį sudaro politinio elito retorikos diskurso analizė.

Literatūros apžvalga

Šiame skyriuje bus apžvelgta didžioji dalis ankstyvųjų, t.y. prieškariu (iki 1939m.) ir sovietinės okupacijos laikotarpiu (1945-1990 m.) pasirodžiusių tyrimų. Taip pat bus pateikiama nepriklausomoje Lietuvoje (1990 m.-) pasirodžiusių tyrimų, susijusių su Gegužės 3-osios Konstitucija ir jos interpretacija, apžvalga. Atskirai pateikiamos užsienio autorių, tarp jų pirmojo apie Lietuvos svarbą ir vaidmenį šios Konstitucijos priėmimo procese prabilusio Juliuszo Bardacho, į kurio darbus vėliau atsižvelgė ir Lietuvos istorikai, veikalai. Literatūros apžvalga parodo pagrindines tyrimų, susijusių su Gegužės 3-osios Konstitucija, kryptis bei tendencijas, atveriant nišą šio magistrinio darbo rėmuose įgyvendinamam tyrimui.

Literatūros analizę galima suskirstyti į kelias dalis, – pradedant nuo dar tarpukariu dirbusio rusų istoriko Ivano Lappo užduoto tono, kurio aiškinime Konstitucija matoma kaip Lietuvos valstybingumo praradimas. Vėliau sekė sovietinis laikotarpis, kai panašus naratyvas su tam tikrais klasinės ideologijos potėpiais tiko ir Lietuvos valstybės istorinius įvykius savaip interpretuojančiai sovietų sąjungos valdžiai. Galiausiai, paskutinę literatūros dalį sudaro po nepriklausomybės atgavimo pasirodžiusi literatūra, kai naratyvas palengva ėmė kisti. Po sovietų sąjungos griūties atsivėrus archyvams bei nukritus ideologiniams pančiams, istorikų rankos tapo labiau atrištos šį įvyki interpretuoti dar kitaip. Ypač akcentuojant Spalio 20-osios Konstitucijos pataisą ir matant ją kaip integralią šio dokumento dedamąją su išskirtine Lietuvos vieta joje. Tačiau akivaizdu, kad net ir jaučiant tam tikrą pokytį bendrame naratyve po nepriklausomybės atgavimo, pozicija vis dėlto nėra absoliučiai homogeniška ir suprantama kaip istorinis ar politinis konsensusas (kaip matėme iš diskusijų Seime po E. Zingerio iniciatyvos ir to, jog tik iš aštunto karto ši pozicija galiausiai buvo priimta). Tad sutariant, jog šio įvykio vieta ir apibrėžtis lietuvių kolektyvinėje atmintyje yra ne iki galo aiški tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje, kolektyvinė Gegužės 3-osios Konstitucijos atmintis nėra

pilnai homogeniška, šiuo darbu siekiama išanalizuoti kokia Gegužės 3-osios Konstitucijos reikšmė formuojama ne vien istoriografijoje, tačiau būtent politinio elito retorikoje, išskiriant ir tai, koks tapatybinis šio istorinio įvykio vaizdinys yra kuriamas.

Ankstyvoji literatūra

Kaip nurodo R. Čepaitienė²⁸, pirmosios Konstitucijai skirtos analizės profesionalioje lietuvių istoriografijoje pasirodė tarpukariu ir dėl įtemptų santykių su Lenkija dėl Vilniaus krašto buvo itin negatyvios (pvz. Igno Jonyno po slapyvardžiu dienraštyje Lietuva publikuotas straipsnis „Gegužės 3-oji diena“, kuriame Konstitucija vertinta ją susiejant su lenko, amžių perspektyvoje visuomet lietuviams buvusio agresoriumi, įvaizdžiu.)²⁹. Tuo metu įsitvirtino požiūris, kad Konstitucija buvo vienas iš lenkų bandymų apriboti ar panaikinti lietuviškąjį valstybingumą. Šio požiūrio laikėsi ir Lietuvoje gyvenęs rusų istorikas Ivanas Lappo. 1933m. atvykęs dirbti į Vytauto Didžiojo universitetą³⁰, I. Lappo pateikė tokią pastabą: „Gegužės 3 Konstitucija yra valstybinio perversmo produktas, bet ne laisvojo Lietuvos ir Lenkijos susitarimo dalykas“. Lietuva ją atmetė, 1792m. vykusioje Targowicos konfederacijoje³¹, įsteigusi laisvą generalinę LDK konfederaciją.³²

Žymus tarpukario istorikas Adolfas Šapoka 1938-1939m raštų rinkinyje tęsė panašų naratyvą (nors egzistuoja ir kitas A. Šapokos pozicijos vertinimas tarp istorikų: pavyzdžiui britų istorikas Richard Butterwick, remdamasis R. Šmigelskytės- Stukienės tyrimais³³, teigė³⁴, jog A. Šapoka suprato Gegužės 3-osios Konstitucijos ir tarpusavio įžado reikšmę Lietuvai, tad vienareikšmiškai apibūdinti A. Šapokos poziciją Konstitucijos atžvilgiu nėra lengva). A. Šapoka rašė, jog tai buvo ne unijinė, o federacinė valstybė, o feodalai, kuriuos jis įvardija lietuviams savo valstybingumą gynė iki pat III-ojo ATR padalinimo. A. Šapoka pabrėžė lietuviškumo elementą ir ragino „rasti lietuvius Lietuvos istorijoje“.³⁵ Juozas Jurginis savo 1971m. išleistame straipsnyje³⁶ rašo, jog A. Šapoka sutiko, kad tuo laikotarpiu Lietuva ir Lenkija įėjo į naują savo sugyvenimo fazę, kai pradėjo veikti abi valstybes apimantys centriniai valdymo organai. A. Šapoka pabrėžia, kad su Konstitucijos

²⁸ Rasa Čepaitienė, „Gegužės 3-iosios konstitucija lietuvių istorinėje atmintyje“ 2014, p80, žiūrėta 2023.05.30, <https://www.istorija.lt/data/public/uploads/2020/11/6-xviii-a.-studijos-t.-1-rasa-cepaitiene-geguzes-3-iosios-konstitucija-lietuviu-istorineje-atmintyje-p.-76-96.pdf>

²⁹ Ibid, p 82.

³⁰ Ibid, p 82.

³¹ Visuotinė Lietuvių Enciklopedija, „Targowicos konfederacija“, vle, žiūrėta 2023.05.30, <https://www.vle.lt/straipsnis/targowicos-konfederacija/>

³² Ivanas Lappo, „Lietuva ir Lenkija po 1569 in. Liublino unijos“, VDU Teisių Fakulteto Leidinys, 1932, p. 25

³³ Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, „Liublino unijos tvarumo problema valstybės centralizacijos akivaizdoje: Lietuvos bajorijos pozicijos (tarp Ketverių metų seimo ir Gardino seimo)“ Parlamento studijos. <https://gs.elaba.lt/object/elaba:113909134/>

³⁴ Richard Butterwick, „1791 m. gegužės 3 d. Konstitucija. Abiejų Tautų Respublikos testamentas“, Vilnius : Lietuvos istorijos institutas, pratarinėje, 2021.

³⁵ Adolfas Šapoka 1938–1939m „Lietuva ir Lenkija po 1569 m. Liublino unijos. jų valstybinių santykių bruožai“, 2018

³⁶ Juozas Jurginis, Lietuvos istorijos metraštis, „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žlugimo priežastys“, 1971m, p 46.

priėmimu panaikinti formalūs federacijos likučiai ir pačiame konstitucijos tekste net neliko vietos Lietuvos vardui.³⁷

1940 m. „Lietuvos praeityje“ pasirodė istoriko Konstantino Avižonio recenzija A. Šapokos tekstui. Daugiausia kritikos A. Šapoka sulaukė dėl perdėm teisinio darbo pobūdžio. Recenzijos autoriaus nuomone, daug naudingiau būtų buvę atvaizduoti Lietuvos ir Lenkijos santykius tokiais, kokie jie iš tikro yra buvę, bet ne nagrinėti, kokie jie turėjo būti pagal įvairius teisinius aktus ir sutartis“. Jis atkreipė dėmesį į tai, kad A. Šapoka tik bendrais bruožais „tepaliečia bendrojo valdovo klausimą“, neaiškiai analizuoja lenkėjimo klausimą XVIII a., aptariant 1791 m. Gegužės 3-osios Konstituciją „nepabrėžia tos Konstitucijos neigiamos įtakos Lietuvos savarankumui“ ir kt.³⁸ Tuo pačiu K. Avižonis apžvelgia ir įvertina ir teigiamas A. Šapokos idėjų puses: „veikalas pasižymi nuosaikia lietuviškąja Lietuvos–Lenkijos santykių aiškinimo koncepcija. Taip studija įgyja objektyvumo atspalvio“³⁹. Anksčiau minėtame R. Čepaitienės tekste pabrėžiama, jog sovietinė istoriografija vėliau praktiškai tik atkartos šią tautinio atgimimo laikų interpretaciją, išryškindama tam laikotarpiui būdingą klasinį bajorų savivalės bei valstiečių priespaudos aspektą, t.y. akcentuodama tai, kuo tuo metu rėmėsi sovietinė ideologija – klasių kova. Sovietų laikais ši Konstitucija susilaukė kaltinimų dėl to, jog savo nuostatuose neįteisino baudžiamos panaikinimo ir taip įtvirtino valstybės darbininkijos sluoksnio išnaudojimą⁴⁰.

Nepriklausomybės laikų literatūra

1990m. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, buvo galima tikėtis tam tikrų naratyvo pokyčių, kalbant apie istorinių įvykių įprasminimą, vertinimo pokyčius ir naujų prasmų ieškojimus. 1992m. santūriai apie Konstituciją ir ir tarpusavio išipareigojimo reikšmę rašė Leonas Mulevičius.⁴¹ 1995 m. knygoje „Lietuvos istorija iki 1795“⁴², autoriai jau pabrėžia, kad Gegužės 3-iosios Konstitucija, kurioje buvo siekiama centralizuoti ATR, nereiškė Lietuvos valstybingumo tradicijos panaikinimo. Tai dar ryškiau matyti iš integralios jos dalies – Spalio 20 d. abiejų tautų tarpusavio įžado. Pasak R. Čepaitienės: „Šis solidus veikalas, tiek ir kiti istorikų tekstai iš esmės „reabilitavo“ 1791 m. gegužės 3 d. Konstituciją. Kintančios lietuvių istoriografinės minties kontekste tai leido šią Konstituciją

³⁷ Ibid.

³⁸ Minima K. Avižonio recenzija, Lietuvos praeitis, 1940, t. 1, sąs. 1, p16. Aprašyta: A. Šapoka „Raštai”,

³⁹ Ibid, p. 16

⁴⁰ Autorė straipsnyje remiasi Lietuvos TSR istorija, Vilnius, 1957, p 343–346.

⁴¹ Leonas Mulevičius. Lietuvos savarankiškumas ir Abiejų tautų savitarpio garantijos įstatymas. Litanistica, 1992, p. 70–78

⁴² Zigmantas Kiaupa, Jūratė Kiaupienė, Albinas Kuncevičius, „Lietuvos istorija iki 1795 m.“, Valstybinis Leidybos Centras, Vilnius, 1995, p. 394–399

lygiuoti į vieną gretą su reiškinais, kurie gali telkti ir jungti abi tautas, kuriais galima didžiuotis ir dalytis, o ne ignoruoti ar atmesti kaip vien lenkiškus“.⁴³:

2005-aisiais spalio 25 d. vykusio Konstitucijos dienos minėjimo metu skaitytame pranešime A. Bumblauskas teigė, jog šis istorinės atminties dokumentas Lietuvoje yra per daug kritikuojamas. A. Bumblauskas argumentuoja tuo, jog jam kyla klausimas, kodėl balsavimu palaikant Konstituciją, platūs Lietuvos visuomenės sluoksniai buvo už ją (pvz., iš 34 pavių seimelių tik 3 buvo prieš), ir kodėl tai buvo pirmas politinis dokumentas, kuris buvo išverstas į lietuvių kalbą. Taip pat kodėl Konstitucijai prisiekė to meto lietuviškojo žodžio puoselėtojai ir politinės lietuvių raštijos pradininkai Antanas Klementas ir Dionizas Poška? Tokiu būdu A. Bumblauskas leidžia suprasti, jog to laikmečio Lietuvos patriotai ir lietuvių kalbos puoselėtojai galėjo adekvačiau vertinti situaciją ir suprasti Konstitucijos svarbą Lietuvai.⁴⁴ A. Bumblauskas atranda ir dar vieną paradoksą, kad abiejų tautų savitarpio įsipareigojimą Lietuvos savarankiškumo istorijos požiūriu pirmieji deramai įvertino šiuolaikiniai Lenkijos istorikai, vienas kurių Julijusz Bardachas. Būtent jis įvedė į istoriografiją Gegužės 3-iosios Konstitucijos interpretaciją, kurios nenorėjo matyti beveik visa ligšiolinė lietuvių istoriografija – šioje interpretacijoje dėmesys kreipiamas į 1791 m. Spalio 20 d. Lietuvos delegacijos Ketverių metų seime išsireikalautą Konstitucijos pataisą, kuri buvo pavadinta „Abiejų Tautų savitarpio įsipareigojimu“.⁴⁵

Istorikas Eligijus Raila⁴⁶ teigė, jog „šis apšvietos žmonių kūrybinės galios akordas ne užbaigė ilgą ir sudėtingą valstybės gyvenimo tarpsnį, o atvėrė naują Lenkijos ir Lietuvos valstybių istorinę perspektyvą“. Lietuvoje ši perspektyva nedrąsiai, tačiau nuolatos stiprėdama brėžėsi per visą XIXa., kol galiausiai buvo realizuota nepriklausomybės paskelbimu 1918 m. vasario 16 d.⁴⁷

XXIa. pradžioje lietuvių istoriografijoje pradėta brėžti kiek kitokia Konstitucijos reikšmės samprata, jos rengimo procese atrandant ir „lietuvišką pėdsaką“ bei tokiu būdu paklojant pagrindą ją suvokti ne tik kaip lenkų, bet ir kaip lietuvių (plačiau nei vien etnolingvistine prasme, taigi istoriškai-pilietiška suvokiamų lietuvių) istorinį „paminklą“. E. Raila teigia, jog kalbant apie Konstituciją reikia ieškoti ne valstybės statuso ar valstybingumo likučių, bet matyti civilizacijos lygmenį. Juk tuometinės

⁴³ Rasa Čepaitienė, „Gegužės 3-iosios konstitucija lietuvių istorinėje atmintyje“ 2014, p80, žiūrėta 2023.05.30, <https://www.istorija.lt/data/public/uploads/2020/11/6-xviii-a.-studijos-t.-1-rasa-cepaitiene-geguzes-3-iosios-konstitucija-lietuviu-istorineje-atmintyje-p.-76-96.pdf>

⁴⁴ Konstitucinė jurisprudencija, A. Bumblausko pranešimas „Gegužės 3-iosios Konstitucija ir Lietuva“, Irkt, p 318-319 https://lrkt.lt/data/public/uploads/2015/01/ktb_2006-1.pdf

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Diskusija „Gegužės 3-ioji – Lietuvos ir Lenkijos istorinės bendrystės svarba Europai“, Įkelta paskyroje „Atviras Seimas 2017.05.03, prieiga: https://www.youtube.com/watch?v=JpGTY02hycl&ab_channel=AtvirasSeimas E.Railos pasisakymas nuo 38min.

⁴⁷ Ibid.

Lietuva ir Lenkija, ilgą laiką buvusios politiniame užribyje, su Gegužės 3 d. Konstitucija žengė Europos priešaky ir tai yra verta pasididžiavimo.⁴⁸

2012-aisiais pasirodžiusioje R. Lopatos knygoje „Istorija kaip politinio mąstymo veiksnys“⁴⁹ analizuojami šio įvykio įtraukimo į LR atmintinų dienų sąrašą⁵⁰ motyvai bei ir atskleidžiami politiniai užkulisiai. R. Lopata nagrinėja dėl pastarosios iniciatyvos kilusius ginčus ir teigia, jog šios dienos paskelbimas atmintina data tapo politine problema, nes šis įstatymas formuoja valstybės istorijos politiką, veikia kolektyvinę atmintį ir tautos tapatybę⁵¹. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė užsimena⁵² apie Gegužės 3-osios Konstitucijos vaidmenį, akcentuojant jos priėmimą kaip akivaizdžią Lietuvos atstovų nuolaidą, kuri buvo priimta įsivertinus sudėtingą valstybės situaciją. Tokios nuolaidos rezultatu tapo kompromisas, pasiektas 1791 m. Spalio 20 d., kai buvo priimtas ATR tarpusavio garantijos įstatymas, naujai įtvirtinęs Lietuvos ir Lenkijos ryšį. Kitame straipsnyje⁵³, pasirodžiusiame 2014m, R.Šmigelskytė-Stukienė bando pažvelgti į tai, kiek autonomijos buvo palikta Lietuvai kaip atskirai valstybei per konkretų išdo pavyzdį, t.y. kiek savarankiškai funkcionavo ši valstybingumui svarbi institucija, kurios „atidavimas“ bendram administravimui reikštų ir tam tikrą suvereno praradimą bei ribų ištrynimą. Pasitelkdama išdo pavyzdį, tyrėja kalba apie platesnę Lietuvos ir Lenkijos institucijų centralizavimo problemą.

Vaidoto Vaičiailio straipsnyje⁵⁴ pateikiamas trumpas 1791m. Gegužės 3-iosios Konstitucijos tyrimas konstitucinės teisės požiūriu. Autorius teigia, jog tik 1791m. Spalio 20 d. Abiejų Tautų Tarpusavio Įsipareigojimo aktą įtraukus į ATR Konstituciją, pastarąją galima laikyti Lietuvos konstitucingumo istorijos dalimi, nes LDK joje paminėta jau kaip lygiavertis ATR subjektas, o ne tik kaip Lietuvos Respublikos ar Lenkijos karūnos provincija.⁵⁵

⁴⁸ Eligijus Raila, „Apie 1791 m. gegužės 3-iosios konstituciją“, Vilnius: Aidai, 2007, p. 7

⁴⁹ Raimundas Lopata, Šiuolaikinė politika ir istorijos datos: 1791 m. Gegužės 3-iosios konstitucijos byla, Istorija kaip politinio mąstymo veiksnys, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 181–257.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Lietuvos Respublikos atmintinų dienų įstatymas“, lrs, žiūrėta 2023.05.30 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.41597>

⁵¹ Raimundas Lopata, Šiuolaikinė politika ir istorijos datos: 1791 m. Gegužės 3-iosios konstitucijos byla, Istorija kaip politinio mąstymo veiksnys, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 181–257.

⁵² Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, „Liublino unijos tvarumo problema valstybės centralizacijos akivaizdoje: Lietuvos bajorijos pozicijos (tarp Ketverių metų seimo ir Gardino seimo)“ Parlamento studijos. <https://gs.elaba.lt/object/elaba:113909134/>

⁵³ Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: tarp tradicijų ir naujovių, „nuo 1791 m. gegužės 3 d. iki spalio 20 d. ir po jos: Lietuvos ir Lenkijos valstybinių institucijų „suliejimo“ problema (išdo komisijos pavyzdžiu)“ Lietuvos istorijos institutas, 2014, p144.

⁵⁴ Vaidotas A. Vaičiailis, „1791 m. gegužės 3-iosios Konstitucija ir Lietuvos konstitucingumo tradicija“, žiūrėta 2024.02.17, https://journals.lnb.lt/ps-archyvas/Nr14/14_teise_1.htm

⁵⁵ Seimo portalas. Lietuvos Respublikos atmintinų dienų įstatymas“, lrs, žiūrėta 2023.05.30 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.41597>

Alvydas Nikžentaitis vienoje savo studijų teigia: „Lietuvių atminties kultūroje požiūris yra niuansuotas ir Gegužės 3 Konstitucijos dienos įtraukimas į atmintinų dienų sąrašą, nepaisant to, kad dėl šio klausimo tarp Lietuvos gyventojų nėra konsensuso, rodo, jog ATR istorija nėra visiškai atmetama“⁵⁶. A. Nikžentaitis atkreipia dėmesį, jog svarbu pažymėti, kad šis istorinis įvykis vertinamas grynai iš LDK, kaip Lietuvos valstybės pirmtakės, pozicijų. Istorikas išskiria svarbų punktą: „tai parodo centrinis diskusijų dėl Konstitucijos reikšmės klausimas, kuris koncentruojasi į LDK savarankiškumo problemą. Probleminis yra ir lenkų santykis su šiuo istorijos periodu. Teisių į šį istorijos laikotarpį monopolizavimas neišvengiamai veda prie ATR daugiatautiškumo ignoravimo, kas galbūt ir netiesiogiai skatina Lietuvoje, Baltarusijoje ir Ukrainoje svetimumo šiam istorijos laikotarpiui pojūtį.“⁵⁷ Taip pat A. Nikžentaitis atkreipia dėmesį, jog visuomenėje dar nėra pasiektas konsensusas dėl požiūrio į šią istorinę datą, tuo iš esmės atkartodamas anksčiau minėtą R. Lopatos poziciją.⁵⁸

Teisinę Konstitucijos priėmimo perspektyvą apžvelgęs Jevgenij Machovenko bando nustatyti Konstitucijos taisymo leistinumą, suėjus hipotetiniam 25 metų laikotarpiui po Konstitucijos pasirašymo (toks terminas buvo nurodomas joje) ir padaryti išvadas dėl „probleminių nuostatų“. Autorius teigia, jog suderintų sutarčių atnaujinimas vertintinas kaip Konstitucijos sudarymo užbaigimo žingsnis, susiejęs Konstituciją su tebegaliojančiu Liublino unijos aktu ir įtvirtinęs Respublikos valstybių narių statusą, t.y. sureguliuavęs sąjunginius tarpvalstybinius Lenkijos ir Lietuvos santykius⁵⁹.

Užsienio autorių literatūra

Lenkų istorikas Juliusz Bardachas teigia, kad šioje Konstitucijoje abiejų Lenkijos ir Lietuvos valstybių tarpusavio santykių problemos atsirado dėl to, kad į centralizaciją ir vienijimąsi linkusios pusės nesutarė šiuo opiu klausimu. Intencija apginti Lietuvos kaip atskiro politinio vieneto teises pilnai išreikšta tik 1791 m. spalio 20 d. Seimo vienbalsiai priimtame įstatyme. Jame buvo „vienodą LDK atstovavimą centrinėje šalies valdžioje ir tam tikrų institucinių skirtumų išsaugojimą“ garantuojančios nuostatos. J. Bardachas vienas pirmųjų akcentavo Lietuvos bajorų indėlių

⁵⁶ A. Nikžentaitis, Lietuvos Istorijos Metraštis 2016 metai 1 „Abiejų tautų respublikos ir Lietuvos didžiosios kunigaikštystės praeitis lietuvių, lenkų, baltarusių ir ukrainiečių atminties kultūroje po 1990 metų“ Lietuvos Istorijos Institutas, 2016, p 64.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Raimundas Lopata, Šiuolaikinė politika ir istorijos datos: 1791 m. Gegužės 3-iosios konstitucijos byla, Istorija kaip politinio mąstymo veiksnys, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 181–257.

⁵⁹ Jevgenij Machovenko, „Kintamoji ir nekintamoji 1791 m. gegužės 3 d. Konstitucijos dalys“, 2021 <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2021~1647510367659/>

Konstitucijos rengime, o tolimesnę jų veiklą vertino kaip atspirties tašką, išsaugant valstybingumą XIXa. ir atkuriant nepriklausomybę 1918 m.⁶⁰

Jolanta Pekacz kalba apie tai, jog ši Konstitucija buvo lenkų elito bandymas reformuotis ir gelbėti politinį Lietuvos-Lenkijos valstybės nuosmukį. Autorė mini, jog nors Konstitucija „gyveno“ trumpai, tačiau lenkų sąmonėje išlaikė simbolinę reikšmę visam laikui. Vis dėlto, nors ir įvardindama bendrą valstybę kaip Lietuvą-Lenkiją, tačiau iš esmės autorė kalba tik iš lenkiškosios perspektyvos, reformų iniciatorius vadina „lenkų aukštuomene“ ir vėliau leidžiasi į klausimus apie Lenkijos karaliaus Stanislovo Augusto Poniatovskio įtaką šioje Konstitucijoje, tad lietuviškoji pusė lieka nuošalyje.⁶¹

Istorikas R. Butterwick teigia, kad: „moderniojoje Lietuvos valstybėje ilgai buvo kalbama apie tai, jog ši Konstitucija užbaigė Lietuvos, kaip atskiro politinio vieneto egzistavimą, tačiau pastaraisiais dešimtmečiais būtent Abiejų Tautų tarpusavio įžadas, apie kurį kalba ir J. Bardachas, leido kalbėti apie jungtinį pirmosios modernios konstitucijos Europoje šventimą.“⁶² Arnaud Parent savo straipsnyje⁶³ taip pat rašo, jog Lenkija šiandien gerbia 1791 m. gegužės 3 d. Konstituciją, o Lietuva labiau akcentuoja Abiejų Tautų tarpusavio įžadą. Šiame kontekste Konstitucija ir vėliau sekusi pataisa įžado pavidalu rodo lenkų ir lietuvių gebėjimą modernizuoti jų „sandraugą“, išlaikant savo tapatybę. A.Parent nuomone, abu šie tekstai išlieka konkreti „atminties vieta“, į kurią reikia atsižvelgti susidūrus su vis atsinaujinančiais politiniais ir geopolitiniais šių laikų iššūkiais.⁶⁴

Mariana Hillar teigia, jog kalbant politiniais terminais, ši Konstitucija apjungia Lenkijos-Lietuvos bendrą valstybę po viena administracija. Pasako jos, bendrai Konstitucijos tikslas buvo pabrėžti lenkiškosios „karūnos“ ir Lietuvos kunigaikštystės sąjungą, įvedant apjungiančią administracinę sistemą. Autorė taip pat išskiria ir vėliau sekusį Spalio 20-osios dokumentą, kuris iš lietuviškosios perspektyvos, ko gero, yra vienodos svarbos dokumentas kaip ir pati Konstitucija.⁶⁵

Lenkų-britų istoriko Jerzy Lukowskis plačiai nagrinėja XVIII-ojo a. ATR tarpusavio santykius, tame tarpe ir Konstituciją.⁶⁶ Jis rašo: „kad karalius net neslėpė, jog tikisi sukurti labiau centralizuotą

⁶⁰ Juliusz Bardach, „Konstytucja 3 maja a unia polsko-litewska“, Przegląd historyczny, 1991, p. 383–410;

⁶¹ Jolanta T. Pekacz, „Constitution and Reform in Eighteenth-Century Poland: The Constitution of 3 May 1791, edited by Samuel Fiszman“ 2002, <https://utpjournals.press/doi/abs/10.3138/cjh.37.1.131>

⁶² Richard Butterwick, „1791 m. gegužės 3 d. Konstitucija. Abiejų Tautų Respublikos testamentas“, Vilnius : Lietuvos istorijos institutas, pratarinėje, 2021.

⁶³ Arnaud Parent, “People”, “Peoples” - How the May 3, 1791 Constitution framers defined what the People is and handled the duality of the Commonwealth of the Two Nations“, 2019 <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/openps-2019-0010/html?lang=en>

⁶⁴ Ibid p105.

⁶⁵ Marian Hillar, „The polish constitution of May 3, 1791: myth and reality“, The Polish Institute of Arts and Sciences, 1992, 37, Nr. 2 (1992), p.185-207

⁶⁶ Jerzy Lukowski et al, „Disorderly Liberty : The Political Culture of the Polish-Lithuanian Commonwealth in the Eighteenth Century“, „Bloomsbury Publishing Plc“, 2012, p 248-249.

ir bent jau labiau apjungtą respubliką. Naujai apjungtos valstybinės institucijos buvo žingsnis link to, tačiau Lietuvos pusė paraginta didžiojo Lietuvos maršalo Ignacijaus Potockio pareikalavo atskiro valstybinio statuso šiame darinyje. Nuo tada dauguma Lietuvos seimelių ėmė reikalauti tam tikrų specifinių teisių Lietuvos Kunigaikštystei, ypačiai kalbant apie išdo mokesčius, kad Lietuvos pusė savo biudžetą tvarkyti galėtų pati.⁶⁷ Toliau autorius mini būtent tai, jog po Spalio 20-osios susitarimo ir Konstitucijos papildymo Lietuva tapo pilnateise valstybių federacijos nare. J. Lukowskis taip pat pabrėžia, kad taip Lietuvos teisės federacijoje net išaugo ir tapo neproporcingomis tam, kiek resursų ji įnešdavo į bendrą biudžetą.⁶⁸

Apibendrinant, galima matyti tam tikras Lietuvos ir užsienio akademinio lauko, nagrinėjančio Gegužės 3-iosios Konstituciją, tendencijas. Kaip rodo atlikta literatūros apžvalga, tendencijos apima gilinimąsi į istoriografiją ir istoriografiniam požiūriui būdingą Konstitucijos aiškinimo bei šio aiškinimo dinamikos, kaitos, nulemtos istorinių ir politinių aplinkybių, nagrinėjimą. Dominuojantys tyrimai labiausiai gilinaisi į Konstitucijos turinio išaiškinimą, daug dėmesio skiriant Lenkijos ir Lietuvos vaidmens apibrėžčiai, keliant klausimus, ar ir kaip tuometė Lietuva buvo atspindėta dokumente. Esami tyrimai gana detalai nušviečia Konstitucijos vertinimo ir aiškinimo kaitą, apimančią tarpukarį, sovietmetį ir atkurtos nepriklausomybės laikotarpį. Nemenkas dėmesys skiriamas ir teisiniam dokumento aspektui bei jo analizei. Vis tik kaip rodo literatūros apžvalga ir joje išryškėję tendencijos, didžiausias dėmesys esamuose tyrimuose sutelktas į patį dokumentą, jo tekstą, t.y. dominuoja labiau retrospektyvinio pobūdžio analizės. Tuo tarpu šio dokumento atminties įveiklinimas šiomis dienomis nėra analizuojamas, nėra aktyviai domimasi, kaip Gegužės 3-iosios Konstitucijos atminimas naudojamas politiniame lygmenyje. Būtent tai ir atveria nišą šio magistro darbo rėmuose įgyvendinamam tyrimui.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ibid.

I TAPATYBINIŲ VAIZDINIŲ POLITINĖJE RETORIKOJE TEORINĖ PERSPEKTYVA

Aiškinantis, kokie Lietuvos ir Lenkijos tapatybiniai vaizdiniai šalių politiniame lygmenyje yra kuriami per Gegužės 3-osios konstitucijos atminties reprezentavimą Lietuvoje ir Lenkijoje, bei atsakant į klausimą – kaip politinėje elito retorikoje formuojamas Gegužės 3-osios atminimas prisideda prie abiejų šalių tapatumo, bus remiamasi socialinio konstruktyvizmo krypties teorijomis. Socialinio konstruktyvizmo terminais – pasaulyje atsirandančios reikšmės yra socialiai konstruojamos atitinkamų veikėjų per įvairias praktikas. Kitaip tariant, valstybės tapatybė nėra savaiminė duotybė. Tai konstruktas, įtvirtinamas tam tikromis praktikomis, šio tyrimo atveju – per politinę retoriką, kuriant pasakojimą apie tai, kas yra ir kas nėra valstybė.

Konstruktyvistinėje paradigmoje, nagrinėjant politinius procesus, dėmesys kreipiamas į nacionalines tapatybes, simbolių konstravimą, taip pat ir juos konstruojančius asmenis bei institucijas. Kaip teigia Bruce Cronin: „tapatybės formuoja vertybių struktūrą, o tų struktūrų pagrindu politinis elitas inicijuoja, išlaiko ir formuoja santykius su kitomis valstybėmis“⁶⁹. Analizuodami šalių partnerystę, konstruktyvizmo atstovai stengiasi susieti siauresnį nacionalinį ir platesnį sisteminių analizės lygmenis, kartu nemažai dėmesio skirdami ir regioninio lygmens analizei, žvelgdami į juos, kaip į sąlyginai nepriklausomus analizės lygmenis, kurie gali formuoti tam tikrą regioninės politikos dinamiką.⁷⁰ Konstruktyvizmo atstovai kalba apie politinių veikėjų pastangas pasitelkiant strateginius veiksmus, stengtis įgyvendinti nacionalinius interesus.⁷¹ Jie taip pat teigia, jog socialinė tikrovė kinta priklausomai nuo erdvės ir laiko, o tai žymi nuolatinę tapatybės, idėjų, vertybių kaitą. Daug dėmesio konstruktyvistinės krypties analizėse skiriama tapatybės ir politikos tarpusavio priklausomybės aiškinimui, nes idėjos vertybės ir normos yra suvokiamos kaip „instucionalizuotos kolektyvinės praktikos“⁷² Politika ir įvairios politinės praktikos tampa nuolatinio tapatybės kūrimo procesu, nes siekiant strateginių tikslų, tam tikri dėmenys sąmoningai įtraukiami, o tam tikri išmetami iš politinės darbotvarkės. Konstruktyvizmo atstovų teigimu, nacionalinė tapatybė priklauso nuo istorinio, kultūrinio, politinio bei socialinio kontekstų⁷³, todėl tapatybė ir nacionaliniai valstybės interesai tarpusavyje yra ne tik susiję, tačiau vienas kitą lemiantys veiksniai.⁷⁴ Kad ir kokios išskirtinės ir

⁶⁹ Bruce Cronin, *Community Under Anarchy: Transnational Identity and Evolution of Cooperation*, Columbia University Press, 1999, p. 18.

⁷⁰ Andžej Pukšto, Ieva Karpavičiūtė, Mindaugas Norkevičius, „Lietuvos ir Lenkijos strateginės partnerystės dinamika“, 2014m, Žiūrėta 2024.03.15, p 113. <https://journals.lka.lt/journal/lmsa/article/1293/file/pdf>

⁷¹ Mahdi Mohammad Nia, “Understanding Iran’s Foreign Policy: An Application of Holistic Constructivism”, 2010m. Žiūrėta 2024.03.15, p.150, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/19544>

⁷² Andžej Pukšto, Ieva Karpavičiūtė, Mindaugas Norkevičius, „Lietuvos ir Lenkijos strateginės partnerystės dinamika“, 2014m, Žiūrėta 2024.03.15, p 113. <https://journals.lka.lt/journal/lmsa/article/1293/file/pdf>

⁷³ Mahdi Mohammad Nia, “Understanding Iran’s Foreign Policy: An Application of Holistic Constructivism”, 2010m. Žiūrėta 2024.03.15, p.151, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/19544>

⁷⁴ Andžej Pukšto, Ieva Karpavičiūtė, Mindaugas Norkevičius, „Lietuvos ir Lenkijos strateginės partnerystės dinamika“, 2014m, Žiūrėta 2024.03.15, p 114. <https://journals.lka.lt/journal/lmsa/article/1293/file/pdf>

nepriklausomos egzistuojant nacionalinės tapatybės, jos, kartu su nacionalinės politikos interesais ir prioritetais, yra stipriai veikiamos ir formuojamos tarptautinės aplinkos. Jack Holland, gilindamasis į politinio elito sprendimus ir komunikaciją, teigia, kad „lengviausias būdas įtvirtinti politines naujoves yra politiką formuojant taip, jog ji nebūtų atsietą nuo nacionalinės tapatybės“⁷⁵ Konstruktivizmas politinei analizei suteikia galimybę apjungti šalies vidinius procesus su tarptautiniais procesais.⁷⁶ Tai suponuoja tam tikrą dualistinę būseną, kur vienoje pusėje egzistuoja nacionalinius interesus užtikrinti siekiantys veikėjai, o kitoje išoriniai veiksniai, tokie kaip tarptautinės vertybės, įvairūs globalūs procesai, aplinkinių valstybių lūkesčiai ir politinės laikysenos bei kt.⁷⁷

Šiame darbe svarbiausia yra išsiaiškinti, kaip politiniame lygmenyje, t.y. aukščiausių Lietuvos ir Lenkijos politinių pareigūnų (Prezidentų, Seimo pirmininkų, Senato pirmininkų) kalbose, sakytose Gegužės 3-osios Konstitucijos minėjimuose ar viešai siunčiamuose sveikinimuose, kitaip sakant, kaip politinėje retorikoje per šio įvykio atmintį formuojamas kiekvienos valstybės identitetas. Taip pat, atliekant diskurso analizę, siekiama nustatyti diskurso panašumus ir galimas skirtis abiejose šalyse. Siekiant šio tikslo, teorinė dalis skirstoma į kelis tarpusavyje susijusius ir nuosekliai vienas kitą papildančius poskyrius: 1) Kolektyvinė atmintis ir jos instrumentalizavimas politikoje; 2) Politinė retorika kaip kolektyvinės atminties praktika; 3) Valstybės tapatybės formavimas per kolektyvinę atmintį. Šie poskyriai padės konceptualizuoti teorinius darbo aspektus, siekiant suprasti ryšį tarp politinėje retorikoje atspindimos kolektyvinės atminties ir jose pasireiškiančių tapatybinių reprezentacijų, leidžiančių suprasti, kaip apibrėžiama valstybės tapatybė.

1.1. Kolektyvinė atmintis ir jos instrumentalizavimas politikoje

Nors įprastai manoma, jog tik individas gali prisiminti, kolektyvinė atmintis yra reikšmingas socialinis faktas, pasireiškiantis per mnemonines praktikas: vaizdus, mitus, tradicijas ir kitas panašaus pobūdžio praktikas⁷⁸. Kolektyvinė atmintis atlieka svarbų vaidmenį šiuolaikinėje visuomenėje, nes, kaip teigia sociologai, visuomenė ir atskiri jos nariai nori prisiminti, t.y. turėti kažkokią „atramą“ praeityje.⁷⁹ Įvairūs visuomenės veikėjai turi savitas, atskiras atminties versijas, o kartu šios versijos susideda ir ilgainiui virsta platesniu konsensusu, kurį jau galima vadinti nusistovėjusiu atminties

⁷⁵ Jack Holland, „Foreign Policy and Political Possibility“, *European Journal of International Relations*, 2013m, p. 55. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1354066111413310>

⁷⁶ Andžej Pukšto, Ieva Karpavičiūtė, Mindaugas Norkevičius, „Lietuvos ir Lenkijos strateginės partnerystės dinamika“, 2014m, Žiūrėta 2024.03.15, p 118. <https://journals.lka.lt/journal/lmsa/article/1293/file/pdf>

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Jeffrey K. Olick „Social memory studies: From “collective memory” to the historical sociology of mnemonic practices. *Annual Review of Sociology*“ 1998; 105–140.

⁷⁹ Ibid

naratyvu arba tarpusavyje koegzistuojančios atminties versijos išlieka gyvybingos ir dažnu atveju tarpusavyje besivaržančios skirtingose visuomenės dalyse.

Kaip savo darbe „Socialinė atmintis ir šiuolaikinė lietuvių tautinė tapatybė“⁸⁰ teigia Irena Šutinienė: „Gali kilti klausimas, kaip didžiųjų naratyvų dingimo sąlygomis kintanti ir nehomogeniška atmintis susijusi su subjektyviai konstruojama ir vis sunkiau apibrėžiama tautine tapatybe“⁸¹. Autorė kelia klausimą, ar ir kaip kinta atminties vaidmuo valstybės tapatybėje, ar šiuolaikinėse valstybėse kolektyvinė atmintis dar atlieka telkiančių tautą „emocinių klijų“ rolę. Kalbėdami apie kolektyvinę atmintį ir jos vaidmenį, nemaža dalis tyrimų atsigręžia į prancūzų sociologo ir pirmojo kolektyvinės atminties koncepto plėtotėjo Maurice Halbwachso tezes, kuriose teigiama, jog atmintis reikalauja nuolatinio kolektyvinių šaltinių palaikymo ir gali funkcionuoti tik bendrame, o ne individualiame kontekste. Atsiminimai yra formuojami nuolat, dalyvaujant įvairiose visuomenės veiklose, todėl „esama tiek kolektyvinių atminčių, kiek visuomenėje egzistuoja grupių ar institutų“.⁸² M. Halbwachs išskiria "individualios atminties" ir "kolektyvinės atminties" skirtumus. Iš tiesų kolektyvinę atmintį galima suprasti kaip praeities vaizdinių suvienodinimą ir individualių prisiminimų skirtumų mažinimą komunikavimo metu.⁸³ Kolektyvinė atmintis yra selektyvi praktika⁸⁴, konstruojama ir perskonstruojama siekiant aktualizuoti prasmes, susijusias su dabarties problemomis ir politiniais siekiais⁸⁵. Kaip teigia R. Čepaitienė: „Atminties politikos“ prigimtis iš esmės yra instrumentinė, tai reiškia, kad jos pagrindinis bruožas yra praktiškumas ir, svarbiausia, didaktiškumas.⁸⁶

Minimą kolektyvinės atminties kaip selektyvios praktikos terminą galima atsekti dar nuo 1980-aisiais prasidėjusio vadinamojo „atminties bumo“⁸⁷, kai kolektyvinė atmintis jau buvo laikoma lengvai keliaujančia ir kintančia tarp valstybių. Tokiame apjungtos kultūros lauke, ypač priklausant įvairioms tarptautinėms struktūroms,⁸⁸ dažnu atveju atmintis negali būti laikoma priklausančia tik vienam kolektyvui ar vienai šaliai. Globalėjančiame pasaulyje, kolektyvinė atmintis yra dinamiška,

⁸⁰ Irena Šutinienė „Socialinė atmintis ir šiuolaikinė lietuvių tautinė tapatybė“, Lietuvos Etnologija 8 (17) 2008m, p31, žiūrėta 2024.02.15 <http://senas.istorija.lt/journals/wp-content/uploads/2020/06/Lietuvos-etnologija-8-17-4-Irena-%C5%A0utinien%C4%97-Socialin%C4%97-atmintis-ir-%C5%A1iuolaikin%C4%97-lietuvi%C5%B3-p.-31-56.pdf>

⁸¹ Ibid.

⁸² Lietuvos istorijos institutas, „Mokslo tyrimo programa atminties kultūra Lietuvoje (I dalis)“, 2009–2013 m., žiūrėta 2024.02.07 <https://www.istorija.lt/mokslas/mokslines-programos/atminties-kultura-lietuvoje.-d.-1/157>

⁸³ Maurice Halbwachs „On Collective Memory, Chicago press 1992; p 40.

⁸⁴ Barry Schwartz „The social context of commemoration: A study in collective memory. Social Forces“; 1982; 374–402.

⁸⁵ Nelly Bekus „Symbolic capital of the memory of communism: The quest for international recognition in Kazakhstan. Theory and Society“ 2021; 50: 1–29.

⁸⁶ Rasa Čepaitienė „Sovietmečio atmintis – tarp atmetimo ir nostalgijos“ žiūrėta 2023.11.21; <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2007~1367158736475/J.04~2007~1367158736475.pdf>

⁸⁷ Andreas Huyssen, „Present pasts: Media, politics, amnesia. Public Culture“ 2000; p 21–38.

⁸⁸ J. Van Dijck „The Culture of Connectivity: A Critical History of Social Media. New York: Oxford University Press.“; 2013;

selektyvi, į dabartį orientuota, strateginė ir dažnai politine priemone tampantis veiksnys.⁸⁹ Jos formavimas viešojoje srityje taip pat nėra nuo politinių strategijų nepriklausantis, atsitiktinis procesas. Priešingai – politinėje retorikoje keliaujanti atmintis yra aktyviai strateguojama politinė praktika. Kadangi kolektyvinė atmintis dažniausiai konstruojama siekiant sustiprinti nuostatas, orientuotas į savo valstybę, politinėje retorikoje grįžtama į praeitį daugiausiai prie nacionalinių istorinių įvykių, kurie pateikiami kaip pagrindinė nacionalinės kolektyvinės atminties versija⁹⁰. Tokiu būdu kolektyvinis praeities atminimas veikia dabarties ir ateities tikslams.

Politikos mokslų krypties literatūra tokią „atminties politiką“, kai tam tikri veikėjai aktyviai prisimena ir tai išnaudoja nacionalinės politikos naudai, įvardina kaip kolektyvinės atminties politinį instrumentalizacijos procesą, t.y. procesą, kurio metu tam tikro įvykio kolektyvinė atmintis ir jos vaizdiniai yra išnaudojami siekiant politinių tikslų.⁹¹

Šioje vietoje kita kolektyvinės atminties tyrinėtoja Aleida Assmann išskiria atminties aktyvizmo terminą ir plėtoja „atminties veikėjų“ sąvoką, kurie suvokiami ir apibrėžiami kaip asmenys (dažniausiai politinio ar istorinio elito atstovai) ar politinės jėgos, kurios formuoja tam tikras praeities interpretacijas bei diskursus.⁹² Kolektyvinę atmintį formuojančius išteklius neabejotinai galima aptikti ir A. Assmann minimų atminties veikėjų politinėje retorikoje. Siekiant išsiaiškinti, kaip skirtingai retorikoje yra reprezentuojamos šalių tapatybės būtent tokių „atminties veikėjų“, t.y. subjektų, atspindinčių, tačiau tuo pačiu ir aktyviai formuojančių kolektyvinę atmintį politinė retorika ir bus analizuojama šiame darbe.

1.2 Politinė retorika kaip kolektyvinės atminties praktika

Kolektyvinė atmintis gali būti reprezentuojama įvairiais būdais ir formomis. Kaip pagrindines formas galima būtų išskirti kelias kategorijas, tai įvairūs istoriniai dokumentai (archyvai, rašytiniai dokumentai, raportai, spaudos įrašai); taip pat įvairūs paminklai ir memorialai, t.y. fizinės struktūros, atspindinčios kažkokį atminties fragmentą, įprasminančios tam tikrą įvykį. Prie kolektyvinės atminties reprezentavimo ir išlaikymo taip pat stipriai prisideda ir įvairios kultūrinės tradicijos: ritualai, šventės ir ceremonijos, kurių metu yra įprasminamos ir pakartotinai prisimenamos tam tikros esminės datos bei įvykiai. Labiau struktūruotas, valstybės kontroliuojamas kolektyvinės atminties reprezentavimo būdas yra įpintas ir į valstybės švietimo sferą: įvairūs kolektyvinės atminties pasakojimai, istoriniai įvykiai, mitai ir kt. strategiškai nugula vadovėliuose ir įvairiose mokymo programose. Kaip vieną esminių ir labiausiai viešajame gyvenime matomų kolektyvinės atminties

⁸⁹ Jeffrey K. Olick „The Sins of the Fathers: Germany, Memory, Method. Chicago: University of Chicago Press“; 2016;

⁹⁰ Ruth Wodak et al. „The discursive construction of national identities. Discourse & Society“ 1999; p 149–173.

⁹¹ Kathrin Bachleitner, „Collective memory in international relations“, Oxford University press, 2021, p 38

⁹² Jan Assmann, „Collective Memory and Cultural Identity“ 1995 <https://www.jstor.org/stable/488538>;

reprezentacijos formų, reikia paminėti kalbines praktikas, o politiniame lygmenyje ryškiausią iš tokių praktikų yra politinė retorika.

Sprendimas koncentruotis į politinę retoriką kaip sritį, kurioje ir per kurią keliauja atmintis nėra atsitiktinė. Politinės komunikacijos tyrimai yra pripažinę išskirtinę politinės retorikos reikšmę⁹³, kai politiniai veikėjai kuria platesnes politines reikšmes viešojoje erdvėje. Svarbu, jog bet koks politinis veiksmas koncentruojasi apie politinę retoriką arba kaip teigia Murray Edelmanas: „politinė retorika yra politinė realybė“⁹⁴. Tad, nepaisant iššūkių, su kuriais susiduria politiniai lyderiai informaciniame ir naujosios žiniasklaidos amžiuje, politinė retorika kaip kolektyvinės atminties reprezentavimo žanras, perduodant žinutę vidinei ar išorinei auditorijai, išlieka kaip vienas pagrindinių būdų tą atmintį reprezentuoti. Be jokios abejonės, politinis elitas visuomenėje yra laikomas išskirtinės reikšmės veikėju, kuris diktuoja tam tikrą socialinę elgseną, taip pat turi įtakos ir tam tikrų elgesio tendencijų visuomenėje formavimu. Toks diskursas ilgainiui įsiskverbia ir į daugybę informacinės sklaidos visuomenėje formų, tokių kaip jau anksčiau minėti vadovėliai, knygos, filmai bei panašūs elementai.

Kritinės diskurso analizės specialistas Teun A. Van Dijk⁹⁵ taip pat teigia, kad visuomenėje formuojamas žinių, nuomonių ir ideologijų kūrimo procesas pirmiausia turėtų būti apibrėžiamas diskursyvumo požiūriu dominuojančių institucijų ir politinio elito praktikose. Anot jo: „politinio elito galią apibrėžia ne tik jų turima privilegijuota pozicija, prieiga prie materialinių socialinių išteklių, tačiau taip pat ir jų prieiga prie įvairių visuomenės ir jos kontrolės diskurso formų“.⁹⁶ Iš to galime daryti prielaidą, jog turėdami išskirtinę poziciją ir galimybes naudotis informacijos šaltiniais, tartis su savo sričių specialistais bei analizuoti turimus duomenis, savo retorika politinis elitas turi galią formuoti visuomenei tam tikrus naratyvus, ypač apie įvykius, kurie kolektyvinėje sąmonėje nėra visiškai aiškiai determinuoti ir turintys aiškiai apibrėžtas reikšmes. Tokiu būdu per politinę retoriką gali kurti, įtvirtinti ar keisti tam tikras reikšmes, iškomunikuojant jas auditorijai. Politiniai veikėjai, savo ruožtu, dažnai pasitelkia kolektyvinės atminties formavimo ir reprezentavimo praktiką kaip būdą legitimizuoti ir įtvirtinti tam tikrus savo sprendimus.⁹⁷ Taip politinė retorika tampa erdve, kurioje galima analizuoti Gegužės 3-osios Konstitucijos atminties raišką, t.y. kokia politinė reikšmė tose kalbose yra jai suteikiama. Nagrinėjant politinę retoriką galima sužinoti ne tik tai, koks valstybės tapatybinis vaizdinys yra kuriamas, tačiau ir kaip potencialiai tas vaizdinys yra keičiamas priklausomai nuo aplinkybių. Taip pat aktualu analizuoti ryšį tarp kolektyvinės atminties ir politinės retorikos, atsižvelgiant į nuolat augantį idėjų ir prasių maišymąsi tarp kultūrų ir šalių. Kadangi

⁹³ Jonathan Charteris-Black, „Alysing Political Speeches: Rhetoric, Discourse and Metaphor.“ London, Palgrave Macmillan; 2013;

⁹⁴ Murray Edelman „Constructing the Political Spectacle. Chicago, IL: University of Chicago Press“; 1988; p 104

⁹⁵ Teun A. van Dijk. „Elite discourse and institutional racism“, 2005;

⁹⁶ Teun A. van Dijk „Discourse, ideology and context.‘ Folia Linguistica“; 2001; p 33

⁹⁷ Benas Brunalas, „Fear Without Rationality: Emotions in Lithuanian Foreign Policy, Lithuanian Foreign Policy Review Nr. 36“, 2017, p 52

politinė retorika daugeliu atveju (šio darbo rėmuose analizuojant progines kalbas ir viešus sveikinimus, tad šio tyrimo kontekste – visais atvejais) yra iš anksto parengtas ir apmąstytas dėmuo, kuriame nacionaliniai atsiminimai yra strategiškai naudojami turint pagrindinį tikslą – stiprinti tautą ir nacionalinį identitetą⁹⁸, ši tyrimo praktika yra tinkama, siekiant atsakyti į pagrindinį darbe išsikeltą klausimą: kaip politinėje retorikoje per Gegužės 3-osios Konstitucijos istorinę atmintį formuojamas Lenkijos ir Lietuvos tapatybinis vaizdinys, nustatant potencialias diskurso skirtis abiejose valstybėse?

Taip pat reikia akcentuoti, jog toks procesas negali vykti savaime, be jokių apribojimų. Siekdami politinės naudos, politiniai veikėjai kurdami ir instrumentalizuodami į vidinę (tam tikrais atvejais ir išorinę) auditoriją orientuotą kolektyvinę atmintį yra ribojami tam tikrų faktorių. Michaelis Schudsonas pateikia veiksnius, ribojančius politinių veikėjų galimybes interpretuojant kolektyvinę atmintį savo retorikoje: visuomenėje prieinami praeities šaltiniai, asmeniniai pasirinkimai ir skirtingos praeities įvykių interpretacijos visuomenėje, aplinkybės, kuriomis kalba sakoma⁹⁹. Tad nors įvardinti faktoriai gali turėti įtakos politinėje retorikoje formuojamam turiniui, akademinėje literatūroje teigiama, jog atmintis dažnu atveju gali kilti iš politinių veikėjų ir jų kolektyvinės atminties interpretavimo, tad politinių veikėjų pastangos vis tiek dažnu atveju nukreiptos į šalies viduje esančius interesus. Tai leidžia politinėje retorikoje kai kurioms istorijoms rezonuoti labiau nei kitoms. Taigi, grįžtama prie politinių procesų, kurie pirmiausia lemia kolektyvinės atminties atsiradimą: politinio elito pasirinkta kolektyvinės atminties reprezentavimo versija turi turėti jau egzistuojantį, visuomenėje nusistovėjusį, tam tikrą atminties variantą, į kurią politinis elitas ir referuoja.¹⁰⁰ Savo ruožtu kolektyvinės atminties reflektavimas ir panaudojimas politinėje retorikoje prisideda prie to, kaip viešojoje erdvėje yra formuojama, palaikoma ir įtvirtinama valstybės tapatybė. Plačiau apie konkretesnes, retorikos turiniui įtakos galinčias turėti aplinkybes, bus rašoma metodologijos skiltyje.

1.3 Valstybės tapatybės formavimas per kolektyvinę atmintį

Tyrimai rodo, kad, nepaisant tam tikrų universalių pagrindų, kolektyvinė Rytų Europos šalių atmintis naudojama politiniais tikslais, norint pasiekti europietiškojo identiteto¹⁰¹. Tai akivaizdu po šaltojo karo vykstančiuose procesuose Lenkijoje ir Baltijos šalyse¹⁰², taip pat kolektyvinės

⁹⁸ Tracy Adams, V. Vinitzky-Seroussi, „Memories of others for the sake of our own: Imported events in American presidential rhetoric (1945-2020)“, *American Journal of Cultural Sociology*“, 2022.

⁹⁹ Michael Schudson, „The Past in the Present versus the Present in the Past“, New York: Oxford University Press, 2011, p 289

¹⁰⁰ Kathrin Bachleitner, „Collective memory in international relations“, Oxford University press, 2021, p 39

¹⁰¹ Maria Mälksoo, „The memory politics of becoming European: The East European subalterns and the collective memory of Europe. *European Journal of International Relations*“; 2009; p 653–680.

¹⁰² Ibid.

antikomunizmo sentimentu kupinas atminties „europeizacijos“ procesuose.¹⁰³ Politikoje toks atminties kismas negali būti laikomas tiesiog pasyviu atsiminimų sklaidos procesu. Panašias hipotezes savo tyrimuose kėlė ir posovietines erdves nagrinėjęs, pats iš Rytų Europos kilęs politikos mokslininkas Vladimiras Tismaneu savo knygoje „išsivadavimo fantazijos, pokomunistinės Europos mitai, demokratija ir nacionalizmas“. Jis iškėlė hipotezę, jog šis – pokomunistinis geopolitinis regionas išliks nuolatinių įtampų ir dažnai nesuderinamų mitų kovos lauku. Vienas iš unikalių tokių šalių atributų, anot jo, yra tai, jog jos staiga atsidadė globalizacijos procese ir buvo priverstos ne tik keisti savo socioekonominę valstybės sanklodą, tačiau ir staiga atkūrinėti tautinį identitetą.¹⁰⁴ Tokią mintį tęsia ir R. Čepaitienė, keldama klausimą, kokią vietą tokioje iš ideologinio bloko išsilaisvinusioje tautos sąmonėje, užima nesena praeitis ir kas imasi pagrindinio vaidmens performuojant ar formuojant naują įvaizdį? Ji išskiria, jog kultūrinės atminties vietas, ženklai (pavyzdžiui pastatai, vietos, gatvėvardžiai ar memorialai), kiti minėjimai, šventės, ritualai ir pan. įkūnija galią turinčios visuomenės dalies – politinio ir ekonominio elito pasirinkimą – ką iš praeities įvykių sąrašo apskritai verta pasirinkti, įprasminti ir minėti. Būtent šį įprasminimo procesą autorė įvardina kaip atminties politiką. Toks procesas jau savaime yra problemiškas, nes jame egzistuoja sąmoningo pasirinkimo momentas.¹⁰⁵ Kitaip tariant, šį procesą galima būtų įvardinti kaip valstybės vykdomą atminties politiką, kurioje politinių veikėjų retorika tampa įrankiu tam išsiskleisti. Tokioje valstybės vykdomoje atminties politikoje, tapatybė, kaip viena pagrindinių sąvokų konstruktyvistinėje paradigmoje, yra itin svarbi.

Konstruktyvistinė teorija iškėlė tapatumo sąvoką, vaizduodama ją kaip lemiamą vieną esminių faktorių, siekiant suprasti politiką kaip socialinę sritį, tam tikra prasme antropomorfizuojant valstybę bei suprantant ją kaip asmenį ar jų grupę, turinčią savivoką.¹⁰⁶ Pastaraisiais metais vis daugiau tyrimų yra sutelkti į analizę procesų, kuriais valstybės pasiekia, išreiškia ir konstruoja savo tapatumo sampratą.¹⁰⁷ Konstruktyvistai dažnai sutinka, kad savęs suvokimas yra sąlyginis ir iki galo neišpildytas ir kad tai dažnai yra pasiekama bei išreiškiama poreikiu tapatintis arba nesitapatinti su kažkuo kitu.¹⁰⁸ Tai reiškia, kad valstybės tapatumui būdinga dinaminė būsena ne tik todėl, kad jis yra

¹⁰³ Zoltan Dujisin „A history of post-communist remembrance: From memory politics to the emergence of a field of anticommunism. Theory and Society“; 2021; p 65–96.

¹⁰⁴ Vladimir Tismaneanu, „Išsivadavimo fantazijos. Pokomunistinės Europos mitai, demokratija ir nacionalizmas“, Vilnius: Mintis, 2003.

¹⁰⁵ Rasa Čepaitienė „Sovietmečio atmintis – tarp atmetimo ir nostalgijos“ žiūrėta 2023.11.21; <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2007~1367158736475/J.04~2007~1367158736475.pdf>

¹⁰⁶ Alexander Wendt, „The state as person in international theory. Review of International Studies“, 2004, p 289–316.

¹⁰⁷ Bernd Bucher, Ursula Jasper „Revisiting ‘identity’ in International Relations: From identity as substance to identifications in action. European Journal of International Relations“2017;p 391–415.

¹⁰⁸ Rebecca Adler-Nissen, „The social self in international relations: Identity, power and the symbolic interactionist roots of constructivism. European Review of International Studies“, 2016, p 28.

perkonstruojamas aktualiems kontekstams atliepti, bet ir todėl, kad tapatinimosi procesą veikia daugybė, kartais ir prieštaringų socialinių kategorijų.

Šioje vietoje derėtų akcentuoti, jog esminis tapatinimosi procesų aspektas yra nuolatinis siekis apibrėžti kolektyvą, su kuriuo kažkokia žmonių grupė save tapatina, t. y. atsakyti į klausimą „kas mes esame? „Nacionalinis identitetas, t. y. valstybės savivoka, savęs pažinimas, kyla tiesiogiai iš jos unikalių naratyvų¹⁰⁹. Šie susiformuoja per ypatingus nacionalinius patyrimus - istoriją ir kultūrą, tačiau tai tik viena esminė socialinė valstybės tapatybės kategorija. Tarptautiniuose santykiuose valstybės taip pat dažnai tapatinasi su įvairiomis „aš arba mes“ kategorijomis bei tuo pačiu gali savo teorinį „aš“ supriešinti su kitais, t.y. tais, kurie nepatenka į pirmąją kategoriją. Šią poziciją tęsia ir norvegų politikos mokslininkas Iver Neumann, kuris pabrėžia, jog „kito“ konstravimas stiprina vidinį integralumą ir vidinius bendruomenės ryšius¹¹⁰, o tapatybės formavimosi eigoje „aš ir kitas“ kategorijos koegzistuoja.

Kaip buvo minėta anksčiau, vykstantis „europeizacijos“ procesas turi įtakos ir tam, kaip tarptautiniuose kontekstuose savo tapatybę formuoja ir pateikia šalių lyderiai. Savo tapatybės pateikimas, ypač platesnę prasmę suteikiančių tarptautinių sąjungų kontekste, valstybės narės dažnai tapatybiškai pozicionuoja save kaip tų bendrų taisyklių besilaikančius narius, palaikančius tarptautinę tvarką,¹¹¹ o tokia pozicija neapsiriboja specifine nacionaline perspektyva. Tokiuose kontekstuose valstybės dažnai susilaiko nuo savęs kaip išskirtinio vieneto pozicionavimo, o pirmenybę teikia įvairiems įtraukties identifikavimo būdams, viešai akcentuodamos kolektyvines tapatybes regioniniu, tarptautiniu ir globaliu lygmenimis.

Pabrėžiant atminties vaidmenį politinių tapatybių konstravime ir politinių tapatybių ginčiuose, tarptautinių santykių tyrimai rodo, kaip praeitis yra išnaudojama ir aktualizuojama kaip politinis ir strateginis įrankis, tarnaujantis dabarties tikslams.¹¹² Kolektyvinės tapatybės tyrinėtoja Kathrin Bachleitner tam siūlė „diplomatiškosios atminties modelį“¹¹³ kaip konkretų užsienio politikos veiksmą, kuris susideda iš diplomatinio bandymo pateikti šalies kolektyvinę atmintį tarptautinėje

¹⁰⁹ Felix Berenskoetter, „Parameters of a national biography. European Journal of International Relations“, 2014; p 262–288

¹¹⁰ Iver B Neumann, „Uses of the Other: The East in European Identity Formation“, Mineapolis: University of Minnesota Press, 1998, p. 26–27

¹¹¹ C. Hecht, „The shifting salience of democratic governance: Evidence from the United Nations General Assembly General Debates. Review of International Studies“, 2016, p 915.

¹¹² R. Neustadt, R. May „Thinking in Time: The Uses of History for Decision-Makers. New York: Free Press.“, 1986.

¹¹³ K. Bachleitner „Diplomacy with memory: How the past is employed for future foreign policy. Foreign policy analysis“, 2018, p 492–508.

arenoje. Kaip parodė tyrimai, skirtingas praeities vertinimas gali keisti ir dažnu atveju keičia tarpvalstybinius santykius.¹¹⁴

Vis dėlto, kaip jau minėta, dažnai kolektyvinės atminties nagrinėjimas laikomas tik retoriniu įrankiu užsienio politikoje, siekiant paaiškinti, kaip praeitis yra naudojama tam tikriems tikslams, t.y. tarnauti valstybių interesams, tad ir dauguma tyrimų tebėra sutelkti į atmintį nacionaliniu lygmeniu¹¹⁵. Todėl šiame darbe platesnis požiūris į kolektyvinės atminties vaidmenį šalių tapatybių suvokime ir atvaizdavime, tiriant politinių veikėjų retoriką, bus grindžiamas keliomis prielaidomis. Pirma: kai valstybės viešai pristato save, prisimindamos praeitį ir reflektuodamos kolektyvinę atmintį, jos pasakoja, kas jos yra kaip valstybės. Šiuo atžvilgiu, kadangi kolektyvinė atmintis yra tapatybės esminė sudedamoji dalis, t.y. praktika, per kurią gali būti „išskaitomas“ valstybės tapatumas, pasakojant apie praeities įvykius, diskurso analizėje galima atskleisti ne taip akivaizdžiai matomas valstybės tapatybės sąvokos veikimo aspektus, pavyzdžiui kaip valstybės tapatybės dinamika atsispindi kintančioje geopolitinėje aplinkoje. Antra: valstybės laiko atsiminimus, kurie sąveikauja su įvairiais „mes“, su kuriais jos identifikuoja save ir įkūnija savo vaidmenį tarpvalstybiniame lygmenyje. Kiekviena valstybė akcentuoja nacionalinius atsiminimus, tačiau kadangi valstybių kolektyvinės atmintys sukuriamos ir palaikomos sąveikaujant su kitomis valstybėmis, jos taip pat išlaiko kolektyvinius atsiminimus apie įvykius, kurie „išseina“ iš ribotos nacionalinės sferos. Atitinkamai, priklausant bendroms tarptautinėms sąjungoms kaip yra Lietuvos ir Lenkijos atveju, kuriami regioniniai ir tarptautiniai kolektyviniai atsiminimai, kurie bendri, nors atskirų valstybių ir vertinami iš skirtingų perspektyvų. Skirtingi atsiminimų lygmenys (t. y. nacionaliniai, regioniniai ir globaliniai) yra prizmės, kuriomis valstybės demonstruoja savo tapatybes, ir kadangi skirtingos valstybės rodo skirtingus identifikacijos procesus ir skiria skirtingą svorį kiekvienam atsiminimų lygiui, jų pristatymas nacionalinių, regioninių, ar globaliu lygmeniu atspindės atsiminimuose įvairias tapatybines kombinacijas.

Kadangi šis tyrimas apima dvi šalis – Lietuvą ir Lenkiją, aktualu yra ne tik tai, kaip politinėje retorikoje atsispindi Gegužės 3-osios vertinimas, tačiau ir tai, kaip atspindimas kitos šalies vaidmuo jame. Kolektyvinės atminties sritis yra stipriai orientuota į vidinį politinį būvį bei nacionalinės politikos sritį. Kitos šalies kolektyvinių atsiminimų analizavimas gali turėti papildomos vertės, siekiant nustatyti, kaip atsiminimai yra politiškai išnaudojami tiek toje šalyje, tiek platesnėse regioninėse ar globalioje dimensijoje, tad praeities atsiminimų aktualizavimas gali veikti kaip įrankis,

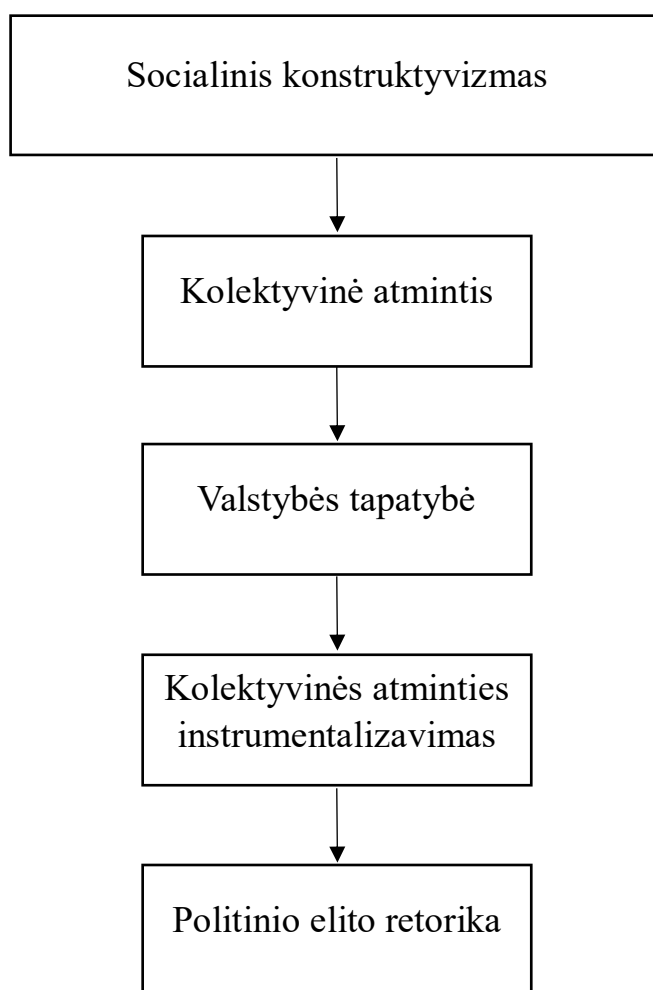
¹¹⁴ A. Little, J. Rogers „The politics of ‘whataboutery’: The problem of trauma trumping the political in conflictual societies. *The British Journal of Politics and International Relations*., 207, p 172–187.

¹¹⁵ E. Langenbacher, „Collective memory as a factor in political culture and international relations. Washington, DC: Georgetown University Press“, 2010, p 13–50.

turintis galios daryti įtaką politiniams procesams, nes tai atveria papildomus išteklius, kuriais galima pasinaudoti interpretuojant dabartį.

Šiame skyriuje pateikiamoje magistrinio darbo teorinėje dalyje apibrėžiama, – jog, siekiant įgyvendinti pagrindinį darbo tikslą bus remiamasi socialinio konstruktyvizmo teorija kaip paradigma, kurioje įgalinamos politinėje retorikoje nustatomos tapatybinių reikšmių identifikavimo galimybės. Šio tyrimo rėmuose analizuojamas valstybės tapatybės įvardinimas nėra universalus valstybės tapatumo apibrėžimas. Tyrimas siekia ne atskleisti absoliučias ir nekintamas valstybių tapatybes ir jos formavimosi procesą, bet išryškinti per konkrečių valstybių politinių lyderių retoriką išsiskleidžiantį valstybės tapatumą, atliekant tos retorikos analizę.

Lentelė Nr. 1. Teorinė schema.

Teorinės schemos aiškinimas:

Pateikta schema apibendrina teorinį darbo pagrindą. Konstruktyvizmo teorija siūlo, kad kolektyvinė atmintis nėra objektyvus praeities įprasminimas, veikiau – socialiai konstruojamas reiškiny. Kolektyvinė atmintis yra formuojama socialinėmis sąveikomis, kultūriniais naratyvais ir valdžios bei visuomenės santykio dinamikoje.

Kolektyvinė atmintis vaidina svarbų vaidmenį formuojant valstybės tapatumą. Istoriniai įvykiai prisideda prie bendro tapatumo jausmo formavimosi tarp politinės bendruomenės narių. Politinis elitas savo retorikoje gali naudotis kolektyvine atmintimi siekdami politinių tikslų – selektyviai pabrėžti tam tikrus istorinius įvykius ar interpretacijas.

Kitaip sakant, šie aspektai yra tarpusavyje susiję sudėtingoje socialinių, kultūrinių ir politinių ryšių dinamikoje. Kolektyvinė atmintis ir jos santykis su valstybės tapatumu, jos instrumentalizacija politinėje retorikoje yra tarpusavyje susiję ir vienas kitą sustiprinantys elementai.

II METODOLOGIJA

Šioje darbo dalyje bus aptariama tyrimo strategija, duomenų atranka ir analizės principai. Empirinis tyrimas bus atliekamas taikant kokybinę diskurso analizę. Darbe bus analizuojami duomenys iš 2001-2023 m. laikotarpio Lietuvoje ir Lenkijoje. Visų pirma, šioje metodologinėje darbo dalyje yra apibrėžiami duomenų rinkimo kriterijai ir laikotarpis bei tai, kokia retorikos, kaip diskursyvos praktikos, apibrėžtis yra taikoma tyrime. Vėliau detalizuojama, kaip įgyvendinama duomenų analizavimo strategija. Šis tyrimas susideda iš politinio elito retorikos diskurso analizės, ieškant atsakymo į pagrindinį tyrimo klausimą: kaip politinėje retorikoje per Gegužės 3-osios Konstitucijos istorinę atmintį formuojamas Lenkijos ir Lietuvos tapatybinis vaizdinys, nustatant potencialias diskurso skirtis abiejose valstybėse?

2.1 Duomenų atranka

Nors į šio bendro istorinio įvykio atmintį pretenduoja dar bent kelios tautos¹¹⁶, šiame tyrime yra koncentruojamasi į Lietuvos ir Lenkijos atvejus. Kaip paaiškėjo iš literatūros apžvalgos, Lietuvoje, egzistuoja nemažai informacijos apie patį Gegužės 3-osios Konstitucijos priėmimo faktą, nemažai analizuotas pačios Konstitucijos turinys, taip pat esti ir istorikų interpretacijos, kaip derėtų tą faktą vertinti, tačiau nėra analizuojama, kaip šis naratyvas atsispindi aukščiausio rango politinėje retorikoje. Taip pat nėra analizuota, kaip šios datos aktyvus atminimas yra integruojamas į kiekvienos valstybės tapatybės reprezentacijas, kuriamas per politinio elito retoriką. Analizė apima politikų kalbas, pasakytas nuo 2001-ųjų iki 2023-ųjų metų, t.y. daugiau nei du dešimtmečius. Tokie laiko rėžiai pasirinkti, nes abi šalys jau apie 10 metų vykdė nepriklausomą atminties politiką šalių viduje, taip pat 2004-aisiais abi šalys įstojo į ES ir vėl pateko į bendrą geopolitinį lauką, tad jau vykstant „paruošiamiesiems“ ES stojimo kampanijos darbams, galima rasti bendrų istorinių taškų ieškojimų. Kaip teigia Ann Rigney: „buvimas vienoje geopolitinėje ir vertybinėje erdvėje gali suponuoti panašias istorinių įvykių reprezentavimo ir politinio vertinimo dabartyje formas.“¹¹⁷ Taip pat iš atliktos literatūros analizės matoma, jog Lietuvoje šis įvykis politiškai aktualizuotas buvo keli metai po abiejų valstybių įstojimo į ES, t.y. 2007m. po parlamentinės iniciatyvos¹¹⁸ ir 2008-ųjų, kai šis

¹¹⁶ Bernardinai.lt, „Gegužės 3-ioji – kodėl Lietuvoje mažiau reikšminga nei Lenkijoje?“ A. Bumblausko ir A. Pukšto komentarai, žiūrėta 2023.11.21

<https://www.bernardinai.lt/2020-05-07-geguzes-3-ioji-kodel-lietuvoje-maziau-reiksminga-nei-lenkijoje/>.

¹¹⁷ Ann Rigney, „Transforming Memory and the European Project“, jstor, žiūrėta 2023.12.05
<https://www.jstor.org/stable/23358659>.

¹¹⁸ Raimundas Lopata, Alvydas Jokubaitis „Lietuva kaip problema“, Vilnius: Tyro Alba, 2014, p. 139p.

bendras istorinis įvykis Lietuvoje buvo įtrauktas į atmintinų dienų sąrašą¹¹⁹. Iki tol šis istorinis įvykis sulaukdavo mažai dėmesio, egzistavo vos kelios politikų kalbos, kuriose šis įvykis buvo minimas. Surinkti duomenys apima visas viešąsias *valstybės Prezidentų ir Seimo pirmininkų kalbas*, kurios buvo sakytos *Gegužės 3-osios ir Spalio 20-osios* tarpusavio įžado (kaip buvo nustatyta atliktoje literatūros apžvalgoje – ši data yra svarbi bendrame Konstitucijos vertinime iš lietuviškosios perspektyvos) progomis. Taip pat įvairių kitų pagerbimų, paskiriamųjų renginių ir dvišalių susitikimų metu sakytos kalbas bei viešus Prezidentų ir Seimo pirmininkų šventinius sveikinimus raštu. Darbe tiriamos Lietuvos politikų kalbos pasakytos per susitikimus Lietuvoje ir Lenkijoje metu, taip pat ir Lenkijos politikų kalbos lenkų kalba (bus pateikiami cituojamų kalbos vietų lietuviški vertimai), pasakytos Lenkijoje bei Lietuvoje vykusiuose Konstitucijos minėjimuose.

Darbe bus analizuojamos 2001-2023 m. laikotarpiu pasakytos abiejų valstybių politinių lyderių kalbos. Lenkijos pusėje egzistuoja prezidentinės šventinės kalbos, skirtos Konstitucijos atminimui, tradicija, kurios bus papildomos rečiau pasitaikančiais Seimo pirmininkų sveikinimais ir kalbomis. Lietuvoje nėra nusistovėjusi šio istorinio įvykio minėjimo tradicija, tad nors chronologinėse ribose didžioji dalis surinktų kalbų bei sveikinimų bus prezidentinės, jos bus papildomos ir neretai pasitaikančiomis Seimo pirmininkų kalbomis. Politinio elito spektras apims prezidentines bei Seimo (Lenkijos atveju abiejų rūmų – Seimo ir Senato) pirmininkų kalbas ir sveikinimus. Analizuojamu laikotarpiu ministrai pirmininkai šios sveikinimo funkcijos neatlikdavo, tad šių valstybės pareigūnų kalbos nėra įtrauktos.

Kiekybinis kalbų ir sveikinimų skaičius Lietuvos ir Lenkijos pusėse nėra kiekybiškai sutampantis, nes kai kuriais pasirinkto laikotarpio metais dėl tam tikrų aplinkybių Lietuvos pusėje ši Konstitucija nebuvo vienaip ar kitaip minima, tačiau tam tikrais metais vykdavo ir po kelis minėjimus. Remiantis šiais kriterijais, iš viso surinktos 52 kalbos ir rašytiniai sveikinimai (24 Lietuvos ir 28 Lenkijos politinio elito atstovų).

Politinio elito kalbos renkamos iš oficialių prezidento ir Seimo pirmininko institucijų svetainių. Lietuvoje – Seimo portalas *lrs.lt*, prezidento portalas *lrp.lt* ir prezidentinio archyvo *archyvas.lrp.lt*. Lenkijoje duomenys renkami iš oficialaus prezidento portalų – *prezydent.pl*, *senat.gov.pl*, taip pat papildant kalbomis, randamomis istoriniame portale *dzieje.pl*.

2.2 Duomenų analizė

¹¹⁹ Seimo portalas. Lietuvos Respublikos atmintinų dienų įstatymas“, lrs, žiūrėta 2023.05.30 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.41597>

Kokybinės diskurso analizės metodas – tinkamas būdas analizuoti žodines komunikacijos formas¹²⁰, kuriomis šiame darbe tampa šalių politinio elito pasakytos kalbos. Diskurso analizės panaudojimo tikslas šio darbo rėmuose yra siekiant suprasti retorikos autoriaus intencijas ir/ar vertybes, nustatyti, kaip išsakomas kalbos turinys apibūdina platesnius socialinius ir politinius kontekstus. Diskurso analizės tikslas yra suprasti ir išnagrinėti retorines praktikas bei tai, kaip kalba naudojama tam tikrame socialiniame kontekste. Šis metodas padeda nagrinėti retorikos naudojimą ne tik kaip informacijos perdavimo priemonę, bet ir kaip socialinį veiksnį, kuris gali formuoti suvokimus, identitetus, valdžios santykius ir socialinius santykius¹²¹. Šio metodo pasirinkimą lėmė tai, kad jis iš duomenų gautų tiriant politikų kalbas ir jose randamų pasikartojančių reikšmių bei temų, leidžia formuoti temines/analitines kategorijas. Taip pat diskurso analizė leidžia tirti ir kontekstus, kurie politinės retorikos analizės metu gali būti naudingi siekiant tirti kaip kiekviena valstybė unikalčiai konstruoja skirtingas tapatybės kombinacijas. Diskurso analizė taip pat padės nustatyti bendresnius modelius, kaip kolektyviniai atsiminimai retrospektyviai yra naudojami politinėje retorikoje.

Tyrime atliekamos analizės kriterijai kyla iš supratimo, jog politikų sprendimas savo retorikoje apjungti ar atskirti atmintis nėra atsitiktinis. Skirtingas praeities įvykių politinis vertinimas gali atskleisti, koku būdu minimas įvykis yra atsimenamas ir kaip tas atminimas išsiskiria dabartiniame politiniame kontekste.

Šio tyrimo kontekste atliekamą analizę galima skirstyti į kelias dalis. Pirma, skaitant kalbų stenogramas, identifikuojama, kaip valstybės politiniai lyderiai referuoja į Gegužės 3-osios atmintį, t.y. kokiuose kontekstuose (nacionaliniame, regioniniame ar tarptautiniame) jie yra minimi. Nacionalinės atmintys yra visos atmintys, kurias kalbėtojas priskiria savo šaliai, nurodydamas aktyvius jos vaidmenis tam tikruose istoriniuose ir politiniuose kontekstuose. Regioninėmis atmintimis laikomos tokios atmintys, kuriose yra akcentuojamas regiono, t.y. dažniausiai Lietuvos-Lenkijos santykis ir vaidmuo arba istorinis ATR, t.y. abiejų šalių politinio darinio istorinis pavadinimas. Tarptautinėmis atmintimis bus laikomos tokios atmintys, kai kalbėtojas priskirs jas bendroms, globalioms vertybėms ar akcentuos transnacionalines organizacijas, be tiesioginio vaidmens ar ryšio su kalbėtojo šalimi.

Vėlesnis analizės žingsnis yra identifikuoti Spalio 20-osios tarpusavio įžado elementą, nustatant, ar šis vienai pusei esminis įvykis yra minimas abiejų šalių politinio elito retorikoje.

¹²⁰ Satu Elo, Helvi Kyngäs, „The qualitative content analysis process“, 2008m, žiūrėta 2023.12.05, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1365-2648.2007.04569>

¹²¹ Dianna R. Mullet, „A General Critical Discourse Analysis Framework for Educational Research“, 2018. Žiūrėta 2024.03.14, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1932202X18758260>

Paskutinis analizės etapas apims platesnį Gegužės 3-osios atsiminimo kontekstą, vertinant, kokie aktualūs šalyje ar už jos ribų esantys veiksniai yra akcentuojami, taip pat įvertinamos aktualios geopolitinės aplinkybės.

Tyrimo metu bus atliekama žodinio-kalbinio diskurso analizė, kurios pagrindu tampa politinio elito – tyrimo atveju Lietuvos ir Lenkijos prezidentų, Seimo pirmininkų ir Senato pirmininkų kalbų analizė. Žodinio diskurso analizės metu, laikantis diskurso analizės principų ir žiūrint į kalbą ne tik kaip į socialinį pasaulį atspindinčią, reprezentuojančią, bet kartu ir jį formuojančią, steigiančią praktiką, ieškoma politinėje retorikoje išsiskleidžiančių reikšmių, dalyvaujančių atskirų valstybių tapatumo formavimo ir įtvirtinimo procesuose. Naudojant šį analitinį įrankį, siekiama nustatyti ir išryškinti tapatybines sąvokas, paaiškinant, kaip jos yra formuojamos politinėje retorikoje ir kokiais būdais jos pasireiškia.

Svarbu paminėti, jog diskurso analizėje, tiriant Lenkijos politikų retoriką, bus susiduriama su tam tikru neapibrėžtumu, kai kalbama apie Lietuvos vardo ir lenkų tautos sampratos klausimą. Žodžiai „lenkas“, „Lenkija“ gali funkcionuoti keliomis reikšmėmis: lenkas – kaip etnis lenkas ir lenkas – kaip ATR pilietis. Reikia suprasti ir tai, jog naudodami žodį „Respublika“, lenkų politinis elitas ją gali naudoti kaip sinonimą lenkų tautai ir kaip terminą, apibūdinantį ATR, su Lietuvos dėmeniu joje, tačiau šios analizės rėmuose tokiais atvejais, kai reikšmės nebuvo išskleistos plačiau, o paliktas tik „Respublikos“ ar „Lenkijos respublikos“ terminas buvo laikoma nacionalistinės paradigmos vertinimu. Taigi, atliekant diskurso analizę ir siekiant nustatyti Gegužės 3-osios Konstitucijos atminimo paradigmą, bus siekiama atsižvelgti į visą kalbos kontekstą ir tai, ką politinis elitas savo kalboje perteikia platesniame paveiksle, kad būtų kiek įmanoma tiksliau nustatomas požiūris ir šio įvykio interpretacija.

2.3 Politinės retorikos tyrimo klausimai

1. Kokia yra dominuojanti paradigma, kalbant apie Gegužės 3-osios Konstituciją ir jos reikšmę abiejų šalių politikų retorikoje: nacionalinė, regioninė (Lietuvos-Lenkijos, istorinė ATR) ar tarptautinė (globali).
2. Koks yra kitos (Lietuvos politikų kalbose Lenkija, o lenkų politikų – Lietuva) šalies vaidmuo šio įvykio atmintyje, įprasminamoje politinėje retorikoje. Kokiame kontekste yra minima priešinga šalis?
3. Esminis lietuviškajai pusei Spalio 20-osios tarpusavio įžadas: kaip jis atspindi Lietuvos pareigūnų kalbose ir ar jis minimas Lenkijos politikų kalbose?

4. Su kokiais platesniais aktualiais politiniais kontekstais (saugumo klausimai, dvišaliai santykiai, priešo elementas, regioniniai santykiai ES kontekste ir t.t.) yra jungiama Gegužės 3-osios reikšmė politikų retorikoje?

2.4 Politinę retoriką veikiančios aplinkybės

Kiekviena politinio veikėjo pasakyta kalba turi tam tikrus neatskiriamus dėmenis- auditoriją, adresatą, tikslus ir tam tikras aplinkybes, kuriose yra sakoma. Šioje dalyje bus aptariami keli pagrindiniai veiksniai, potencialiai turintys įtakos ne tik retorikos pobūdžiui, tačiau ir jos esmei, remiantis T. Adams įtaką retorikai daryti galinčių aplinkybių kategorizacija.¹²²

2.4.1 Auditorija

Aktualizuojama atmintis yra būtina ne tik suteikti prasmę esamai situacijai, bet ir būti reikšminga konkrečioms žmonėms, kuriems ta kalba yra skirta. Politiniai lyderiai savo kalboje turi apsvarstyti, kaip auditorija, kuriai atmintis pristatoma, priims siunčiamą žinutę, kaip supras ir interpretuos kalboje dėliojamus reikšminius akcentus. Kaip savo darbe¹²³ apie atmintį politinėje retorikoje, išskiria T.Adams, politikų kalbas tokiose aplinkybėse galime skirstyti į kelias kategorijas: tokias, kuriose atminties vertinimas yra universaliai suprantamas ir nereikalaujantis papildomo paaiškinimo, t.y. tokias, kurios yra įsitvirtinusios kolektyvinėje atmintyje ir tokias, kuriose atmintis nėra taip akivaizdžiai suprantama klausytojams ir todėl reikalauja konkretesnio paaiškinimo.

Kiekviena iš aptartų kategorijų ir tarp jų esantis spektras suteikia kalbėtojams, t.y. politiniams lyderiams, skirtingas galimybes interpretuoti kolektyvinę atmintį ir konstruoti kalboje formuojamą jos reikšmę taip, kad ši geriausiai atitiktų turimą tikslą. Aišku, šios kategorijos nėra ir negali būti visiškai atskirtos viena nuo kitos, jos taip pat yra apibrėžtos bei paveiktos papildomų apribojimų. Reikšmės teikimas kolektyvinei atminčiai politinėje kalboje yra ribojamas ne tik auditorijos, bet ir bendro politinio ir socialinio konteksto, kuriame kalbėtojas veikia.

2.4.2 Kontekstas

¹²² Remiantis Tracy Adams kategorizacija, darbe „Reorientation of foreign memories in domestic political speech: Considerations and effects“, 2022m, p576, žiūrėta 2024.03.15 <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1367877922109406>,

¹²³ Tracy Adams, „Reorientation of foreign memories in domestic political speech: Considerations and effects“, 2022m, žiūrėta 2024.03.15 <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1367877922109406>,

Toliau sekant T. Adams¹²⁴ kategorizavimu, kontekstą taip pat galime skirstyti į kelias kategorijas. Pirmoji yra susijusi su tuo, kokios aplinkybės iššaukė būtinybę akcentuoti kolektyvinę atmintį ir ją aktualizuoti politinėje kalboje. Kita kategorija apibrėžia patį kalbos pobūdį: tai į atminimą orientuotos ceremoninės kalbos ar neutralios, į minėjimą neorientuotos kalbos (tai gali būti tiesiog įprastinės politinės kalbos be progos). Pirmasis kontekstas yra privalomas ir apribojantis ta prasme, kad kalbėtojui būtina viešai dalyvauti komemoraciniame renginyje (pvz., atminimo dienoje) ir taip akivaizdžiai apjungti retoriką su minimu praeities įvykiu. Politinėje retorikoje aktualizuojama atmintis yra tiesiogiai susijusi su kontekstu, kuriame kalba yra sakoma, todėl jai priskirti galimos reikšmės yra ribotos ir iš anksto apgalvotos.¹²⁵ Taip pat, politinis elitas savo retorikai gali pasitelkti įkvėpimo iš kitos šalies kolektyvinės atminties, siekdami sukurti tam tikrą suderinamumą tarp „kitų“ ir „mūsų“ praeities vertinimo.

2.4.3 Kalbos sakymo vieta

Vieta, kurioje sakoma kalba yra viena esminių kalbos turinį apspręsti galinčių aplinkybių – vienas valstybinių vizitų tikslų yra praktinių klausimų aptarimas ir dvišalių ryšių stiprinimas.¹²⁶ Taip pat oficialių vizitų metu pristatytos kalbos yra formalus diplomatinis įvykių elementas ir todėl suteikia galimybę analizuoti, kaip kuriami ir palaikomi tarpvalstybiniai santykiai, kokie naratyvai akcentuojami politinėje lyderių retorikoje. Politinės komunikacijos tyrimai jau seniai pripažįsta tokių kalbų svarbą kaip vietą, kurioje politiniai veikėjai kuria platesnį politinės reikšmės kontekstą, taip pat gali pabrėžti savo šalies pozicijas tarptautinėje bendruomenėje.¹²⁷ Tokia politinė retorika taip pat veikia ir kaip ritualinių mainų dalis, diplomatiškai į kalbą įtraukiant kiek įmanoma didesnę kiekį bendrą tarpusavio valstybių ryši stiprinančių aplinkybių. Užsienio valstybių vizitų metu, politikų kalbos yra griežtai reguliuojamos taisyklėmis, todėl jos yra tinkamas lyginamosios analizės objektas.¹²⁸

Magistro darbe atliekamos analizės metu, bus atsižvelgiama į paminėtas aplinkybes, kuriomis buvo sakoma vieša kalba, siekiant kiek įmanoma tiksliau įsivertinti visus su per politinę retoriką kuriamu, palaikomu ar keičiamu diskursu susijusius faktorius.

¹²⁴ Ibid, 579p.

¹²⁵ Olick Jeffrey K (1999) Genre memories and memory genres: A dialogical analysis of May 8, 1945 commemorations in the Federal Republic of Germany. *American Sociological Review* 64(3): 381–

¹²⁶ Kunczik Michael (2016) *Images of Nations and International Public Relations*. New York: Routledge.

¹²⁷ Koschut Simon, Hall TH, Reinhard W, et al. (2017) Discourse and emotions in international relations. *International Studies Review* 19(3): 481–508

¹²⁸ Surendra Pokharel (2020) Diplomatic language: An analysis of salutations from speeches used in international diplomacy. *Journal of International Affairs* 3(1): 180–193

III POLITINĖS RETORIKOS DISKURSO ANALIZĖ

Diskurso analizėje bus chronologiškai nagrinėjama abiejų šalių politinio elito retorika bei oficialūs, raštu siųsti, oficialiuose šaltiniuose talpinami sveikinimai; kategorizuojami universaliai identifikuojami naratyvai, taip pat išskiriamos atitinkamos naratyvų kategorijos, prie kurių abiejų šalių politinio elito retorikoje būdavo jungiama Konstitucijos reikšmė. Galiausiai, identifikuojami naratyvo panašumai bei skirtys, pateikiant tyrimo rezultatų apibendrinimą. Kaip metodologinė prieiga taikoma diskurso analizė¹²⁹, kurios pagalba analizuojant politinio elito Lenkijoje ir Lietuvoje retoriką siekiama pagrindinio tyrimo tikslo, apibrėžto įvadinėje darbo dalyje.

Diskurso analizės metu bus identifikuojama, kaip šalių tapatybė buvo formuojama ir atspindima politinėje retorikoje 2001-2023 m. Norint pasiekti šį tikslą, analizės metu bus laikomasi tokių žingsnių: 1) įvertinti tiesioginį ir istorinį diskurso kontekstą; 2) išskirti politinio elito pareiškimus apie konkrečios valstybės santykį su Gegužės 3-osios Konstitucija; 3) nustatyti diskurso eigą ir potencialius jo pokyčius.

3.1 Lietuvos politinio elito retorika

Ankstyvaisiais nepriklausomybės metais nuo 1990-ųjų iki 2001-ųjų oficialiuose Seimo ir prezidentūros archyvuose neaptinkama jokių kalbų, sveikinimų ar pranešimų, kuriuos Gegužės 3-osios proga būtų sakęs Lietuvos politinis elitas. Kaip jau buvo aptarta darbo įvadinėje dalyje atliktoje literatūros analizėje, toks vakuumas, kalbant apie šį istorinį įvykį politinėje retorikoje nestebina, nes diskusijos dėl šio istorinio įvykio vertinimo tarp istorikų buvo tik beprasidedančios. 2001 m., E. Railos pastangomis, ši Konstitucija Vilniuje buvo išleista ir lietuvių kalba¹³⁰. Vienas pirmųjų viešų pranešimų nagrinėjama tema – tuometinio Seimo pirmininko Artūro Paulausko būtent 2001-aisiais Lietuvos ir Lenkijos Respublikos Seimo narių asamblėjoje sakyta kalba¹³¹. Seimo pirmininkas didžiąją laiko dalį kalba apie dvišalius santykius ir bendradarbiavimo tarp Lietuvos ir Lenkijos svarbą, o kalbėdamas apie Konstituciją pasako tokią frazę:

„Nors Gegužės 3-oji yra Lenkijos nacionalinė šventė, bet manytume, kad šią

¹²⁹ Audronė Telešienė, „Kritiškosios diskurso analizės metodologinių principų taikymas sociologiniuose tyrimuose.“ Filosofija. Sociologija, 5, Landwehr 2005m.

¹³⁰ Eligijus Raila, „1791m Gegužės 3d. Konstitucija“, Vilnius: Vilniaus Dailės akademijos leidykla, 2001m.

¹³¹ Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Seimo Pirmininko Artūro Paulausko kalba Lietuvos Respublikos Seimo ir Lenkijos Respublikos Seimo narių asamblėjos VII sesijoje“, Irs, žiūrėta 2024.02.05
https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=4411&p_k=1&p_t=7547.

sukaktį galime minėti išdidžiai abiejose šalyse, nes tai buvo europinio lygio dokumentas, liudijantis Lietuvos ir Lenkijos valstybės politinės — demokratinės minties raidą.“¹³²

A. Paulauskas Gegužės 3-ąją įvardina kaip Lenkijos nacionalinę šventę ir išreiškia jos aktualizavimo Lietuvoje lūkestį, vėliau atsargiai paminėdamas, jog šis europinio lygmens dokumentas, gali būti švenčiamas ir platesniame kontekste. Tuo pačiu Seimo pirmininko kalboje neįvardinama, jog Lietuva ir Lenkija yra lygiateisės pretendentės į Konstitucijos autorystę, lyg išlaikant pagarbią distanciją su šiuo dokumentu, vėliau jau aptakiau kalbant apie bendra-europietiškas demokratines vertybes, kurios minimos dokumente. Taip lyg patvirtindamas kolektyvinės tapatybės tyrinėtojos K. Bachleitner siūlytą „diplomatiškosios atminties modelį“¹³³ kaip konkretų užsienio politikos veiksmą, kuris susideda iš diplomatinio bandymo pateikti šalies kolektyvinę atmintį tarptautinėje arenoje. A. Paulausko kalboje jaučiamas tam tikras šio įvykio vertinimo sąlygiškumas, t.y. kad ši aplinkybė (kad tai tik Lenkijos nacionalinė šventė) nėra nekintanti aksioma, taip atliepdamas tuo metu prasidėjusias akademines diskusijas dėl Konstitucijos atminties vertinimo. Vėlesnė kalbos dalis leidžia suprasti, jog tam tikras dėmesys aukščiausiu politiniu lygmeniu šiai datai pradedamas rodyti Lietuvoje, atsiranda politinis lūkestis šio įvykio aktualizavimui politiniame lygmenyje.

Yra kelios svarbios kontekstinės aplinkybės, kurias reikia paminėti vertinant šią kalbą: XXIa. pradžia buvo laikotarpis, kai Lietuva pretendavo įgyvendinti vieną strateginių valstybės tikslų, išsikeltų atgavus nepriklausomybę ir kuri galima rasti nacionalinėje saugumo strategijoje¹³⁴, t.y. įstoti į NATO gynybos aljansą, kurio nare Lenkija jau buvo nuo 1999-ųjų.¹³⁵ Toje pačioje saugumo strategijoje minimas tikslas – įstojimas į ES buvo aktualus abiem valstybėms, nes 2001 m. tiek Lietuva, tiek Lenkija derėjosi dėl stojimo sutarties. Norint atitikti ES Kopenhagos kriterijus¹³⁶, visų pirma buvo reikalinga ne tik išspręsti potencialius valstybių tarpusavio ginčus, tačiau svarbus buvo ir konstruktyvus bendradarbiavimas, abipusė parama ir tvirti dvišaliai santykiai. Galima daryti prielaidą, jog norėdamas užsitikrinti tam tikrą Lenkijos prielankumą ir paramą stojimo procese, Lietuvos politinis elitas siekė stiprinti dvišalį ryšį. Suprasdama didesnės, įtakingesnės ir integracijos procesuose labiau pažengusios kaimyninės Lenkijos svarbą, Lietuva turėjo ieškoti bendrų istorinių ir kultūrinių ryšių, akcentuoti istorinę vienybę. Šiame kontekste, buvo pasitelktas ir Gegužės 3-

¹³² Ibid.

¹³³ K. Bachleitner „Diplomacy with memory: How the past is employed for future foreign policy. Foreign policy analysis“, 2018, p 492–508.

¹³⁴ Nacionalinio saugumo strategija, lrs.lt, žiūrėta 2024.02.05, <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAD/TAIS.166514/>

¹³⁵ Maciej Tyburski, „The Accession of Poland, the Czech Republic and Hungary to NATO“, Warsaw Institute, žiūrėta 2024.02.05, <https://warsawinstitute.org/accession-poland-czech-republic-hungary-nato/>

¹³⁶ „Accession criteria European Commission - Enlargement - Accession criteria“, ec.europa.eu, žiūrėta 2024.04.08 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/glossary/accession-criteria_en

osios, kaip bendro, vienijančio dėmens faktorius. Tokia prielaida atitiktų ir politikos tyrėjos A.Schmidt pastebėjimą¹³⁷, kad dvišalė partnerystė gali prisidėti prie efektyvaus daugiašalio bendradarbiavimo, kuris dažniausiai vyksta regioniniu lygmeniu. Tokį įspūdį sustiprina ir vėliau toje pačioje kalboje išsakyta padėka Lenkijos politikams „už pastovią paramą Lietuvai siekiant narystės ES ir NATO“. Taip pat ir faktas, jog ši A. Paulausko kalba buvo sakyta ne per Konstitucijos minėjimą (kalba sakyta vasario mėnesį) suponuoja, jog šis dėmuo į politinę retoriką buvo įtrauktas sąmoningai, kaip tam tikrą tautų vienijimo rolę atlikti turintis veiksnys.

Tų pačių metų pabaigoje, Vilniuje vykusiame Europos Tarybos komiteto posėdyje, A. Paulauskas akcentavo europietiškąjį Lietuvos tapatybinį dėmenį, primindamas įvairius istorinius ir aktualius faktus, tuo metu vis dar stoti į ES besiruošiančiai Lietuvai. Kaip vienas iš tokio europietiškojo kodo dėmenų, paminima ir Konstitucija:

„Tai tik kuklus, bet visiškai pagrįstas noras pasakyti Europai, kad Lietuva buvo viena iš tų valstybių, kuri ne vieną šimtmetį diktavo demokratijos madas senajam kontinentui.“¹³⁸

Stojimo į tarptautines organizacijas kontekste tokia šalies vadovų retorika rodo, jog Gegužės 3-osios faktorius naudojamas kaip vienas argumentų, norint pabrėžti, jog Lietuva, nors neseniai atkūrusi nepriklausomybę, tačiau demokratinę ir tam tikrą konstitucinę tradiciją turinti šalis. Tą galima matyti ir iš Konstitucijos „amžiaus“ palyginimo su viena seniausių demokratijų pasaulyje laikomų Jungtinių Valstijų, kuri nuolat pabrėžia savo seniausios pasaulyje Konstitucijos svarbą. A. Paulauskas pamini, jog ją priima jungtinis Lietuvos ir Lenkijos Seimas, todėl Seimo pirmininko Gegužės 3-osios reikšmės paradigma šiuo atveju laikoma regionine.

2003-aisiais, likus metams iki abiejų valstybių tapimo pilnateisėmis ES narėmis, tuometinis Lietuvos Prezidentas Rolandas Paksas pasveikino Lenkijos vadovą Aleksandrą Kwasniewskį ir Lenkijos piliečius. Sveikinime R. Paksas pamini, jog tai yra Lenkijos Konstitucijos diena¹³⁹, o Lietuvos vaidmens Konstitucijai apskritai neįvardina. Kadangi geopolitinės aplinkybės nėra pakitusios, t.y. abi šalys ir toliau siekia narystės ES, o Lietuva ir narystės NATO, Prezidentas savo kalboje akcentuoja dvišalius santykius ir išreiškia lūkestį, jog ir įstojus į tarptautines organizacijas,

¹³⁷ A Schmidt, „Strategic Partnership - A Contested Policy Concept“, SWP Working Paper, Berlin, 2010. žiūrėta 2024.03.15 https://www.swp-berlin.org/publications/products/arbeitspapiere/FG%201%20discussion%20paper_Arne%20Schmidt.pdf p. 5.

¹³⁸ Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Seimo Pirmininko Artūro Paulausko kalba Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos Politinių reikalų komiteto posėdyje“, lrs, žiūrėta 2024.02.05 https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=4411&p_k=1&p_t=11369.

¹³⁹ Lietuvos Respublikos Prezidento portalas, „Konstitucijos dienos proga Prezidentas pasveikino Lenkijos vadovą ir piliečius“, lrp, žiūrėta 2024.02.05 <https://archyvas.lrp.lt/paksas/one0825.html?id=3821>

abi šalys tęs bendradarbiavimą, o šalių tarpusavio ryšys prisidės prie bendresnio konteksto – visos Europos klestėjimo.

2003-2004 m. Lietuva išgyveno prezidentinę krizę¹⁴⁰, o naujuoju Prezidentu tapęs Valdas Adamkus palaikė šiltus asmeninius santykius¹⁴¹ su Lenkijos vadovu A. Kwasniewskiu bei vėliau išrinktu Lechu Kaczynskiu. Vis dėlto, nors dvišalis bendradarbiavimas ir vyko, ceremoninių kalbų šiai datai ar sveikinimo raštų oficialiuose Lietuvos prezidentūros ar Seimo portaluose rasti nepavyko. Iš to galima daryti išvadą, jog Gegužės 3-osios Konstitucija Lietuvoje aktuali tapo tik prieš įstojimą į ES ir NATO, kaip su didžiausia ir įtakingiausia Lietuvos kaimyne jungiantis dėmuo. Pasiekus išsikeltą tikslą ir 2004-aisiais tapus pilnateisėmis euroatlantinių organizacijų narėmis, Konstitucijos akcentavimo svarba viešojoje retorikoje Lietuvos politiniam elitui sumažėjo, tad vėlesniais metais nėra aptinkama jokių viešų politinio elito pareiškimų šia tema. Tai atliepia ir teorinėje dalyje akcentuotą konstruktyvistinės paradigmos idėją, jog „kolektyvinė atmintis yra selektyvi praktika, perskonstruojama siekiant aktualizuoti prasmes, susijusias su politiniais siekiais.“¹⁴² Tokios praktikos prigimtis iš esmės yra instrumentinė, tai reiškia, kad jos pagrindinis bruožas yra praktiškumas, ką ir matome šiuo atveju, kai Gegužės 3-osios Konstitucijos atmintis politinėje retorikoje nustota aktualizuoti, pasiekus turėtus tikslus.

2007-aisiais Gegužės 3-oji Lietuvoje vėl tapo politinės darbotvarkės dalimi, kai Seime buvo pradėta įgyvendinti iniciatyva dėl jos įtraukimo į atmintinų dienų sąrašą.¹⁴³ Reikia paminėti, jog visa tai vyko kartais neoficialia ES Konstitucija vadinamos Lisabonos sutarties¹⁴⁴ ratifikavimo proceso metu, tad viena iš prielaidų yra, jog tokia kontekste istorinės šalių Konstitucijos buvo prisimenamos ir aktualizuojamos. Prezidentas V. Adamkus iškilmingame Seimo posėdyje sakytoje kalboje¹⁴⁵, kurioje dalyvavo ir Lenkijos Seimo atstovai, pirmą kartą politinio elito retorikoje paminėjo Gegužės 3-osios konstitucijos papildymą — Spalio 20-osios tarpusavio įžadą. Kaip buvo atskleista literatūros apžvalgoje, būtent šis papildymas simbolizuoja tam tikrą lūžio momentą Konstitucijos vertinimo procese ir gali legitimizuoti Konstituciją kaip integralią lietuviškosios

¹⁴⁰ Vaidutis Laurėnas, „Politinė krizė Lietuvoje 2003-2004 metais“, Politologija. 2004, Nr. 3 (35), <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2004~1367159135204/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

¹⁴¹ „Du vieniši, bet draugiški prezidentai“, alfa, žiūrėta 2024.04.12, <https://www.alfa.lt/straipsnis/13890166/du-vienisi-bet-draugiski-prezidentai/>

¹⁴² Rasa Čepaitienė, „Sovietmečio atmintis – tarp atmetimo ir nostalgijos“, Lituanistica. 2007, Nr. 4, p. 36–50, <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2007~1367158736475/J.04~2007~1367158736475.pdf>

¹⁴³ Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Lietuvos Respublikos atmintinų dienų įstatymas“, lrs, žiūrėta 2023.05.30 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.41597>

¹⁴⁴ Jens-Peter Bonde, „From EU Constitution to Lisbon Treaty“, p21, http://www.tuks.nl/docs/From_EU_Constitution_to_Lisbon_Treaty_april_2008.pdf

¹⁴⁵ Lietuvos Respublikos Prezidento portalas, „Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus kalba, pasakyta 2007 metų gegužės 2 dieną Vilniuje, iškilmingame Seimo posėdyje, skirtame 1791 metų Gegužės 3-iosios Konstitucijai paminėti“, lrp, žiūrėta 2024.02.05 <https://archyvas.lrp.lt/adamkus2/lt/news.full/7812.html>

istorinės sąmonės dalį. V. Adamkus kalba apie Konstituciją kaip abejoms tautoms svarbų tapatybinį dėmenį, tačiau pirmą kartą iki tol buvusių kalbų kontekste, užtikrintai pamini Lietuvos svarbą tiek Konstitucijai, tiek iš to sekančiai įtakai bendrame Europos politiniame lauke.

„<...>Gegužės 3-iosios Konstitucijos minėjimu. Juk šiandien ji primena visam pasauliui, o pirmiausiai – mums patiems – būtent lietuvių indėlį į Europos pažangios minties raidą. Gegužės 3-iosios Konstitucija ir vėliau pasirašytas Abiejų tautų tarpusavio įsipareigojimas buvo itin svarbūs lietuvių ir lenkų santykių istorijai. O kartu – ir visos Europos raidai.“¹⁴⁶

Apjungdamas šias datas (Gegužės 3-ąją bei Spalio 20-ąją), V. Adamkus pademonstravo ir savo poziciją Seimui, tuo metu vis dar svarsčiusiam, ar šiuos istorinius įvykius įteisinti kaip atmintiną dieną lietuviškojoje sąmonėje. Savo retorika Prezidentas atkartojė pagrindinį už įtraukimą pasisakančiųjų argumentą, jog Konstituciją matant platesniame kontekste, t.y. būtent su minimumu tarpusavio įžado įstatymu, tai turi būti laikoma lietuviškosios tapatybinės dalimi. Šioje vietoje pažymėtina, jog nacionalinės tapatybės kaita priklauso nuo vidinės ir išorinės politikos procesų dinamikos¹⁴⁷, Guillaume Xaviero žodžiais: „nacionalinė tapatybė formuojama tarptautinės ir vidinės sistemų dialogo pagrindu ir dažniausiai atsiranda į tarptautinius santykius projektuojamos galios ir interesų kontekste“.¹⁴⁸ Dieną prieš, Gegužės 2-ąją Lenkijoje įvyko išskirtinis įvykis – Lenkijos Seimas, Senatas bei Lietuvos Seimas priėmė identišką rezoliuciją, įamžinančią ne tik Gegužės 3-ąją, tačiau ir Spalio 20-osios tarpusavio įžadą.¹⁴⁹ Savo vėliau sekusiose kalbose tarpusavio įžadą paminėjo ne tik Lenkijos Seimo maršalka Ludwik Dorn¹⁵⁰, tačiau ir Senate viešėjęs Lietuvos Seimo pirmininkas Viktoras Muntianas, kalbėjęs apie Konstitucijos reabilitavimą, t.y. aktyvų politinį veiksma, grąžinant Konstituciją į lietuviškosios tapatybės apibrėžtį:

„Išsami Konstitucijos analizė, ypač jos tarpusavio įžado papildymas 1791 m. Spalio 20 d., leidžia reabilituoti lietuviškąją Konstitucijos aspektą“¹⁵¹

Svarbu pažymėti, jog renginyje Lenkijos Senate dalyvavo įvairių šalių atstovai: vengrai, čekai, vokiečiai, ukrainiečiai, latviai, baltarusiai, tačiau rezoliuciją dėl Gegužės 3-

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Andžej Pukšto, Ieva Karpavičiūtė, Mindaugas Norkevičius, „Lietuvos ir Lenkijos strateginės partnerystės dinamika“, 2014, p114, žiūrėta 2024.03.15, <https://journals.lka.lt/journal/lmsa/article/1293/file/pdf>

¹⁴⁸ Guillaume Xavier “Foreign Policy and the Politics of Alterity: A Dialogical Understanding of International Relations”, Millennium: Journal of International Studies, 2002m, p. 14. žiūrėta 2024.03.15, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/03058298020310010201>

¹⁴⁹ Lenkijos Senato portalas, „Uroczyste Zgromadzenie Posłów i Senatorów“, V. Muntiano kalba, senat, žiūrėta 2024.03.04 <https://www.senat.gov.pl/aktualnoscilista/art,7013,uroczyste-zgromadzenie-poslow-i-senatorow-.html>

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Ibid.

osios ir Spalio 20-osios pasirašė tik Lietuvos ir Lenkijos atstovai, o tai simbolizuoja tam tikrą šių dviejų tautų išskirtinumą Konstitucijos supratimo dimensijoje.

2008-aisiais Gegužės 3-osios Konstitucijai suteikus atmintinos dienos statusą¹⁵², kelis metus ji nebuvo minima jokiuose kontekstuose šalies viduje, tik 2009-aisiais viešėdama Varšuvoje, naujai išrinkta Prezidentė Dalia Grybauskaitė, sakydama kalbą¹⁵³, iš esmės pratęsė savo pirmtako V. Adamkaus poziciją, jog ši data svarbi ne tik Lenkijai, tačiau ir visai Europai. Skirtumas tik tas, jog D. Grybauskaitė, nors ir paminėdama, jog tai ATR dokumentas, priešingai nei V. Adamkus savo 2007-ųjų kalboje, nebeakcentavo Lietuvos dėmens. Tam įtakos neabejotinai turėjo ir kalbos sakymo aplinkybės: kalba sakyta ne Lietuvoje, vykstant Lenkijos nepriklausomybės dienos minėjimui, lapkričio 11-ąją. Svarbi aplinkybė yra ta, jog Prezidentės kalba sakyta nevienareiškiškai Lietuvoje vertinamo Juzefo Pilsudskio vardo aikštėje, o taip pat Prezidentė kalbėjo lenkų kalba – taip lyg parodydama, jog praeities nuoskaudos yra pamirštos, o Lietuva gerbia ir vertina Lenkiją dabar jau ne vien dvišalių santykiu, tačiau ir bendrame partnerystės tarptautinių organizacijų ES ir NATO formate. Panašus naratyvas vyrauja ir 2010-ųjų¹⁵⁴ D. Grybauskaitės kalboje Vilniuje, praėjus vos mėnesiui po Smolensko tragedijos¹⁵⁵, kurioje žuvo Lenkijos Prezidentas Lechas Kaczynskis.

„Simboliška, kad paroda tragiškai žuvusiam Lenkijos Prezidentui atminti atidaroma gegužės 3 d., kai buvo paskelbta ATR - Lenkijos ir Lietuvos – Konstitucija.. Jis nuoširdžiai ir pagrįstai buvo įsitikinęs, kad, veikdamos kartu, Lietuva ir Lenkija Europai gali duoti kur kas daugiau, nei veikdamos atskirai“¹⁵⁶

Šia citata pabrėžiama ne tik Gegužės 3-osios Konstitucijos, kaip abi tautos jungiančio idealo svarba, tačiau ir simbolizmas, susijęs su konkrečiu asmeniu, t.y. L. Kaczynskiu. Iš Prezidentės kalbos galima daryti prielaidą, jog egzistuoja bendri istoriniai, abi tautos jungiantys įvykiai, tačiau tam, kad tie saitai būtų puoselėjami, reikalingi konkretūs asmenys. Šiame kontekste aktualizuojama ir A. Assmann „atminties veikėjų“ sąvoka¹⁵⁷, kurie suvokiami ir apibrėžiami kaip politinio ar istorinio elito atstovai, formuojantys istorinių įvykių interpretacijas bei diskursus. Dvišalių santykių

¹⁵² „Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Lietuvos Respublikos atmintinų dienų įstatymas“, lrs, žiūrėta 2023.05.30 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.41597>

¹⁵³ Lietuvos Respublikos Prezidento portalas, „Lietuvos ir Lenkijos stiprybė - europietiškosios vertybės ir transatlantinis bendradarbiavimas“, lrp, žiūrėta 2023.02.05 <https://grybauskaite.lrp.lt/lt/spaudos-centras/pranesimai-spaudai/7395>

¹⁵⁴ Prezidentės D. Grybauskaitės portalas, „Prezidentė: Simboliška, kad paroda L.Kaczynskiu atminti atidaroma Gegužės 3 - osios Konstitucijos dieną“, lrp, 2010m, žiūrėta 2024.02.05, <https://grybauskaite.lrp.lt/lt/spaudos-centras/pranesimai-spaudai/8609>

¹⁵⁵ „Poland in shock as plane crash kills President Lech Kaczynski“, theguardian.com, žiūrėta 2024.04.16, <https://www.theguardian.com/world/2010/apr/10/poland-lech-kaczynski-russia-crash>

¹⁵⁶ „Prezidentė: Simboliška, kad paroda L.Kaczynskiu atminti atidaroma Gegužės 3 - osios Konstitucijos dieną“, lrp, 2010m, žiūrėta 2024.02.05, <https://grybauskaite.lrp.lt/lt/spaudos-centras/pranesimai-spaudai/8609>

¹⁵⁷ Jan Assmann, „Collective Memory and Cultural Identity“, jstor, žiūrėta 2024.02.06 <https://www.jstor.org/stable/488538>

raidoje tokie veikėjai turi ypatingą reikšmę formuojant tautų požiūrį į tam tikrus praeities įvykius ir jų vertinimą.

2011-aisiais Seime priimta rezoliucija, kurioje pažymima, kad Gegužės 3-osio Konstitucija su tarpusavio įžadu yra Lietuvos ir Lenkijos valstybių bendro istorinio paveldo dalis, stiprinanti mūsų tautų istorinę atmintį, įkvepianti politinės išminties ir padedanti mūsų piliečiams geriau pažinti LDK ir Lenkijos Karalystės istoriją, tačiau nė vienam iš politinio elito atstovų tai nepasirodė aktualu tiek, jog šventė ir rezoliucijos priėmimas būtų paminėtas kalba ar sveikinimu. 2012-aisiais, tuometinė Seimo pirmininkė Irena Degutienė, dalyvavo Vilniuje vykusioje Parlamentinio demokratijos forumo tarptautinėje konferencijoje¹⁵⁸. Savo kalboje, I. Degutienė, atsižvelgdama į globalesnį konferencijos formatą, akcentuoja platesnį, europietiškąjį Konstitucijos dėmenį:

„<...> dieną, kuri yra simboliška ne tik Lenkijai ir Lietuvai, bet ir visai Europai.“ <...> prisimename šį svarbų mūsų pirmųjų politinės veiklos dokumentą, kuris neabejotinai yra Europos politikos, kultūros, istorijos paveldo dalis..”¹⁵⁹

„<...> Turime apibrėžti savo politiką ne tik pagal tai, prieš ką mes kovojame, bet ir pagal tai, už ką mes esame“. Bendras buvimas „už“ buvo skiriamasis pažangos ženklas Abiejų Tautų Respublikoje, toks jis yra ir šiandien, čia ir dabar”¹⁶⁰

I. Degutienė ragina remiantis istorinės Konstitucijos dvasia, aktyviai apibrėžti savo politiką taip atliepdama pamatinį konstruktyvizmo teiginį, jog tikrovė yra socialiai konstruojama ir priklausoma nuo socialinių veikėjų motyvų bei veiksmų.

2013-ųjų gegužės 2-3 dienomis ir vyko dvišalės asamblėjos susitikimai¹⁶¹, kuriuose Lietuvą Varšuvoje atstovavo tuometinis Seimo pirmininkės pavaduotojas G. Kirkilas, savo kalboje užsiminęs apie dvišalių santykių svarbą ir vieną iš istorinių jos reprezentacijų – bendrą ATR Konstituciją. Vis dėlto, tuo metu aukščiausiuoju politiniu lygmeniu Lietuvos atstovai nedarė jokių sveikinimų ar pareiškimų. Tokį veiksma galėjo nulemti po L. Kaczynskio žūties pasikeitus Lenkijos valdžios konjunktūrai, nuo 2010-ųjų kiek atšalę Lietuvos ir Lenkijos santykiai, bei pačios D. Grybauskaitės užsienio politikos akcentų perdėliojimas. Verta paminėti, jog pirmasis jos vizitas, kuris V. Adamkaus valdymo metu tradiciškai būdavo vydomas į Varšuvą, buvo į Briuselį ir Stokholmą, taip pademonstruojant, kad strateginė partnerystė su Lenkija jai nebus pagrindinis

¹⁵⁸ Seimo Pirmininkės Irenos Degutienės kalba, pasakyta Parlamentinio demokratijos forumo tarptautinėje konferencijoje „Parlamentarų vaidmuo stiprinant Rytų Europos demokratines valstybes: kelias į demokratine visuomenę“, lrs, žiūrėta 2024.02.06. https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15438&p_k=1&p_t=123200

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ „Lietuvos ir Lenkijos parlamentai stiprina bendradarbiavimą“, lrs, žiūrėta 2024.02.06 https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15450&p_k=1&p_t=134482

prioritetas. Tą patvirtina ir tai, jog 2011-aisiais Lietuvos Prezidentė jokia forma nesureikšmino Konstitucijos atminimo, o tiek 2014-aisiais¹⁶², tiek 2015-aisiais¹⁶³ minėjimai apsiribojo lakoniškais Prezidentės D. Grybauskaitės Lenkijos Prezidentui siūstais sveikinimais. Nors Konstitucija juose įvardinama kaip Lenkijos valstybinė šventė, vėliau Prezidentė papildė kontekstą, paminėdama, jog tai svarbus abiejų tautų pasiekimas, žengiant į modernumą. Tais pačiais metais sveikinimus Lenkijai siuntė ir Lietuvos Seimo pirmininkė Loreta Graužinienė. Nors santykiai su buvusiu Lenkijos užsienio reikalų ministru Radeku Sikorskiu Lietuvoje nebuvo geriausi¹⁶⁴, pirmininkė pasveikino¹⁶⁵ dabar jau Lenkijos Seimo pirmininko pareigas einantį R. Sikorskį bei senato pirminką Bogdaną Borusewicz su Lenkijos Konstitucijos diena, tačiau skirtingai nei D. Grybauskaitė, šio dokumento svarbą apjungė su bendrai Europos demokratinės minties raida:

„<...>šis dokumentas buvo pirmasis besivienijančios Europos pavyzdys.<...>”¹⁶⁶

Nepaminėdama Lietuvos, kaip integralios ATR dalies vaidmens Konstitucijos priėmimo ir apsiribodama tuo, jog tai yra Lenkijos Konstitucijos diena, L. Graužinienė pasirinko neutralesnę ir bendresnę europietišką paradigmą, matydama Konstitucijos reikšmę ne tiek Lietuvos ar Lenkijos, tačiau bendrame Europos fone. Toks nedidelis skirtumas šalies elito komunikacijoje iliustruoja tai, jog Lietuvoje vis dar nebuvo vieningo požiūrio į šį įvykį ir šalies vadovės tarpusavyje iki galo nekoordinavo sveikinimo turinio, o ir bendro nusistovėjusio diskurso ar, tiksliau sakant, pozicijos šiuo klausimu Lietuvoje nebuvo. Iš to galima daryti prielaidą, jog aktualizuojant prasmes, susijusias su dabarties problemomis ir politiniais siekiais, kiek atšalę dvišaliai santykiai turėjo įtakos tam, kaip Lietuvos politinis elitas prisimena ir vertina Gegužės 3-osios faktą. Vyraujant tokiam dvišalių santykių būviui, šios pozicijos refleksiją galima matyti ir Lietuvos elito retorikoje, kur jaučiamas tam tikras distancijos nuo šio istorinio įvykio didėjimas: mažiau pabrėžiamas Lietuvos vaidmuo Konstitucijoje, nėra pridodamas Spalio 20-osios dėmuo ar kiti Lietuvos vaidmenį implikuojantys veiksniai.

¹⁶² „Lietuvos Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės sveikinimas Lenkijos Prezidentui Bronislaw Komorowski Konstitucijos dienos proga“, lrp, žiūrėta 2024.02.06 <https://grybauskaite.lrp.lt/lt/prezidentes-veikla/sveikinimai/19230>

¹⁶³ Prezidentės D. Grybauskaitės portalas, „Prezidentė pasveikino Lenkijos vadovą Gegužės 3-iosios Konstitucijos dienos proga“, lrp, žiūrėta 2024.02.06, <https://grybauskaite.lrp.lt/lt/prezidente-pasveikino-lenkijos-vadova-geguzes-3-iosios-konstitucijos-dienos-proga/22630>

¹⁶⁴ Robert Mickiewicz., „Jak minister Sikorski oburzył Litwinów”, Rzeczpospolita, žiūrėta 2024.02.06 <https://www.rp.pl/swiat/art8210911-jak-minister-sikorski-oburzyl-litwinow>

¹⁶⁵ „Seimo Pirmininkė pasveikino Lenkiją Konstitucijos dienos proga“, lrs, žiūrėta 2024.02.07 https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15833&p_k=1&p_t=155986

¹⁶⁶ Ibid.

2015-aisiais Lenkijoje įvyko valdžios pokytis: parlamento rinkimus pirmą kartą nuo 1989-ųjų, kai viena partija surinko absoliučią balsų daugumą¹⁶⁷ ir rinkimus laimėjo „Tvarkos ir Teisingumo“ partija, o anksčiau tais pačiais metais vykusius Prezidento rinkimus laimėjo partijos remiamas kandidatas Andrzejus Duda. Vis dėlto, net ir pasikeitusi valdžia, bei tam tikras Konstitucijos jubiliejus (225 metai), D. Grybauskaitės pasirinktiems veikimo principams įtakos neturėjo. Prezidentė apsiribojo viešu sveikinimu¹⁶⁸ naujam Lenkijos Prezidentui, pabrėždama dvišalių projektų svarbą ir tai, jog ši Konstitucija simbolizuoja lietuvių ir lenkų tvirtą pasiryžimą kurti laisvės ir demokratijos vertybėmis paremtas valstybingumo tradicijas. Tais pačiais metais LR Seimo pirmininkė L. Graužinienė¹⁶⁹ valdovų rūmuose vykusio 225-ųjų Konstitucijos metinių minėjimo proga pasidžiaugė, jog užsimezgė tradicija šią data minėti abiejose šalyse:

„<...> Konstitucija kartu su tų pačių metų Spalio 20 dieną priimtu Abiejų Tautų tarpusavio išipareigojimo įstatymu yra ATR gyvavusios politinės ir teisinės minties kūrinys, kuriuo pagrįstai didžiuojamės <...>kartu išreiškiame pagarbą jo autoriams – abiejų mūsų tautų atstovams.“¹⁷⁰

Seimo pirmininkė akcentavo ne tik abiejų šalių indėlį į jos sudarymą, teigdama, jog Konstitucija atvėrė naują Lietuvos ir Lenkijos valstybių raidos perspektyvą, tačiau įvedė ir naują Konstitucijos reikšmės vertinimo perspektyvą, paminėdama, jog tai buvo vienas iš veiksnių, vedusių mūsų tautas į 1918 m. nepriklausomybę. Tad retorikoje įvedamas tam tikras istorinis linijškumas, kai vienas įvykis yra vertinamas kaip kito dėmens, šiuo atveju Gegužės 3-osios, priklausinys. Taip Seimo pirmininkė atkartoję literatūros apžvalgoje minėto J. Bardacho ir J. Giedroyco iškeltą naują Gegužės 3-osios Konstitucijos interpretaciją politinėje ir historiografinėje mintyje. Iš Seimo pirmininkės kalbos galima daryti išvadą, jog Konstitucija padėjo aiškius idėjinis pagrindus, kurių dėka daugiau nei po 100 metų abi valstybės paskelbė savo nepriklausomybę, o kadangi nepriklausomybės atkūrimas 1990-aisiais rėmėsi valstybingumo 1918-aisiais atkūrimu, galima daryti išvadą, jog taip Seimo pirmininkė Gegužės 3-ajai suteikia aktualią reikšmę, suponuodama, jog be jos šiuolaikinės Lietuva ir Lenkija negalėtų egzistuoti, taip sukurdama dar viena aktualią tapatybinę reikšmę Konstitucijai. L. Graužinienė taip pat vėl atkreipė dėmesį į Spalio

¹⁶⁷ „Wybory do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej“, parlament2015, žiūrėta 2024.04.08

https://parlament2015.pkw.gov.pl/349_Wyniki_Sejm.html;

¹⁶⁸ „Šalies vadovė pasveikino Lenkijos Prezidentą Gegužės 3-iosios Konstitucijos dienos proga“, lrp, žiūrėta 2024.02.07

<https://grybauskaite.lrp.lt/lt/salies-vadove-pasveikino-lenkijos-prezidenta-geguzes-3-iosios-konstitucijos-dienos-proga/25104>

¹⁶⁹ Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Seimo Pirmininkės Loretos Graužinienės kalba 1791 m. Gegužės trečiosios Konstitucijos 225-ųjų metinių minėjime“, lrs, žiūrėta 2024.02.07

https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15834&p_k=1&p_t=163629

¹⁷⁰ Ibid.

20-osios tarpusavio įžadą, tad imamas jausti tam tikras šios Konstitucijos dalies naudojimo reguliarumas politinėje Lietuvos retorikoje.

2017-aisiais Prezidentė jau tradiciškai nedalyvavo Konstitucijos minėjime ir išsiuntė viešą sveikinimą¹⁷¹ Lenkijos Prezidentui, kuriame taip pat nuosekliai sau įvardino šią datą ir Konstitucijos dokumentą kaip bendros Lietuvos ir Lenkijos Gegužės 3-iosios Konstitucijos metines. Pastebima, jog sveikinime laikomasi anksčiau įvesto pokyčio žodžių junginį „Lenkijos konstitucijos diena“ keisti į neutralesnį „Konstitucijos diena“, taip sveikinimą adresuojant Lenkijos aukščiausiems pareigūnams ir Lenkijos tautai, tačiau nekonkretizuojant ir tokiu retoriniu virazu paliekant vietos ir lietuviškajam tapatybiniam dėmeniui Konstitucijos vertinime. Tą pačią dieną Seime vykusioje konferencijoje LR Seimo pirmininkas Viktoras Pranckietis savo kalboje¹⁷² pabrėžė abiejų tautų – Lietuvos ir Lenkijos – priimtą Konstitucijos svarbą visai Europos raidai. Taip Seimo pirmininkas išlaikė savo pirmtakų dažniausiai naudotą regioninę paradigmą, vertindamas ją kaip abiejų tautų pasiekimą.

2018-ųjų metų Gegužės 3 dieną, minėdami 227-ąsias gegužės 3-iosios dienos Konstitucijos metines Lietuvos Respublikos Prezidentė D. Grybauskaitė ir Lenkijos Respublikos Prezidentas A. Duda paskelbė bendrą pareiškimą¹⁷³. Tai pirmasis toks bendras įvykis šia proga, liudijantis ir stiprėjantį abiejų šalių bendradarbiavimą bei bendro istorinio pamato aktualizavimą politiniame lauke.

„Prieš 227 metus abi mūsų tautos praturtino Europą ir visą pasaulį priimdamos pažangų teisės aktą, tapusį daugelio modernių konstitucijų standartu.“¹⁷⁴

Tų pačių metų kovo 1-ąją Lenkijos Seime¹⁷⁵ viešėdamas V. Pranckietis, kalbėdamas apie Lietuvos ir Lenkijos ryšį dar kartą akcentavo ne tik bendrumą, priimant pačią Konstituciją, tačiau ir Spalio 20-osios tarpusavio įžadą:

¹⁷¹ Grybauskaitė.lrp.lt, „Prezidentė pasveikino Lenkiją Gegužės 3-iosios Konstitucijos dienos proga“, žiūrėta 2024.02.07; <https://grybauskaitė.lrp.lt/lt/prezidente-pasveikino-lenkija-geguzes-3-iosios-konstitucijos-dienos-proga/27482>

¹⁷² Lrs.lt, „Seimo Pirmininkas: „Lietuvos ir Lenkijos santykiai turi didelį potencialą augti“, lrs, Žiūrėta 2024.02.07, https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=9562&p_k=1&p_t=172433

¹⁷³ Grybauskaitė.lrp.lt, „Minint Gegužės 3 d. Konstituciją – bendras Lietuvos ir Lenkijos prezidentų pareiškimas“, lrp, žiūrėta 2024.02.07 <https://grybauskaitė.lrp.lt/lt/minint-geguzes-3-d.-konstitucija-bendras-lietuvos-ir-lenkijos-prezidentu-pareiškimas/29874>

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ Lrs.lt, „Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininko Viktoro Pranckiečio kalba Lenkijos Respublikos Seime“, lrs, žiūrėta 2024.02.07 https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=9563&p_k=1&p_t=255546

„1791 metų gegužės 3-iosios Konstitucija ir tų pačių metų Spalio 20 d. priimtu Abiejų Tautų tarpusavio įsipareigojimu išreiškė ATR pagarbą asmens laisvei ir valstybės nepriklausomybei.“¹⁷⁶

Šioje kalboje vėl galima pritaikyti „diplomatiškosios atminties modelį“ kaip konkretų užsienio politikos veiksmą, kuris susideda iš diplomatinio bandymo pateikti šalies kolektyvinę atmintį tarptautinėje arenoje. Suprantama, jog tokiomis aplinkybėmis, kai vienos valstybės vadovas svečiuojasi kaimyninėje šalyje, Konstitucijos vertinimas yra pateikiama nuosaikesnėje regioninėje, o ne nacionalinėje paradigmoje, taip diplomatiškai primenant ir apie Lietuvos pusei svarbų Spalio 20-osios dėmenį.

2019-ųjų gegužę, jau paskutiniaisiais savo antrosios kadencijos mėnesiais, Prezidentė D. Grybauskaitė pasveikino¹⁷⁷ Lenkijos Prezidentą A. Duda, atkreipdama dėmesį į bendras istorines vertybes ir vėl paminėdama, jog Konstitucijos diena – Lenkijos šventė. Nors ir akcentuodama istorinę šalių vienybę, Prezidentė apsiribojo būtent tokiu terminu. 2020 m. – savo sveikinimą siųsdamas naujai išrinktas Lietuvos Prezidentas Gitanas Nausėda, pirmajame savo Gegužės 3-osios sveikinime¹⁷⁸, aprėpė platesnį sričių lauką: tame tarpe pasaulį užklupusią Covid-19 pandemiją ir būtinybę jos akivaizdoje dar labiau stiprinti dvišalį bendradarbiavimą. Naujasis Lietuvos Prezidentas tęsia panašią savo pirmtakų, Lietuvos politinių lyderių liniją: sveikinime akcentuoja regioninę paradigmą, primindamas, jog tai ATR šventė. Galima daryti išvadą, jog nors dvišaliuose santykiuose valdančiojo politinio elito asmenybių tarpasmeninių santykių svarba socialinio konstruktyvizmo paradigmoje yra viena esminių, besikeičiant Prezidentams ar valdančiosioms partijoms, su tam tikrais ne itin reikšmingais niuansais, Lietuvos politinėje retorikoje išlieka nuosekli Gegužės 3-osios Konstitucijos bei paties santykio su Lenkija vertinimo paradigma.

2021-ieji buvo jubiliejiniai 230-ieji Konstitucijos metai, tad natūralu, jog ir Lietuvos pusė parodė nemažai iniciatyvos, organizuodama kur kas didesnę šiai datai skirtą renginių, minėjimų ir ceremoninių kalbų spektrą (pažymėtina, jog dalis jų buvo organizuojama Lenkijos ambasados iniciatyva su finansavimu iš Lenkijos)¹⁷⁹. Savo kalbą Vilniuje¹⁸⁰, kurioje dalyvavo ir Lenkijos delegacijos nariai, Lietuvos vadovas G. Nausėda pradėjo apjungdamas Gegužės 3 ir Spalio 20-ąją kaip integralias Konstitucijos dalis. Kalbėdamas apie Lietuvos ir Lenkijos dvišalius santykius,

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Grybauskaitė.lrp.lt, „Prezidentė pasveikino Lenkiją Konstitucijos dienos proga“, lrp, žiūrėta 2024.02.07 <https://grybauskaitė.lrp.lt/lt/prezidente-pasveikino-lenkija-konstitucijos-dienos-proga/32333>

¹⁷⁸ Lietuvos Respublikos Prezidento portalas, „Lenkijos Konstitucijos dienos proga – šalies vadovo sveikinimas“, lrp, žiūrėta 2024.04.14, <https://www.lrp.lt/lt/ziniasklaidos-centras/naujienos/34052>

¹⁷⁹ Gov.pl, „Gegužės 3-iosios Konstitucijos dienos minėjimai Vilniuje“, žiūrėta 2024.02.07, <https://www.gov.pl/web/lietuva/gegus-3-iosios-konstitucijos-dienos-minjimai-vilniuje>

¹⁸⁰ Lrp.lt „Lietuvos Respublikos Prezidento Gitano Nausėdos kalba Lenkijos Respublikos Seime minint Gegužės 3-iosios Konstitucijos 230-ąsias metines“, lrp, žiūrėta 2024.02.08, <https://www.lrp.lt/lt/ziniasklaidos-centras/prezidento-kalbos-ir-sveikinimai/36193>

Prezidentas išreiškė ne tik kiekybinio, tačiau ir kokybinio bendradarbiavimo lūkestį ir abiejų tautų lygiavertiškumą Konstitucijos kontekste:

„Gegužės 3-iosios Konstitucija lygiai priklauso lietuviams, lenkams ir kitoms regiono tautoms tiek, kiek jos yra pasirengusios prisiimti atsakomybę už šios turtingos tradicijos ateitį.“¹⁸¹

Citatoje Prezidentas akcentuoja regioninę Konstitucijos paradigmą, neapsiribodamas Lietuva ir Lenkija bei pridėdamas, jog ji priklauso visam regionui tiek, kiek atskiros jo šalys yra pasirengusios gyventi pagal „Konstitucinę dvasią“. Prezidentas taip pat atkreipia dėmesį į dar vieną labai svarbų elementą, jog ši data Lietuvoje pastaruoju metu politiškai aktualizuojama. Taip pat retorikoje galima išvelgti ir aspiracijų stiprinant saitus su Lenkija, tapti regiono lyderiais ir padėti buvusioms ATR tautoms – Baltarusijai ir Ukrainai – integruotis į politinį Europos gyvenimą. Tokį platesnį Gegužės 3-osios regioninės reikšmės aktualizavimą Prezidento kalboje galima aiškinti 2020-ųjų porinkiminiais protestais Baltarusijoje ir vėliau kilusioje migrantų krizėje tiek Lietuvos Baltarusijos, tiek Lenkijos Baltarusijos pasienyje¹⁸². Tai dar vienas pavyzdys kaip bendras istorinis naratyvas konstruktyvistinėje paradigmoje gali būti aktyviai išnaudojamas retorikoje, siekiant politinių tikslų. Šiuo atveju akcentuojant Lietuvos ir Lenkijos, kaip jau tarptautinėse organizacijose įsitvirtinusių valstybių lyderystės svarbą tiek konkrečiais veiksmais sprendžiant migrantų krizę, tiek išnaudojant ir simbolinę reikšmę – akcentuojant skirtingas ATR tautas apjungti galinčią Konstitucijos vertybinę dimensiją.

Tų pačių metų Spalio 19-ąją¹⁸³, tarpusavio įžado išvakarėse, šventiniame minėjime dalyvavo ne tik Seimo nariai, tačiau ir Lenkijos Prezidentas A. Duda. Tai svarbus momentas bendroje abiejų šalių Konstitucijos vertinimo paradigmoje, nes tai pirmas atvejis, kai Lenkijos prezidentas būtent šio įvykio proga viešėjo Lietuvoje. Šis simbolinis žingsnis parodo, jog Lenkija pripažįsta Spalio 20-osios tarpusavio įžado svarbą tiek Lietuvai, tiek bendrai abiejų tautų istorijai, o tai gali būti matoma kaip dar viena svarbi dedamoji, aktualizuojant Konstituciją lietuviškojoje kolektyvinėje sąmonėje. Tame pačiame minėjime Lietuvos Prezidentas G. Nausėda savo kalboje akcentuoja būtent tai, jog tai buvo abiejų tautų pasiektas kompromisas:

„Dokumentas, kurio 230-ąsias metines šiandien minime, mums svarbus ne tik kaip viena iš Gegužės 3-iosios Konstitucijos sudedamųjų dalių. Tai pirmiausia

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² Užsienio reikalų ministerija, „Suvalkuose vyko diskusija apie migracijos krizę Baltarusijos pasienyje“, urm, žiūrėta 2024.02.08 <https://urm.lt/default/lt/naujienos/suvalkuose-vyko-diskusija-apie-migracijos-krize-baltarusijos-pasienyje> 2021m.;

¹⁸³ Lrp.lt, „Lietuvos Respublikos Prezidento Gitano Nausėdos kalba Seime „Abiejų Tautų tarpusavio įžado“ 230-ųjų metinių proga“, žiūrėta 2024.02.08 <https://www.lrp.lt/lt/ziniasklaidos-centras/prezidento-kalbos-ir-sveikinimai/36823>

įrodymas, kad lietuvių ir lenkų tarpvalstybinių santykių raida rėmėsi, ir tebesiremia, kompromisų menu.“¹⁸⁴

*„<...> Lietuva dar tik atranda Gegužės 3-iosios Konstituciją. Norėčiau, kad šią Konstituciją dažniau matytume kaip visumą, apimančią ir „Abiejų Tautų tarpusavio įžadą“.*¹⁸⁵

Šioje citatoje svarbu ir tai, jog G. Nausėdos kalboje, dar 2021-aisiais metais, vis dar jaučiama abejonė dėl šios šventės vietos lietuviškoje sąmonėje. Vėl lyg nedviprasmiškai užimdamas poziciją, jog ši šventė yra verta tos vietos, Prezidentas išreiškia lūkestį, jog galbūt ateityje šios datos (Gegužės 3-oji bei Spalio 20-oji) bus matomos kaip integrali visuma, tad tokį Prezidento lūkestį galima vertinti kaip norą, jog per tarpusavio įžado reikšmės įtraukimą, Konstitucija kaip platesnis dėmuo būtų įtrauktas į lietuviškosios tapatybės dimensiją.

Tais pačiais metais, vis dar vyraujant pandemijai, Lietuvos ir Lenkijos Seimuose bendro minėjimo atsisakyta, jį vykdant nuotoliniu būdu. Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkės Viktorijos Čmilytės- Nielsen kalba¹⁸⁶ buvo trumpa, tačiau palietusi svarbius aspektus, tame tarpe tai, jog Lietuvoje net ir po tiek laiko nėra vieningo šios šventės vertinimo. Žvelgiant iš kitos pusės, Seimo pirmininkė toliau nuosekliai remiasi regionine paradigma ir Konstituciją įvardina kaip Lietuvos ir Lenkijos pasiekimą. Pridėdama, jog tuomet buvome konstitucinių procesų, vėliau ir europiniu, ir pasauliniu lygmeniu tapusių esminiais priešakyje. Savo kalboje V. Čmilytė, skelbdama Seimo rezoliuciją, vėl neatsitiktinai pamini ir Spalio 20-ąją, taip atkartodama bendrą Lietuvos politinio elito pastarųjų metų poziciją:

*„Gegužės 3-iosios Konstitucijos priėmimas įrodė Lenkijos ir Lietuvos elito politinę atsakomybę <...> Šios vertybės buvo nurodytos Abiejų Tautų Tarpusavio įžade – Konstituciją įgyvendinančiame įstatyme, kurį Ketverių metų Seimas priėmė 1791 m. Spalio 20 d.“*¹⁸⁷

2022-aisiais, prasidėjus pilnos apimties Rusijos karui prieš Ukrainą, Prezidentas vis dėlto išlaikė tradiciją sakyti sveikinimo kalbą, tą padarydamas Seimo salėje. Tai buvo vienas retesnių atvejų, kai renginyje dėl itin įtemptos politinės situacijos regione, nedalyvavo nei Lenkijos, nei kitų valstybių užsienio svečiai, tad adresatas šiuo atveju buvo vidinė Lietuvos auditorija.¹⁸⁸

¹⁸⁴ Ibid.

¹⁸⁵ Ibid.

¹⁸⁶ Seimo portalas, II (pavasario) sesijos nenumatyto posėdžio nr. 56 stenograma, V. Čmilytės kalba, lrs, žiūrėta 2024.03.15, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/6bd0beb0ac4711eba6328c92adabc234>

¹⁸⁷ Ibid

¹⁸⁸ Lietuvos Respublikos Prezidento portalas, „Prezidentas: Gegužės 3-iosios Konstitucijos principai gynė ir gina europinės civilizacijos laisvę“, lrp, žiūrėta 2024.02.08 <https://www.lrp.lt/lt/ziniasklaidos-centras/naujienos/38278>

„Gegužės 3-iosios Konstitucija – pirmoji rašytinė Konstitucija Europoje – yra ne tik Lietuvos ir Lenkijos valstybių konstitucinės tradicijos kertinis akmuo, bet ir visam laisvajam pasauliui svarbus istorinis dokumentas.“¹⁸⁹

Vėl pasikartoja nuosekli Lietuvos politinio elito kalbose pastebima tendencija, jog net ir kai kalba sakoma šalies viduje ir yra nukreipta į valstybės vidaus auditoriją, Prezidentas kalbėdamas ir apie itin aktualų karo kontekstą bei prisimindamas Gegužės 3-osios Konstitucijos svarbą, išlieka nuoseklus, pabrėždamas regioninę, t.y. abiejų šalių, Konstitucijos paradigmą.

Panašios linijos G. Nausėda laikėsi ir už metų, 2023-aisiais Lenkijai siųstame sveikinime ¹⁹⁰.

„Gegužės 3-iosios Konstitucija – ypatingos reikšmės dokumentas, liudijantis Lietuvos ir Lenkijos ilgaamžį istorinį bendrumą <...>, kartu ir bendras indėlis į Europos ir viso pasaulio istoriją“¹⁹¹

Matome, jog tiek izoliuotai šalies viduje, tiek kreipdamasis į lenkų tautą, Prezidentas pabrėžia panašias vertybes: abiejų tautų bendrumą, indėlį į Europos ir viso pasaulio istoriją. Iš to galima daryti išvadą, jog Lietuvos politinio elito retorikoje Konstitucijos supratimo regioninė paradigma nėra kvestionuotina, ji išlieka stabili, nepriklausomai nuo kalbos sakymo aplinkybių ar besikeičiančios politinės konjunktūros.

3.2. Lenkijos politinio elito retorika

Remiantis tyrimo metodologijoje apibrėžtu laikotarpiu, šioje dalyje bus analizuojamos 2001-2023 m. Lenkijos politinio elito kalbos. Lenkijoje Konstitucijos diena kolektyvinėje atmintyje buvo „įrašyta“ jau tarpukariu, tad natūralu, jog kur kas anksčiau nei Lietuvoje, dar socialistinėje Lenkijoje, nuo 1981-ųjų¹⁹² susiformavo tradicija minėti šį įvykį. Kadangi ši data buvo susijusi su nepriklausomos valstybės idėja ir tautiniu suverenitetu, iš pradžių valdžia viešus minėjimus slopino, o 1951-aisiais ir visai uždraudė, tačiau 1989-aisiais, po „apskritojto stalo“ diskusijų¹⁹³, ši proga vėl tapo valstybine švente ir imta minėti kasmet.

¹⁸⁹ Ibid

¹⁹⁰ Lietuvos Respublikos Prezidento portalas, „Prezidentas pasveikino Lenkiją Gegužės 3-iosios Konstitucijos dienos proga“, lrp.lt, žiūrėta 2024.02.25, <https://www.lrp.lt/lt/ziniasklaidos-centras/naujienos/40376>

¹⁹¹ Ibid

¹⁹² Lenkijos valstybinės atminties institutas, „Najstarsze polskie święto narodowe“, ipn.gov.pl, žiūrėta 2024.02.25, <https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/komunikaty/184368,Najstarsze-polskie-swieto-narodowe.html>

¹⁹³ Ibid.

2001-aisiais Prezidento A. Kwaśniewskio Varšuvoje vidaus auditorijai sakyta kalba, renginyje neviešint užsienio delegacijoms¹⁹⁴. Kaip ir Lietuvos atveju – vyrauja tos pačios geopolitinės aplinkybės – kalba sakoma stojimo į ES proceso metu. Vis dėlto, įdomu tai, jog Lenkijos Prezidentas apie jokiais tarptautines organizacijas neužsimena, tačiau ir be to, yra akcentuojama išskirtinė Lenkijos vieta Europoje ir noras žvelgti į ateitį, neapsiribojant ir negyvenant praeitimi. Lietuvos dėmuo šioje kalboje nėra minimas, o tokia detalė neatrodo neįprasta, nes 2001-aisiais Lietuvoje tai buvo vienas pirmųjų kartų, kai Lietuvos politinio elito retorikoje, tiksliau sakant A. Paulausko kalboje, viešai buvo paminėta Gegužės 3-osios Konstitucija. Savo kalboje A. Kwasniewskis sako:

„...Lenkijos Respublikos suverenitetas, priėmus monumentalią Vyriausybės įstatymą. „...“Dėka to pirmoji moderni konstitucija Europoje Lenkija tapo viena iš pirmųjų ir kūrėjų globalioje konstitucionalizmo srityje.“¹⁹⁵

Iš A. Kwasniewskio citatos matoma, jog vyrauja nacionalinė Konstitucijos vertinimo paradigma, akcentuojamas tik Lenkijos dėmuo. Nors apie pačią ES kaip politinį darinį nėra kalbama, vis dėlto yra akcentuojamas Lenkijos istorinis išskirtinumas Europos kontekste per konkretų Gegužės 3-osios Konstitucijos elementą:

„Mūsų protėviai didžiavosi principu, jog ne karalius valdo, bet įstatymas. Šis principas išskyrė mūsų šalį iš kitų Europos monarchijų. <...> jis buvo įrašytas tautos sąmonėje, tampa svarbiu nacionalinio charakterio ir lenkų tapatumo komponentu.“¹⁹⁶

2002 m. ir 2003 m. Konstitucijos dienos proga sakytose kalbose¹⁹⁷ be užsienio svečių, tas pats A. Kwasniewskis jau nedviprasmiškai išreiškia lūkestį, jog Lenkija dar kartą taps Europos dalimi, įstojusi į ES:

„Kai susitikime čia kitais metais, Lenkija - aš tvirtai tikiu - jau bus Europos Sąjungos narė.“¹⁹⁸

„<...>Esame patikimi NATO sąjungininkai <...>ir tikime, kad netrukus būsime ir Europos Sąjungos nariai.“¹⁹⁹

¹⁹⁴ Lenkijos Prezidento portalas, „Udział Prezydenta RP w uroczystościach przed Grobem Nieznanego Żołnierza“, prezydent.pl, žiūrėta 2024.02.10, [Udział Prezydenta RP w uroczystościach przed Grobem Nieznanego Żołnierza \ Kancelaria \ Archiwum \ Archiwum Aleksandra Kwaśniewskiego \ Aktualności \ Rok 2001 \ Oficjalna strona Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej](https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-aleksandra-kwasniewskiego/aktualnosci/rok-2001/oficjalna-strona-prezydenta-rzeczypospolitej-polskiej)

¹⁹⁵ Ibid.

¹⁹⁶ Ibid.

¹⁹⁷ Lenkijos Prezidento portalas, „Uroczysta odprawa wart przed Grobem Nieznanego Żołnierza“, prezydent.pl, žiūrėta 2024.04.03, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-aleksandra-kwasniewskiego/aktualnosci/rok-2003/uroczysta-odprawa-wart-przed-grobem-nieznanego-zolnierza,30212,archive>

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Lenkijos Prezidento portalas, „Odznaczenia w Pałacu Prezydenckim w dniu Święta Narodowego 3 Maja“, prezydent.pl, žiūrėta 2024.04.03, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-aleksandra-kwasniewskiego/aktualnosci/rok-2002/odznaczenia-w-palacu-prezydenckim-w-dniu-swieto-narodowego-3-maja,31009,archive>

Kaip ir kituose jau įgyvendintuose konstruktyvistinės krypties darbuose, analizuojant šią Prezidento kalbą, galima identifikuoti vidinių ir išorinių politiką sąlygojančių veiksnių tarpusavėikio sąveiką. Kalbėdamas apie Konstituciją, Prezidentas lieka nuoseklus – ji suprantama nacionalinėje paradigmoje, vėl neminint kitų ATR dėmenų, tame tarpe ir Lietuvos. Kalba ilga, labiausiai akcentuojant demokratines iš Konstitucijos ateinančias vertybes ir jų svarbą kasdieniniame gyvenime šiandien, taip pat net kelis kartus paminima, jog stojimui į ES besipriešinančių balsai taip pat yra stiprios Lenkijos demokratijos išdava, nes egzistuoja nuomonių įvairovė. Čia galime identifikuoti tam tikrą labiau Lenkijos politiniam elitui būdingą tendenciją – Gegužės 3-osios ceremoninę kalbą ir jos reikšmę jungti prie tam tikrų politinių pareiškimų, nesibaiminant užimti vienokią ar kitokią poziciją (nors 2007m. Prezidentas V. Adamkus savo kalboje taip pat užėmė panašią poziciją, tačiau Lenkijos pusėje tokia tendencija kur kas dažniau pasikartojanti). Šiuo atveju Prezidentas savo kalboje užima pro-europietišką poziciją, ragindamas „gražinti Lenkiją į Europą“, referendume pasisakant „už“. Tuo pačiu yra siunčiama tam tikra žinutė Europai: šis iškilus XVIII a. teisinis ir politinis dokumentas neatsitiktinai buvo pasirašytas Lenkijoje – jis suponuoja giliai užkoduotas demokratines vertybes, kurios matomos ir dabar – egzistuoja viešos diskusijos bei nuomonių dėl stojimo į ES pliuralizmas – brandžios visuomenės išdava, kaip savo kalboje pamini ir A. Kwasniewskis. Vėl galima prisiminti teorinėje dalyje akcentuojamą kolektyvinės atminties instrumentalizavimą, šiuo atveju Lenkijos Prezidentas savo kalboje per Konstituciją strategiškai kuria „europietišką viziją“ atitinkančios valstybės vaizdinį, taip atliepdamas pamatinį konstruktyvizmo teiginį, jog tikrovė yra socialiai konstruojama.

Geopolitine prasme 2004-ieji buvo išskirtiniai, nes Lenkija pasiekė vieną savo strateginių tikslų ir kartu su Lietuva bei kitomis šalimis galiausiai įstojo į ES. Toks pasiekimas įprasminamas Prezidento A. Kwasniewskio 2004m. kalboje²⁰⁰ Gegužės 3-osios Konstitucijos proga, tokiais žodžiais:

„Ir štai mes čia – grįžtame į savo Europos namus“²⁰¹

Pati Prezidento kalba apima istorinį Konstitucijos priėmimo konteksto nupasakojimą ir brėžia paraleles tarp 1791-ųjų ir 2004-ųjų, kai istorinė Konstitucija būtent ir turėjo užtikrinti, kaip pats A. Kwasniewskis sako: „Teisėtą Lenkijos vietą tarp Europos tautų“²⁰². Kalboje vyrauja nacionalinė

²⁰⁰Lenkijos Prezidento portalas, „Udział Prezydenta RP w uroczystej odprawie wart przed GNŻ z okazji Święta Narodowego 3 Maja“, prezydent.pl, žiūrėta 2024.04.03 <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-aleksandra-kwasniewskiego/aktualnosci/rok-2004/udzial-prezydenta-rp-w-uroczystej-odprawie-wart-przed-gnz-z-okazji-swiet-narodowego-3-maja,29532,archive?>

²⁰¹ Ibid.

²⁰² Ibid.

paradigma ir nors trumpai užsimenama apie vidaus politiką, paminėdamas valstybėje vyraujančią politinį chaosą, didžiąją kalbos dalį Prezidentas skiria būtent Konstitucijoje deklaruojamoms vertybėms ir joje užkoduotam tikslui – Lenkijai Europoje ir Europai Lenkijoje, kuris, deja, nebuvo įgyvendintas XVIII a. Reikia atkreipti dėmesį į Prezidento pasirinktus terminus: naudojami žodžiai „grįžti į namus“, „teisėtą vietą“. Tai galima vertinti kaip Prezidento interpretaciją, jog iš savo „namų“, t.y. Europos, Lenkija buvo išplėsta priešišku jėgų, tad įstojimas į ES reiškia istorinio teisingumo atstatymą. Kalba apibendrinama tokiu sakiniu:

„Gegužės 3-osios Konstitucijos žinutė – lenkai visada rado savyje atgimimo jėgą ir kūrybos išmintį. Šiandien turime kurti savo lenkiškumą taip, kad galėtume būti išmintingi, orūs ir modernūs savo tarpe tarp Europos ir žmonijos šeimos.“²⁰³

Reikia pažymėti, jog čia Konstitucija, lenkiškumas ir Europa apjungiami taip, lyg visi šie veiksniai būtų integralios ir neatskiriamos viena kitos dalys, būtent taip galima apibūdinti pagrindinę A. Kwasniewskio savo tautai siunčiamą žinutę.

2005-aisiais A. Kwasniewskio kalba²⁰⁴ vėl vyko vidinės auditorijos akivaizdoje, tad ir Konstitucijos supratimo paradigma nuosekliai išliko nacionalinė, minimi tik lenkai, neužsimenama apie jokiais kitas tautas Konstitucijos kontekste:

„Prieš du šimtus keturiolika metų, lenkai įrodė sau ir visam pasauliui, kad myli ir vertina savo gimtąją šalį labiau nei asmeninę naudą.“²⁰⁵

Nors bažnyčios atstovų dalyvavimo Konstitucijos minėjimuose tradicija egzistavo ir iki tol, 2006-aisiais naujasis Prezidentas L. Kaczyński prieš šventinę Konstitucijos kalbą²⁰⁶ apsilankė mišiose – šį niuansą galima matyti kaip tam tikrą naujojo valstybės vadovo krikščionybės vaidmens akcentavimą. Galima teigti, jog regione tuo metu vyravo sąlyginė taika ir stabilumas, tad L. Kaczyński, įprastai remdamasis nacionaline Konstitucijos vertinimo paradigma, leidosi į istorinį ekskursą ir užsiminė, jog dabar laikai pasikeitė: Lenkija yra stiprių tarptautinių organizacijų narė ir nėra palikta viena. Toliau Prezidentas daugiau dėmesio skyrė vidaus politikos reikalams, ypač

²⁰³ Ibid.

²⁰⁴ Lenkijos Prezidento Portalas, „Udział Prezydenta RP w uroczystej odprawie wart przed GNŻ z okazji Święta Narodowego 3 Maja“, prezydent.pl, žiūrėta 2024.04.03 <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-aleksandra-kwasniewskiego/aktualnosci/rok-2005/udzial-prezydenta-rp-w-uroczystej-odprawie-wart-przed-gnz-z-okazji-swietanarodowego-3-maja,28979,archive>

²⁰⁵ Ibid

²⁰⁶ Lenkijos Prezidento Portalas, „Udział Prezydenta RP w uroczystościach w dniu Święta Narodowego 3 Maja“, prezydent.pl, žiūrėta 2024.04.04 <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-lecha-kaczynskiego/aktualnosci/rok-2006/udzial-prezydenta-rp-w-uroczystosciach-w-dniu-swietanarodowego-3-maja,28180,archive>

Lenkijoje po įstojimo į ES, didėjančiai emigracijai²⁰⁷. 2007-aisiais Prezidento L. Kaczynskio kalba²⁰⁸ sakyta prie nežinomo kario kapo Varšuvoje, be užsienio svečių, auditorijoje tradiciškai aukščiausiųjų valstybės pareigūnų ir žmonių minios akivaizdoje. Retorikoje toliau nuosekliai įvardijama nacionalinė Lenkijos paradigma, vertinant Gegužės 3-ąją, jokios kitos tautos nėra minimos.

„Kitaip tariant, turėjome turėti sistemą, leidžiančią fundamentaliai sustiprinti valstybę, kad Lenkija vėl pradėtų atlikti Europoje vaidmenį, kurį turėtų atlikti, t.y. didelės ir stiprios valstybės vaidmenį.“²⁰⁹

Šioje vietoje svarbu tai, jog L. Kaczynskis, kalbėdamas apie Gegužės 3-osios Konstituciją ir jos svarbą XVIII a. pabaigoje, nedviprasmiškai brėžia tiesę ir į dabartinės Lenkijos – tvirtos NATO ir ES narės augančią svarbą Europos gyvenime. Prezidentas be užuolankų teigia, jog atėjo metas Lenkijai susigrąžinti didelės ir svarbios žaidėjos rolę Europos kontekste. Kalbą Prezidentas pabaigia įkvepiančiais į dabartį ir ateitį orientuotais lozungais, tad praėjus trims metams nuo Lenkijos įstojimo į ES, šalis ėmė jausti poreikį stiprinti savo vaidmenį bendrijoje, tradiciškai kaip lenkiškumo išminties simbolių naudojant seniausios Europoje Konstitucijos dėmenį.

2008 m. Lietuvos Seime vyko balsavimai dėl atmintinos dienos statuso Gegužės 3-osios Konstitucijai ir tarpusavio įžadui suteikimo²¹⁰. Kaip tik šio proceso metu, likus vos keletui savaičių iki pataisų įsiteisinimo, Varšuvoje lankėsi Lietuvos Seimo pirmininkas Česlovas Juršėnas, kuris dalyvavo ir šventiniame Konstitucijos dienos minėjime. Tokia aplinkybė padarė įtakos ir prezidento L. Kaczynskio Gegužės 3-osios kalbos²¹¹ turiniui, ir jos vertinimo paradigmam. Lenkijos Prezidentas ne tik išskiria ATR dualistinį būvį, su ašimis Lietuvoje ir Lenkijoje, tačiau referuodamas į tų laikų valstybę renkasi ne bendresnį terminą, kuris dažnai naudojamas tiesiog kaip istorinės Lenkijos sinonimas „respublika“, tačiau specifiškesnį ir Lietuvą įtraukiantį „abiejų tautų respublika“.²¹² Lenkijos prezidentas savo istoriniame diskurse primena Konstitucijos idealus ir konkrečiai įvardina jų įgyvendinimą valstybės gyvenime nutraukusį priešą elementą – Rusijos armiją. Vėliau

²⁰⁷ Marek Okolski, John Salt, „Polish Emigration to the UK after 2004; Why Did So Many Come?“, Central and Eastern European Migration Review, Vol. 3, No. 2, 2014, pp. 11-37 <http://www.ceemr.uw.edu.pl/vol-3-no-2-december-2014/articles/polish-emigration-uk-after-2004-why-did-so-many-come>

²⁰⁸ Lenkijos Prezidento Portalas, „Problem naprawy państwa wciąż jest aktualny“, prezydent.pl, žiūrėta 2024.04.07, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-lecha-kaczynskiego/aktualnosc/rok-2007/problem-naprawy-panstwa-wciaz-jest-aktualny,27358,archive>

²⁰⁹ Ibid

²¹⁰ Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Lietuvos Respublikos atmintinų dienų įstatymas“, lrs, žiūrėta 2023.05.30 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.41597>

²¹¹ Lenkijos Prezidento Portalas, „Konstytucja 3 Maja była dowodem wewnętrznnej siły naszego narodu“, prezydent.pl, žiūrėta 2024.04.07, <https://www.prezydent.pl/archiwalne-aktualnosc/aktualnosc-rok-2008/konstytucja-3-maja-byla-dowodem-wewnetrznej-sily-naszego-narodu,26533,archive?>

²¹² Ibid.

Prezidentas aktualizuoja istorinę grėsmę ir Lietuvos – Lenkijos dvišalio bendradarbiavimo svarbą, kalbėdamas apie „vėl pietryčiuose nuo Lenkijos pažeidžiamą valstybių suverenumą“²¹³, t.y. turėdamas omenyje Rusijos remiamus Abchazijos ir Pietų Osetijos separatistus.²¹⁴

Vėlesnių metų, to paties L. Kaczynskio kalboje²¹⁵, skirtoje jau tik Lenkijos vidaus auditorijai, šalies vadovas grįžta prie nacionalinės paradigmos, nei Lietuva, nei ATR vėl nėra minimos. Retorikoje vyrauja vidaus politikos akcentas, pabrėžiant galimas politinių oponentų grėsmes Lenkijos demokratijai bei teigiant, jog su grėsmėmis yra sėkmingai tvarkomasi ir gyvenama demokratinėmis europietiškomis vertybėmis grįsta „Konstitucijos dvasia“. Šioje vietoje galima išvelgti, kaip politinis elitas geba šį lenkiškai sąmonei svarbų istorinį įvykį išnaudoti savo vykdomos vidaus politikos legitimizavimui, akcentuojant visuomenei, jog Konstitucijoje įteisintos vertybės yra svarbios valdančiajam elitui ir jomis vis dar remiamasi priimant politinius sprendimus.

„Iš tikrųjų tai buvo grėsmė nepelnytoms, žmonių privilegijoms, kurie veikė ne dėl Lenkijos, o dėl savęs<...> Pavojus grėsė privilegijoms tų, kurie veikė savo interesų vardu, o ne Lenkijos interesų vardu.“²¹⁶

Šioje L. Kaczynskio citatoje būtent tai ir matome – išryškinamas šalies viduje esančio priešo, čia įvardinamo „privilegiuotaisiais“, dėmuo. Vėliau pabrėžiama, jog esama valdžia su tokiais bandymais nesitaiksto kaip ir jų XVIII a. protėviai – gyveno įstatymo, o ne privilegijų dvasioje, tad retorikoje ir vėl jaučiama paralelė ir dabartinių šalyje vykstančių politinių procesų gretinimas su mitologizuota ir lenkiškoje sąmonėje etaloniškumo elementą turinčia Gegužės 3-osios Konstitucija.

Po tragiškos Prezidento L. Kaczynskio žūties 2010-aisiais, jo įpėdiniu tapęs naujasis Prezidentas Bronislawas Komorowskis savo kalboje²¹⁷ sakė:

„Šiandien mes švenčiame Gegužės 3-osios Konstitucijos atminimą. Tai paprastai būna graži, džiugi Lenkijos šventė.<...>„Taigi šiandien mes taip pat švenčiame Lenkijos pasididžiavimo ir stiprybės šaltinį“.²¹⁸

²¹³ Ibid.

²¹⁴ Vladimir Socor, „Russia moves toward open annexation of Abkhazia, South Ossetia“, jamestown.org, 2024.04.10 <https://jamestown.org/program/russia-moves-toward-open-annexation-of-abkhazia-south-ossetia/>

²¹⁵ Lenkijos Prezidento Portalas, „Przemówienie Prezydenta z okazji rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 maja“, prezydent.pl, žiūrėta 2024.04.10 <https://t.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-lecha-kaczynskiego/aktualnosci/rok-2009/przemowienie-prezydenta-z-okazji-rocznicy-uchwalenia-konstytucji-3-maja,25431.archive>

²¹⁶ Ibid.

²¹⁷ Lenkijos Prezidento Portalas, „Przemówienie Bronisława Komorowskiego z okazji 3 maja“, dzieje.pl, Žiūrėta 2024.02.11 <https://dzieje.pl/aktualnosci/przemowienie-bronislawa-komorowskiego-z-okazji-3-maja>

²¹⁸ Ibid

Kalba sakyta praėjus vos mėnesiui nuo Smolensko tragedijos, todėl tam neabejotinai skiriama nemažai dėmesio. Pati kalba vėl orientuota į vidinę auditoriją, daug kalbama apie lenkišką patriotiškumą, todėl natūraliai išlaikoma ir nacionalinė Konstitucijos vertinimo paradigma. Reikia paminėti, jog nors tuo metu įtampa tarp Varšuvos ir Maskvos dėl šio įvykio ir tam tikrų tyrimo niuansų didėjo²¹⁹, naujasis Prezidentas savo kalboje korektiškai neįvardino prieš elemento ir nepaminėjo Rusijos.

Už metų B. Komorowskio Varšuvos Karališkuosiuose rūmuose sakyta kalba²²⁰, kur jis kreipėsi įvardindamas svečius, tačiau konkrečiai neįvardindamas tai užsienio svečiai ar Lenkijos pareigūnai. Kalba remiasi istoriniais ekskursais, akcentuoja bendrąsias Konstitucijos vertybes, jos išmintį, kurios galima semtis ir iš šiuolaikinės perspektyvos.

„Tai buvo čia, čia, Varšuvos Karališkajame rūmuose, prieš 220 metų, kai Didysis Seimas priėmė Gegužės Konstituciją. Tada ją priėmė taip vadinamųjų Karūnos ir LDK deputatai, t.y. Lenkijos-Lietuvos ATR deputatai.“²²¹

Šioje kalboje pirmą kartą nuo 2008-ųjų Lenkijos politinio elito retorikoje panaudojama regioninė paradigma ir paminimas Lietuvos vardas, pabrėžiant, jog Konstitucija buvo abiejų tautų. Kadangi Varšuvoje viešėjusių svečių sąrašo nustatyti nepavyko (oficialioje prezidento svetainėje jie neįvardinti, video įrašė užsienio svečių nėra matoma), sunku pasakyti, ar toks paradigmos pokytis buvo susijęs su pasikeitusiomis kalbos sakymo aplinkybėmis. Tai buvo jubiliejiniai, 220-ieji Konstitucijos priėmimo metai, o tais pačiais 2011-aisiais, vos savaitė prieš šį minėjimą, Lietuvoje buvo priima Seimo rezoliucija, kurioje teigiama, jog „Gegužės trečiosios Konstitucija su Abiejų Tautų tarpusavio įžadu yra Lietuvos ir Lenkijos valstybių bendro istorinio paveldo dalis, stiprinanti mūsų tautų istorinę atmintį“. Tad galima daryti prielaidą, jog gerai su Lietuvos lyderiais asmeniškai sutaręs B. Komorowskis nusprendė savo kalboje²²² įvardinti ir Lietuvos, kaip atskiro subjekto, buvusio bendroje valstybėje ir jos deputatų nuopelnus priimant Konstituciją.

²¹⁹ Adam Easton, „Russia-Poland thaw grows from tragedy“, bbc, Žiūrėta 2024.02.11 <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8615945.stm>

²²⁰ Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie Prezydenta RP na Placu Zamkowym z okazji Święta Narodowego 3 Maja“, prezydent.pl, Žiūrėta 2024.02.11, <https://k.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-prezydenta-rp-na-placu-zamkowym-z-okazji-swiet-narodowego-3-maja.16744>

²²¹ Ibid.

²²² Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie Prezydenta RP na Placu Zamkowym z okazji Święta Narodowego 3 Maja“, prezydent.pl, Žiūrėta 2024.02.11, <https://k.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-prezydenta-rp-na-placu-zamkowym-z-okazji-swiet-narodowego-3-maja.16744>

Kalboje įprastai leidžiamasi į istorinius diskursus bei vėl skiriama dėmesio vidaus politikos analizei. Pažymėtina, jog B. Komorowskio kalboje minimas konkrečiai neįvardijamo išorinio priešo veiksnys:

„Gegužės 3-iosios Konstitucija veikė trumpą laiką dėl Konstitucijos priešų šalies viduje, palaikomų išorinio priešų, sugebėjusių panaikinti šį didelį lenkų išminties ir modernumo darbą.“²²³

Tai gali būti susiję su tuo, jog Lenkijos visuomenėje daugmaž tuo metu ėmė atsirasti tam tikra skirtis, bandant įvardinti kaltuosius dėl prezidentinės aviakatastros Smolenske. Dalis visuomenės dėl šio įvykio aiškiai norėjo Rusijos atsakomybės, tad tam tikra prasme šis priešas elementas visuomenėje vėl buvo aktualizuojamas politinių lyderių retorikoje.

Kiek nenuoseklios ateinančių metų B. Komorowskio kalbos, sakytose 2012-aisiais²²⁴, kur vėl grįžtama prie nacionalinės paradigmos, nepaminint jokių kitų tautų, tačiau 2013-aisiais jau panaudojant terminą „*Obojga Narodów*“, t.y. Konstituciją jau atmenant kaip ATR pasiekimą²²⁵. Kalbos pradžioje kalbėdamas apie Konstituciją Prezidentas tarp kitų Konstitucijos pradžių įvardija ir tai, jog tai buvo Lenkijos atnaujinimas, patikslina, jog tai buvo ATR valstybės atnaujinimas. Tad Konstitucijos vertinimo paradigmą šioje vietoje vėl galima suprasti kaip regioninę. Be šių niuansų, Prezidento kalba panaši į ankstesnių metų: akcentuojama istorinė Konstitucijos vertė ir tai, kaip iš jos reikia semtis patriotiškumo, nepaisant priešiškų elementų (mini Targovitenus), tačiau atvirai Rusijos vis dar neįvardina. Tokį pokytį B. Komorowskio diskurse galima pajauti už metų, 2014-aisiais²²⁶:

„Mes žinome, kad Trečiosios Gegužės Konstitucija nebuvo Lenkijos modernizacijos kulminacija, o greičiau giliai reformos postulatas.“²²⁷

Įžangoje, kalbėdamas apie Konstitucijoje atspindimas apšvietos idėjas, Prezidentas net kelis kartus atvirai pamini Rusiją, stovėjusią už išdavikiškos Konstituciją panaikinti norėjusios Targovicos konfederacijos. Tai galima sieti su 2014-ųjų pradžioje Rusijos organizuojamais kariniais

²²³ Ibid.

²²⁴ Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie prezydenta z okazji Święta 3 Maja“, prezydent.pl, Žiūrėta 2024.02.11, <https://k.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-prezydenta-z-okazji-swiet-3-maja,16779?>

²²⁵ Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie z okazji Święta Narodowego 3 Maja“, prezydent.pl, Žiūrėta 2024.02.12, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-z-okazji-swiet-narodowego-3-maja,16807?>

²²⁶ Lenkijos Prezidento Portalas, „Przemówienie prezydenta Bronisława Komorowskiego w Święto Narodowe 3 maja“, dzieje.pl, Žiūrėta 2024.02.17, <https://dzieje.pl/aktualnosci/przemowienie-prezydenta-bronislawa-komorowskiego-w-swieto-narodowe-3-maja>

²²⁷ Ibid.

konfliktais Ukrainos teritorijoje, taip pat Krymo aneksija. Ukrainoje prasidėję kariniai neramumai Lenkijoje neabejotinai iššaukė politinę reakciją, suaktyvėjo kalbos apie krašto gynybą, tad toliau savo kalboje Prezidentas pasidžiaugia Lenkijos iškovota nepriklausomybe bei apjungia Konstitucijos reikšmę su narystėmis euroatlantinėse organizacijose. Paskutiniaisiais kadencijos metais sakytoje kalboje²²⁸, B. Komorowskis iš esmės tęsė tą pačią naratyvinę liniją – Konstitucija vėl vertinama nacionalinėje paradigmoje, jokios kitos tautos nėra paminėtos. Prezidento kalbos įžangoje vėl pasikartoja 2014-ųjų naratyvas, kalbant apie Konstitucijoje atspindimas įkvepiančias idėjas, Prezidentas net du kartus pamini Rusiją, stovėjusią už išdavikiškos Konstituciją panaikinti norėjusios Targovicos konfederacijos. Prezidentas konkretizuoja, jog būtent Rusija stovėjo už to, kad Lenkija buvo atitolinta nuo vakarų pasaulio.

„Gegužės 9 dieną, Maskvos raudonoji aikštė vėl pavirs tankų aikšte. Paskutiniu metu agresiją prieš kaimyninę Ukrainą pasiryžusios divizijos vėl ten ims demonstruoti savo jėgą.“²²⁹

Įvardindamas konkretų priešą, Prezidentas vėliau apeliuoja į tautos susiskaldymą ir vienybės būtinybę tokiam geopolitiniame kontekste. B. Komorowskis įvardina šalies nacionalinio saugumo stiprinimo būtinybę, armijos modernizavimo ir kelis kitus vidaus politikos klausimus. Tokį sugrįžimą prie nacionalinio naratyvo minint Konstitucijos dieną greičiausiai galima aiškinti būtent siekiu telkti ir vienyti tautą, stengtis išvengti nereikalingų skirčių ir susipriešinimo grėsmės kontekste. O viena svarbiausių lenkiškojo identiteto istorinio pasakojimo dedamųjų, Gegužės 3-osios Konstitucija, tam yra tinkama opcija.

Naujai išrinktas Lenkijos Prezidentas A. Duda savo pirmąją šventinę kalbą²³⁰ Konstitucijos proga pradeda nuo istorinio diskurso, akcentuodamas tai, jog XVIII a. priimtas dokumentas buvo ne fizinė, o idėjinė kova, parlamentinė kova, gimusi iš būtinybės išsaugoti valstybę. Prezidentas kaip ir su keliomis B. Komorowskio išimtimis, toliau Konstituciją priskiria nacionalinio vertinimo paradigmam, nemini savo kalboje Lietuvos ar kito dėmens. Akcentuojama kompromiso ir gebėjimo susitarti svarba. Šią Konstituciją A. Duda vadina pavyzdžiu Europai:

„Mes, lenkai, sugebėjome priimti tokį valdymo įstatymą, demonstruodami Europai ir pasauliui parlamentarizmo modelį bei

²²⁸ Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie z okazji Święta Narodowego 3 Maja“, prezydent.pl, žiūrėta 2024.02.17, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-z-okazji-swiet-a-narodowego-3-maja,16863>

²²⁹ Ibid.

²³⁰ Lenkijos Prezidento Portalas, „Zapraszamy się w Konstytucję 3 Maja“, prezydent.pl, žiūrėta 2024.02.17, <https://k.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/prezydent-w-wystapieniu-zapraszamy-sie-w-konstytucje-3-maja,3255>

modernios sistemos valstybės statymo modelį, bet taip pat ir mąstymo modelį ... “...“²³¹

Taip pat verta akcentuoti, jog daugmaž tuo metu Lenkija su partneriais įgyvendino seną Lenkijos tarpukario „Intermarium“ idėją – „3 Jūrų Inicijatyvą“²³², kuria siekiama glaudinti regioninius santykius tarp dalies ES šalių, kurių bent dalis driekiasi buvusiose ATR teritorijose. Tačiau nepaisant to, Prezidento kalboje praktiškai neatsiranda vietos nei šiai iniciatyvai, nei apskritai užsienio politikai. Tai buvo pirmoji A. Dudos kalba Gegužės 3-osios proga nuo jo išrinkimo 2015-aisiais ir galima iškart pamatyti, jog Konstitucijos reikšmę jis savo kalboje jungia su vidaus politikos aspektais, atliepdamas savo rinkiminės kampanijos „gerovės valstybės“ lozungus, stengdamasis akcentuoti silpniausiųjų Lenkijos žmonių sluoksnius ir jų gerovę, orumą.²³³

Tuomečių socialinių iššūkių fone, A. Duda pabaigia savo kalbą siūlymu atsisukti veidu į Gegužės 3-osios konstitucines vertybes. Įdomu tai, jog šalies vadovas šioje kalboje supriešina Gegužės 3-osios Konstituciją su 1997m Lenkijos priimta Konstitucija, kurią kritikuoja sakydamas:

„Šiandien, kai, panašiai vyksta diskusijos apie 1997 metų Lenkijos Konstituciją, ir poreikius, kuriuos Lenkija turi dėl jos, kaip prezidentas sakau „taip“, turėtume sutelkti dėmesį į šią konstituciją, ją kruopščiai įvertinti ir parengti naujus sprendimus.“²³⁴

„... pažvelkime į Gegužės 3-iosios Konstituciją, pažvelkime į jos kūrėjus, pažvelkime į jų drąsą ir supratimą apie valstybės reikalų esmę ir tuometinę Lenkijos situaciją.“²³⁵

Taigi, šioje vietoje jau pirmojoje savo kalboje naujasis Lenkijos Prezidentas nubrėžė tam tikrą vidaus politikos trajektoriją, akcentuodamas gerovės valstybę, kuri idealų turėtų semtis ne iš esamos Lenkijos Konstitucijos, kurią A. Duda vadina tik „laikina“ ir „pereinamąja“, tačiau būtent iš istorinės Gegužės 3-osios Konstitucijos. Tai išties beprecedentis įvykis, parodantis, jog šalies valdantysis elitas pasitiki lenkų sąmonėje susiformavusiu romantizuotu, etaloniniu „valdymo įstatymo“ vaizdiniu tiek, jog savo retorikoje, šiuo atveju Prezidento A. Dudos lūpomis, nesibaimina Konstitucijos pasitelkti kaip universalus tautos išminties šaltinio ir netgi supriešinti jos su esama šalies Konstitucija.

²³¹ Ibid.

²³² Lenkijos Užsienio Reikalų Ministerijos puslapis, „Three Seas Initiative“, gov.pl, žiūrėta 2024.04.18, <https://www.gov.pl/web/diplomacy/three-seas-initiative>

²³³ Andrzej Duda victory in Polish presidential election signals shift to right, theguardian.com, Žiūrėta 2024.02.15, <https://www.theguardian.com/world/2015/may/25/andrzej-duda-victory-polish-presidential-election>;

²³⁴ Lenkijos Prezidento Portalas, „Zapraszamy się w Konstytucję 3 Maja“, prezydent.pl, žiūrėta 2024.02.17, <https://k.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/prezydent-w-wystapieniu-zapraszamy-sie-w-konstytucje-3-maja,3255>

²³⁵ Ibid.

2017-aisiais Varšuvoje vidaus auditorijai sakytoje kalboje²³⁶ A. Duda iš pradžių mini, jog tai lenkų šventė, todėl paradigma galima laikyti nacionaline, nors vėliau istorinis kontekstas kiek praplečiamas:

„Valdymo įstatymas, kaip jį vadino tuomet, kurio mes, lenkai, vis dar taip didžiuojamės ir priėmimo, kurį visuomet šventėme laisvoje Lenkijoje, šventėme ir tokiais laikais, kai arba Lenkijos nebuvo, arba laisvos Lenkijos nebuvo.“²³⁷

Šioje citatoje vėlgi galima įžvelgti tam tikrą Konstitucijos unikalų būvį ir vietą lenkiškoje kolektyvinėje atmintyje, Prezidentas pabrėžia, jog net kai Lenkijos politinė valstybė neegzistavo, t.y. buvo okupuota, Konstitucija savyje visada saugojo lenkiškumo dėmenį, – buvo tai, kas apjungia lenkų tautą ir saugo savyje lenkiškumą. Vėliau kalba ilga ir pagrinde nukreipta į vidaus reikalus, didžiuojantis, jog Lenkija priklausomybę tarptautinėms organizacijoms, akcentuojant demokratijos pasiekimus, armijos dydį, išsilavinimo laipsnį etc.

„Lenkijos visuomenė, kuri didžiuojasi savo šalimi <...> ir indėliu į Europą ir pasaulį, apie kuriuos šiandien nevengiame kalbėti, nes žinome, kad neturime ko gėdytis savo pergalių, kuriomis gynėme Europą ir pasaulį nuo nelaimių.“²³⁸

Čia galima pastebėti tam tikrą A. Dudos retorikai būdingą užtikrintumą ir drąsą, kalbant apie Lenkijos įtaką Europai. Toks stiprėjantis Lenkijos istorinės ir dabartinės svarbos tonas įvedamas greičiausiai ne atsitiktinai – prieš metus Didžioji Britanija referendumu nusprendė išstoti iš ES²³⁹, tad šioje sąjungoje atsirado tam tikras galios vakuumas ir potencialus naujos galios poreikis. Tad čia Lenkija galėjo matyti puikią progą savo galiai ES perprogramuoti ir pradėti tam tikrą naują būvį ES etapą, apie kurį pirmasis savo kalboje užsiminęs buvo dar L. Kaczyński²⁴⁰. Prezidentas savo citatoje atvirai pasako, jog Lenkija Europai veikia kaip buferinė zona nuo potencialios Rusijos grėsmės, taip brėždamas paralelę tarp istorinių įvykių ir aktualių grėsmių, kurios potencialiai rytuose gresia ir dabar.

²³⁶ Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie Prezydenta RP z okazji Święta Narodowego 3 Maja na Placu Zamkowym“, prezydent.pl, žiūrėta 2024.02.17, <https://k.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-prezydenta-rp-w-czasie-w-swieta-konstytucji-3-maja-na-placu-zamkowym,3415>

²³⁷ Ibid.

²³⁸ Ibid.

²³⁹ Brexit, „United Kingdom referendum proposal“, britannica, Žiūrėta 2024.03.15, <https://www.britannica.com/topic/Brexit>

²⁴⁰ Lenkijos Prezidento Portalas, „Problem naprawy państwa wciąż jest aktualny“, prezydent.pl, žiūrėta 2024.04.07, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-lecha-kaczynskiego/aktualnosci/rok-2007/problem-naprawy-panstwa-wciaz-jest-aktualny,27358,archive>

Panašūs dėmenys Prezidento kalboje atsikartoja tiek 2018 m.²⁴¹, tiek 2019 m.²⁴². Šalies vadovas tęsia pasididžiavimo savo tauta toną, vėl akcentuoja, jog Lenkija ne kartą apgynė Europą nuo išorės priešų, sakydamas:

„Galinga Lenkija, viena didžiausių Europos valstybių, kuri sugebėjo nugalėti Osmanų imperiją netoli Vienos XVII amžiuje ir išgelbėti Europą.“²⁴³

Taigi, toliau liekant nacionalinėje Konstitucijos vertinimo paradigmoje, Prezidentas imasi formuoti toną, pabrėždamas Lenkijos vaidmenį Europai: t.y. ne vien ES būtinybę Lenkijai, tačiau ir Lenkijos būtinybę ES. Vėliau Prezidentas šventinėje kalboje vėl pakartoja savo prieš metus iškeltą idėją apie beprecedentį veiksma – Konstitucinę reformą, iki kurios turėjo būti suorganizuotas konsultacinis referendumas²⁴⁴, siekiant suprasti į ką parlamentaram bei ekspertai turėtų sutelkti dėmesį rengdami Konstitucijos projektą.²⁴⁵ Šioje vietoje galima akcentuoti tam tikrą augantį Lenkijos norą turėti didesnę rolę ES, iš jos išstojus Didžiajai Britanijai, o kartu ir potencialiai didėjančią įtampą tarp Lenkijos ir Briuselio, kurią galima pajauti iš konsultacinio referendumo klausimų²⁴⁶. Įdomu, jog Prezidentas, pasiremdamas Gegužės 3-osios Konstitucijos dvasia, kviečia žmones į minėtą referendumą, tad Prezidento retorikoje vėl galima identifikuoti tam tikrą istorinės ir esamos Lenkijos Konstitucijų prieš-pastatymą, taip dar labiau išryškinant nekintančią Gegužės 3-osios idealų svarbą lenkiškajai tapatybei net ir po kelių šimtų metų.

2018 m. savo kalboje²⁴⁷ Liubline, Lenkijos Seimo pirmininkas (Maršalka) Marek Kuchciński taip pat priminė, jog istorinė Lenkijos Konstitucija „buvo vienybės simbolis ir dvasinė jėga, mieganti lenkų širdyse“²⁴⁸, vėliau taip pat minėdamas joje akcentuojamą demokratijos troškimą, maršalka užsimena, jog tai turėtų būti „įkvėpimo šaltinis, imtis veiksmy bendros gerovės labui“, taip greičiausiai netiesiogiai užsimindamas apie valdžios konsultacinio referendumo siekį.

²⁴¹ Lenkijos Prezidento Portalas, „Złożeń wniosek, aby referendum ws. konstytucji odbyło się 10 i 11 listopada”, prezydent.pl, žiūrėta 2024.03.15, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/zloze-wniosek-aby-referendum-ws-konstytucji-odbylo-sie-10-i-11-listopada.3623>

²⁴² Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie podczas obchodów Święta Narodowego 3 Maja“, prezydent.pl, Žiūrėta 2024.03.15, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-3-maja.3901>

²⁴³ Ibid.

²⁴⁴ Lenkijos Prezidento Portalas, „Propozycje pytań w referendum konsultacyjnym“, prezydent.pl, žiūrėta 2024.03.15, <https://www.prezydent.pl/prezydent/piec-lat-prezydentury-andrzeja-dudy/referendum-konsultacyjne/aktualnosci/propozycje-pytan-w-referendum-konsultacyjnym.6706>

²⁴⁵ Lenkijos Prezidento Portalas, „Referendum konsultacyjne“, prezydent.pl, žiūrėta 2024.03.15, <https://www.prezydent.pl/prezydent/piec-lat-prezydentury-andrzeja-dudy/referendum-konsultacyjne>

²⁴⁶ Lenkijos Prezidento Portalas, „Propozycje pytań w referendum konsultacyjnym“, prezydent.pl, Žiūrėta 2024.03.15, <https://www.prezydent.pl/prezydent/piec-lat-prezydentury-andrzeja-dudy/referendum-konsultacyjne/aktualnosci/propozycje-pytan-w-referendum-konsultacyjnym.6706>

²⁴⁷ Istorinis portalas dzieje.pl, „Obchody Święta Konstytucji 3 Maja w Lublinie“, dzieje.pl, Žiūrėta 2024.03.15, <https://dzieje.pl/aktualnosci/obchody-swieta-konstytucji-3-maja-w-lublinie>

²⁴⁸ Ibid.

Tais pačiais metais Lietuvos Seime viešėjęs Lenkijos Senato pirmininkas Stanislaw Karczewski savo kalboje²⁴⁹ apjungė Gegužės 3-osios ir Spalio 20-osios tarpusavio įžado elementus. Net ir turint omenyje kalbos sakymo aplinkybes, t.y. tai, jog ji vyko Lietuvos Seime, tai buvo pirmasis toks atvejis nuo 2007-ųjų minėjimo Lietuvos Seime, kai Lenkijos politinio elito retorikoje šie du įvykiai buvo vėl tiesiogiai apjungti.

Kitų metų kalboje²⁵⁰ Prezidentas A. Duda lieka prie nacionalinės Gegužės 3-osios paradigmos, pridėdamas šiai šventei dar papildomo „krūvio“:

„Išskirtinis įvykis ne tik Lenkijos istorijoje, bet ir pasaulio istorijoje.“²⁵¹

Tad A. Dudos retorikoje nuosekliai matome Konstitucijos prasmės ne vien lenkiškoje sąmonėje, tačiau ir tarptautinėje politikoje stiprinimą. Vėliau savo kalbos dalį Prezidentas paskiria komentarams apie ES, jos veiksmus ir išskirtinį Lenkijos vaidmenį joje:

„Tačiau tai taip pat mūsų didžiulis dovanos kitoms Vidurio Europos šalims, nes jos, sekdamos mūsų pavyzdžiu, taip pat atmetė komunizmą ir atsikratė Sovietų jungo.<...> Tai buvo dėka lenkų, dėka mano tėvų ir senelių kartos heroizmo, kad Berlyno siena ir geležinė uždanga nukrito. Tai mūsų kitas didžiulis indėlis į Europą.“²⁵²

Prezidento kalboje ryškiai jaučiamas įtampos ir distancijos su ES didėjimas, Lenkija vis drąsiau įvardinama kaip Europinė didybė ir galia:

„Kartą, Lenkijos teisinė ir politinė mintis sukūrė modernią konstituciją. Šiandien, drąsiai neškime šią mintį į Europą. Kodėl tik kiti turėtų kalbėti apie pokyčius Europos Sąjungoje ir ko jai reikia? Leiskime ir mums turėti drąsos tai aptarti.“²⁵³

Tai kalba, apeliuojanti į savo tautą, uždeganti ir leidžiant suprasti, jog Lenkijai atėjo metas būti ne vienai iš ES narių, o aktyviai Europos kūrėjai. Vėlgi, Prezidentas stiprybės ir valios tam siūlo semtis iš Gegužės 3-osios Konstitucijos. Reikia atsižvelgti į tai, kad tuo metu Lenkija susilaukė nevienareikšmiškų komentarų iš ES dėl valdžios veiksmų šalies viduje: valdžių padalijimo principo,

²⁴⁹ Lietuvos Respublikos Seimo portalas, S. Karčevskio kalba, lrs, žiūrėta 2024.03.16 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/bf9018f0e74d11e894a78279b4c56611>

²⁵⁰ Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie podczas obchodów Święta Narodowego 3 Maja“, prezydent.pl, Žiūrėta 2024.03.15, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-3-maja,3901?>

²⁵¹ Ibid.

²⁵² Ibid.

²⁵³ Ibid.

dėl žiniasklaidos kontrolės ir kitų panašaus pobūdžio klausimų, tad toks pasirinktas Prezidento žingsnis savo retorikoje ne vien kaip išminties šaltinį, tačiau ir kaip esminį teisinį ir politinį šalies pasiekimą įvardinti Gegužės 3-osios Konstituciją, yra puikiai suprantamas. Kaip savo darbe²⁵⁴, pavadintame „Fiziškai čia, bet dvasiškai tolimi: Europos Sąjungos regimybė Lenkijoje“, nurodo autoriai Aleksandra Polak, Christopher A. Hartwell, Katarzyna W.Sidło: tokia rinkėjus polarizuojanti strategija buvo pasirinkta valdančiosios partijos, tad realu, jog tokį svarbų lenkiškajai sąmonei dokumentą kaip Gegužės 3-osios Konstitucija taip pat buvo bandoma instrumentalizuoti to siekiant.

Išdidi, drąsi ir tam tikrą priešpriešą su ES suponuojanti retorika²⁵⁵ kiek nuosaikesnė tapo už metų, prasidėjus pasaulinei Covid-19 pandemijai. Tuometinėje savo Gegužės 3-osios kalboje Prezidentas A. Duda neakcentavo priešpriešos, labiau džiaugėsi tautos vienybe, kovojant prieš pandemiją. Kalboje paradigma išlieka nacionaline, ji trumpesnė nei įprastai, apjungiant visas tris pirmųjų Gegužės dienų šventes, taip kiek sumažinant Konstitucijos dienos išskirtinumą. Tokių retorikos suminkštėjimą ES atžvilgiu taip pat galima paaiškinti prasidėjusia pandemija – tuo metu vyravo neapibrėžtumo situacija tiek dėl pandeminės situacijos, tiek dėl potencialaus bendradarbiavimo tarp šalių dėl įvairių medicinos priemonių, vaistų, skiepų ir pan., tad tokią Prezidento poziciją aiškinti galima pragmatiniu siekiu bendrai vienytis prieš pandemiją, o ne toliau eskaluoti įtampą tiek visuomenės viduje, tiek su Briuseliu. Tų pačių metų Konstitucijos minėjime Ščecine, Lenkijos Senato Maršalka Tomasz Grodzki savo kalboje vėlgi laikėsi nacionalinės paradigmos pabrėždamas, jog: „Gegužės 3-iosios Konstitucija buvo lenkų, kuriuos galima vadinti vizionieriais, darbas“²⁵⁶

Kaip ir Lietuvoje, taip ir Lenkijoje jubiliejiniai Konstitucijai 2021-ieji pasižymėjo minėjimų gausa ir tuo, jog bene pirmą kartą būtent šią dieną Varšuvoje viešėjo Baltijos šalių vadovai bei kiti svečiai. Kaip ir buvo aprašyta metodologinėje darbo dalyje, atliepiant T. Adams apibrėžtą auditorijos įtaką kalbos turiniui²⁵⁷, tai suteikė politiniams lyderiams skirtingas galimybes interpretuoti kolektyvinę atmintį ir konstruoti jos reikšmę taip, kad ši geriausiai atitiktų turimą

²⁵⁴ Aleksandra Polak, Christopher A. Hartwell, Katarzyna W.Sidło, „Physically Present but Spiritually Distant: The View of the European Union in Poland“, *degruyter*, žiūrėta 2024.02.25, <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/soeu-2022-0054/html>

²⁵⁵ Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie z okazji 229. rocznicy Konstytucji 3 maja“, *pezydent.pl*, Žiūrėta 2024.02.25, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-z-okazji-229-rocznicy-konstytucji-3-maja,4236>

²⁵⁶ Lenkijos Senato portalas, „Marszałek Senatu: Konstytucja 3 Maja była dziełem wizjonerów“, *president.pl*, Žiūrėta 2024.03.10, <https://www.senat.gov.pl/aktualnoscilista/marszalek-i-prezydium/art,12702,marszalek-senatu-konstytucja-3-maja-byla-dzielem-wizjonerow.html>

²⁵⁷ Tracy Adams, Reorientation of foreign memories in domestic political speech: Considerations and effects <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1367877922109406>, 2022

politinį tikslą. Tad šiuo atveju Prezidento kalboje²⁵⁸ Gegužės 3-osios vertinimo paradigma buvo jau nebe nacionalinė, kalbant tik apie Lenkiją, tačiau regioninė.

„Man garbė jus pasveikinti su 230-uoju įvykiu, epochoje turėjusio lemiamą įtaką, jubiliejumi. Žymintį posūkį Lenkijos-LDK istorijoje - valstybės, kuri buvo bendra daugelio skirtingų tautybių, kalbų, kultūrų ir religinių išpažinimų namais, jų saugumo ir laisvės oaze.“²⁵⁹

Natūralu, jog tokiomis aplinkybėmis kalboje akcentuojami buvo užsienio, o ne vidaus politikos aspektai, kaip jau būdavo įprasta pastarųjų metų A. Dudos kalbose. Retorikoje minimi vienijantys aspektai: bendrystė tarptautinėse sąjungose, bendro priešų dėmuo ir naujausia aplinkybė – Baltarusijos pasienyje kilusi migrantų krizė²⁶⁰:

„Mes, Vidurio ir Rytų Europos piliečiai- lenkai, lietuviai, ukrainiečiai, latviai ir estai čia esantys, prisimename, kad mūsų likimai yra neatskiriamai susiję. <...> Be to, mes tikime, kad šis didelis troškimas yra bendras mūsų bičiulių iš Baltarusijos. Mes vieningi pripažįstame jų teisę kuo greičiau paversti savo laisvės ir Europos siekius realybe.“²⁶¹

Šioje vietoje vėl matome, kaip bendras istorinis ir kultūrinis Gegužės 3-osios įvykis ir jo atmintis instrumentizuojami, kai to pareikalauja politinės aplinkybės. Susirinkus buvusių ATR žemių Prezidentams, ji jau akcentuojama regioninėje paradigmoje. Taip pat, atsižvelgiant į einamąsias aplinkybes, akcentuojama Baltarusijos ir Ukrainos integracija į Vakarų, remiantis tomis pačiomis Konstitucijoje deklaruojamomis vertybėmis.

Tą pačią dieną Lenkijoje kalbėjo ir Lenkijos Respublikos Seimo Maršalka Elżbieta Witek kalbėjo²⁶² nuotoliniu būdu susijungus ir su Lietuvos Seimu, ji teigė:

²⁵⁸ Lenkijos Prezidento Portalas, „The 230th anniversary of the adoption of the Third of May Constitution“, president.pl, Žiūrėta 2024.03.10 <https://www.president.pl/news/the-230th-anniversary-of-the-adoption-of-the-third-of-may-constitution,37191>

²⁵⁹ Ibid.

²⁶⁰ Sienos grupė, „Context of the ongoing Belarus-EU migration crisis“, ohchr, žiūrėta 2024.03.12, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-04/SienosGrup%C4%97Submission.pdf>

²⁶¹ Lenkijos Prezidento portalas, „The 230th anniversary of the adoption of the Third of May Constitution“, president.pl, Žiūrėta 2024.03.10 <https://www.president.pl/news/the-230th-anniversary-of-the-adoption-of-the-third-of-may-constitution,37191>

²⁶² Lietuvos Respublikos Seimo antroji sesija, 2021 m. gegužės 3 d. 56 nenumatytas posėdis, Žiūrėta 2024.02.25, https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=33825

„<...> taip pat didingiausias ir išmintingiausias Lenkijos parlamentarizmo pasiekimas. „...“ Konstitucija yra ne tik praeities dokumentas, bet ir neblėstantis lenkų stiprybės bei išminties šaltinis<...>“²⁶³

Vėliau kalba apsiriboja sveikinimais, tačiau reikia pažymėti, jog E. Witek, nors ir paminėdama ATR Konstituciją, vėliau akcentuoja, jog tai lenkų parlamentarizmo ir lenkų stiprybės šaltinis. Šioje vietoje sunku priskirti vienokią ar kitokią aiškiau apibrėžtą šio istorinio įvykio vertinimo paradigmą jos kalboje, tik galima išskirti, jog Witek akcentuoja lenkišką dėmenį Konstitucijoje. Kitokio stiliaus buvo itin plati, vėliau sekusi A. Dudos kalba²⁶⁴, kurioje jis pamini įvairius istorinius, kultūrinius dvišalio bendradarbiavimo aspektus, o pačią Konstituciją mato abiejų valstybių paradigmoje.

„Mes tuo įrodome mūsų istorinį artumą ir didžiuojamės didžiuliais ATR pasiekimais, taip pat didžiuojamės bendru darbu – Gegužės 3-iosios Konstitucija.“<...>“²⁶⁵

“Konstituciją papildė Abiejų Tautų Tarpusavio įžado aktas, taip pat puikus simbolis. Įžadas reiškia abipuses garantijas ir taip pat siejasi su sužadėtuviomis, nes tai susiję su dviem asmenimis, kurie vienas kitą pasirenka amžiams<...> Tai įrodo Lenkijos ir LDK politinę kultūrą, nes tuo metu politikai išreiškė sugebėjimą, taip reikalingą šiandien, kurti bendruomenę, besiremiančią demokratiniu pagrindu.“²⁶⁶

Taip pat pirmą kartą tarp analizuojamų kalbų Lenkijos prezidentas paminėjo tarpusavio įžadą. Tai naujas žiūros kampas ir tam tikras lūžis Lenkijos politinėje retorikoje. Lenkijos Prezidentas tai pamini Lietuvos Seimo ir Prezidento akivaizdoje, tad akivaizdu, jog tokios aplinkybės įpareigoja rinktis regioninę paradigmą ir ieškoti bendrų istorinių ir kultūrinių taškų, tačiau toks Lietuvai aktualaus Spalio 20-osios paminėjimas rodo ir Lenkijos poziciją tiek dėl Lietuvos vaidmens Konstitucijos priėmimo, tiek dėl to, kaip Lietuvoje keičiasi šios Konstitucijos vertinimas ir kaip ji potencialiai tampa ir lietuviškojo identiteto dalimi. Taip pat svarbi ir Prezidento pasirinkta formuluotė, kai Lietuvos ir Lenkijos santykiams jis pasirenka žodį „sužadėtuvių“/„įžadas“ ir žodį „amžiams“, tad akivaizdu, jog A. Duda tokiu būdu atvirai deklaruoja abipusę ryšį ir palaikymą Lietuvos pusei.

²⁶³ Ibid.

²⁶⁴ Ibid

²⁶⁵ Ibid.

²⁶⁶ Ibid.

Pastaraisiais 2022-aisiais²⁶⁷ ir 2023-aisiais metais, Rusijos pradėtas pilno masto, atviras Ukrainos puolimas, neabejotinai perdėliojo užsienio ir vidaus politikos akcentus ir atsispindėjo prezidentinėje A. Dudos retorikoje. Prisimindamas prieš metus vykusį minėjimą, jis teigė:

„230-ųjų Konstitucijos metinių minėjime, Respublikos tautos - Estijos, Latvijos, Lietuvos, Lenkijos ir Ukrainos prezidentai - stovėjo kartu čia, <...>, kalbėdami apie jų tautų brolybę, apie laisvę, apie teisę į savarankiškumą, į mūsų tautų ir valstybių egzistavimą;“ <...>“²⁶⁸

Prezidentas kelis kartus išvardina visus tos ceremonijos dalyvius, t.y. Baltijos šalis, Lenkiją, Ukrainą vis brėždamas paraleles tarp ATR skausmingos patirties su išorės priešais ir dabartinio atviro karo Ukrainoje, kurią Prezidentas šioje kalboje įvardina kaip „vieną iš ATR žemių“. Vėliau aptaręs tam tikrus gynybos niuansus ir padėkojęs už institucinę vienybę šiuo sunkiu metu, Prezidentas baigė savo kalbą taip pat simboliškai, retoriškai apjungdamas visas ATR žemes ir palinkėdamas joms ilgų metų:

„Neturiu jokių abejonių, kad didžiulis potencialas yra pirmiausia žmonėse - tiek lenkuose, tiek ukrainiečiuose, taip pat mūsų kaimynuose: lietuviuose, latviuose, estuose. Giliai tikiu, kad mes esame pajėgūs čia, mūsų Europos dalyje, sukurti didžiulę tautų bendriją - tokia, kurios galios mums moko mūsų istorija.“²⁶⁹

Tokia A. Dudos retorika jau aiškiai akcentuojant regioninę Konstitucijos paradigmą, parodo, jog Lenkija būdama ekonomiškai pranašiausia ir didžiausią politinį kapitalą turinti šalis, imasi tam tikros lyderystės regione ir vienija regiono tautas po bendra kultūrine ir istorine ATR vėliava, kurios didingiausia išdava pasauliui – būtent ir yra Gegužės 3-osios Konstitucija. Labai įdomus niuansas, jog atviro karo gretimoje valstybėje metu, A. Duda akcentuoja gynybą, institucijų darbą ir kitus panašaus pobūdžio aspektus, tačiau kalboje nė karto nepamini NATO ar ES. Aišku, jog karo pradžios laikotarpyje kone kiekvienas viešas pareiškimas buvo paminint tarptautines gynybos organizacijas ir jų rolę, tačiau šioje kalboje, kalbėdamas apie bendrą kultūrinį ir istorinį regioninį bendrumą, A. Duda pabrėžė būtent lokalaus bendradarbiavimo svarbą šiuo jautriu metu.

²⁶⁷ Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie Prezydenta podczas uroczystości na placu Zamkowym [PL/EN]“, prezydent.pl, Žiūrėta 2024.03.10 <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-prezydenta-podczas-uroczystosci-naplacu-zamkowym,53158>

²⁶⁸ Ibid.

²⁶⁹ Ibid.

Praėjus metams nuo karo pradžios, savo 2023-ųjų kalboje²⁷⁰ Prezidentas vėl grįžta prie įprastesnės nacionalinės paradigmos, didžiąją kalbos dalį paskirdamas Konstitucijoje įrašytoms vertybėms akcentuoti ir išskirti būtent Lenkiją:

„Drąsiai galima teigti: kad mes, lenkai, esame didžiuojamės tuo - dideliu, puikiu politinės minties kūriniu. Lenkų politinės minties!“²⁷¹

Prezidentas, skirtingai nei 2022-aisiais jau nebeakcentuoja regioninės gynybos, į kalbą jau įtraukia NATO dėmenį:

„Šiandien Šiaurės Atlanto sutarties 5 straipsnis garantuoja saugumą, nes jis garantuoja sąjungininkų palaikymą. Jo apraiška yra NATO pajėgų buvimas Lenkijoje šiandien<...>“²⁷²

Prezidentas veda tiesiogines paraleles tarp po Gegužės 3-osios įvykusio valstybės padalinimo dėl carinės Rusijos spaudimo ir dabartinės Rusijos intervencijos Ukrainoje, įvardindamas konkretų priešą elementą. Vėl yra pasinaudojama proga, pabrėžiant Konstitucines vertybes, jas priešpastatant carinės Rusijos autoritarizmo, t.y. anti-konstitucianalizmo idėjoms. Taip A. Duda savo retorikoje visuomenei lyg siunčia žinią, jog būtent nuo Gegužės 3-osios Konstitucijos kardinaliai išsiskyrė šių valstybių politinio sugyvenimo supratimas, kuris fundamentaliai skiriasi ir dabar – Lenkija yra demokratinų principų pusėje, tapdama viena didžiausių Ukrainos rėmėjų ir daugiausiai karo pabėgėlių priėmusia šalimi.

Magistrinio darbo pabaigoje, analizę apibendrinančios abiejų šalių politinio elito retoriką atvaizduojančios lentelės su pagrindine informacija yra pateikiamos „priede Nr. 1“ bei „priede Nr. 2“.

3.3 Diskurso analizės rezultatų apibendrinimas

3.3.1 Vertinimo paradigma – priskyrimas nacionaliniam, regioniniam, globaliam lygmeniui

Diskurso analizėje apžvelgtas politinio elito kalbas galima skirstyti į kelias pagrindines kategorijas: sakyta tik vidaus auditorijai ir sakyta auditorijai su užsienio svečiais (dažniausiai iš buvusių ATR tautų dabartinių valstybių). Kaip ir buvo konstatuojama metodologinėje darbo dalyje,

²⁷⁰ Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie Prezydenta na placu Zamkowym“, prezydent.pl, Žiūrėta 2024.03.10 <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-prezydenta-na-placu-zamkowym,67850>

²⁷¹ Ibid.

²⁷² Ibid.

tokios objektyvios aplinkybės ir situatyvumas dažnai nulemdavo tai, ką savo retorikoje pabrėždavo ir kokią paradigmą (nacionalinę ar regioninę) pasirinkdavo Lenkijos politinis elitas, kai ši aplinkybė dažnu atveju nulemdavo paradigmos pokytį iš nacionalinės į didesnę įtrauktį žyminčią bei diplomatiškesnę – regioninę paradigmą, į Konstitucijos reikšmių sritį įtraukiant ir kitas tautas, visų pirma – Lietuvą. Vis dėlto, kai politinė retorika buvo adresuojama vidinei auditorijai, Lenkijoje istorinės Konstitucijos vertinimas išlikdavo nacionalinėje paradigmoje, t.y. Konstitucija vertinama kaip lenkų tautos pasiekimas. Ši tendencija su keliomis išimtimis (kelios A. Kwasniewskio kalbos) nekito keičiantis valdžioms ir Prezidentams per visą analizuotą laikotarpį. Pažymėtina, jog Lietuvos pusėje net ir tais kartais, kai politinės kalbos vyko izoliuotoje vidinėje auditorijoje, Konstitucijos reikšmės atminimo paradigma politinio elito retorikoje nekisdavo ir išlikdavo regionine, kartu su lietuviškuoju, įtraukiant ir Lenkijos dėmenį ar minint „abi tautas“. Tad galima daryti išvadą, jog metodologinėje darbo dalyje įvardijamos kalbos turiniui įtaką daryti galinčios aplinkybės, kaip: auditorijos sudėtis, vieta ir kt. Konstitucijos vertinimo paradigmai Lietuvos politinio elito kalbose žymios įtakos neturėjo – ji išlikdavo regioninė visose situacijose. Reikia pažymėti, jog nors aptariant Konstitucijos svarbą kone kiekvienoje politinio elito kalboje būdavo įtraukiamas tarptautinis dėmuo, vis dėlto nė vienoje šalyje nepasitaikė atvejų, kai Konstitucija buvo priskiriama tik bendražmogiškoms, globalioms vertybėms bei atmenama tik tarptautiniu lygmeniu, be tiesioginio vaidmens ar ryšio su kalbėtojo šalimi, tad didesnis ar mažesnis Konstitucijos „savinimasis“ išliko visose kalbose.

3.3.2. Retorinės formos skirtys

Analizėje pirmiausia išryškėja skirtis tarp Lietuvos ir Lenkijos politinės retorikos pateikimo formos. Lietuvos politinio elito kalbos didžiąja dalimi buvo vienaip ar kitaip dalyvaujant ir Lenkijos atstovams, Lietuvos politikams vizituojant Lenkijoje ar siunčiant viešą sveikinimą Lenkijos vadovams. Pažymėtina, jog Lietuvos pusėje kalbos, t.y. tai, kas šia proga yra įprasta Lenkijoje, buvo sakomos ne kasmet, dažniausiai dvišalio ar daugiašalio formatų minėjimų metu, kitais atvejais – dažniausiai apsiribojant rašytiniu sveikinimu Lenkijos Prezidentui (ypač dažnai tokią formą rinkdavosi Prezidentė D. Grybauskaitė). Taip pat pastebimas skirtumas retorikos pateikimo formoje yra tas, jog Lietuvoje šventinės kalbos buvo sakomos atskirai nuo visuomenės, uždaroje procesijoje – dažniausiai Seimo salėje – dalyvaujant Seimo nariams ir užsienio svečiams. Lenkijoje tai vyko iškilmingomis aplinkybėmis, viešose vietose, susirinkus miniai žmonių. Tokia skirtis politinio elito retorikos pateikimo formoje atskleidžia, jog nepaisant vykstančio Konstitucijos aktualizavimo lietuviškojoje kolektyvinėje atmintyje, vis dėlto šis istorinis įvykis sistemingai atliepiamas pakankamai uždaramame elito sluoksnyje, nebandant per pateikimo formą Konstitucijos „priartinti“

prie visuomenės. Tai galėtų būti simbolinis žingsnis, kuris visuomenės akyse galėtų labiau aktualizuoti ir pabrėžti jos reikšmę. Platesniam visuomenės sluoksniui prieinamas minėjimo pobūdis atlieptų ir Konstitucijoje deklaruojamas vertybes, kuriomis buvo siekiama didinti pilietinės visuomenės įtrauktį valstybės gyvenime.

3.3.3 Lietuvos politinio elito diskurso apžvalga

Svarbu paminėti, jog Lietuvos politinis elitas, rinkdamasis Konstitucijos vertinimą savo kalbose iš esmės atmetė pirminėje istoriografijoje (iki J. Bardacho akcentuoto Spalio 20-osios įžado, kurio dėka didžiaja dalimi įvyko tam tikras paradigmos pokytis) labiau būdingą etno-lingvistinį „amžinosios lietuviybės“ paieškų konceptą, kuris savo esme buvo antilenkiškas, tad ir Konstitucijos atmintį kaip svetimą atmeti turintis Lietuvos istorijos naratyvas. Iš analizės matoma, jog nors Lietuvos politinis elitas nuosekliai laikosi regioninės Konstitucijos vertinimo paradigmos, teigdamas, jog tai yra abiejų tautų pasiekimas, po 2007-ųjų atsiradęs reguliarus šio istorinio įvykio minėjimas, rodo Lietuvos politinio elito pritarimą pozicijai, jog ši Konstitucija negalėjo reikšti Lietuvos valstybingumo tradicijos panaikinimo. Taip pat galima pastebėti, jog Lietuvos politinis elitas ankstyvosiose kalbose ir sveikinimuose (2001-2004 m.) Gegužės 3-osios sveikinimą formuluodavo „Lenkijos Konstitucijos dienos proga“, vėliau formuluotę pakeičiant į „Konstitucijos dienos proga“ ar „abiejų tautų Konstitucijos proga“. Tai suponuoja tam tikrą neutralumo aspektą, paliekant vietos interpretacijai ir nepriskiriant Konstitucijos tik Lenkijai (nors D. Grybauskaitės kalboje vėlesniais metais Gegužės 3-osios Konstitucija vėl įvardijama kaip „Lenkijos Konstitucija“, vis dėlto, tai buvo išimtinis atvejis iš perėjimo prie neutralesnės formuluotės, kurią savo kalbose nuosekliai naudojo kiti Lietuvos politinio elito atstovai.

Kaip buvo aptarta teorinėje dalyje: vienas iš unikalių Rytų Europos šalių atributų yra tai, jog šio regiono šalys staiga atsidūrė globalizacijos procese ir buvo priverstos ne tik keisti savo socioekonominę valstybės sanklodą, tačiau ir staiga atkūrinėti tautinį identitetą. Iki nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje Gegužės 3-oji buvo įamžinta tik istoriografiškai: moksliniuose tekstuose, tačiau nevyko nei minėjimai, nei akademinės, mokslinės ar kultūrinės konferencijos. Tik suaktyvėjus Lietuvos istorikų dalyvavimui tarptautinėse konferencijose, bendradarbiavimas su lenkų istorikais, akademinis akcentas LDK ir ATR laikotarpiui, ilgainiui lėmė tokios situacijos kismą. Kaip rodo darbe atlikta literatūros šaltinių apžvalga, – tokį pokytį viešai spausdinamuose tekstuose bei istorikų pasisakymuose galima matyti ir ten. Nuo istorinių žinių interpretacijos priklausomame politiniame lauke, šį pokytį Lietuvoje galima užčiuopti tik vėliau, daugmaž šio darbo chronologiniuose rėmuose (2001-2023 m.). Vieni pirmųjų kartu, kai politikai atkreipė dėmesį į šį istorinį įvykį savo kalbose, buvo stojimo į ES periodu – 2001-2003 m., kai A.

Paulauskas savo kalboje²⁷³ akcentavo dvišalius Lietuvos ir Lenkijos santykius bei jų svarbą Europai ir kaip vieną santykius apibrėžiančių vertybinių dėmenų įvardino istorinę Konstituciją. Pažymėtina, jog A. Paulausko kalbėjo ne Gegužės 3-osios minėjimo proga, tad galima daryti prielaidą, jog toks vertybiškai šalis apjungiančių istorinių įvykių ieškojimas XXI a. pradžioje turėjo konkretų tikslą – suartinti valstybes ir užsitikrinti viena kitos palankumą stojimo į ES proceso metu (Lietuvos atveju – taip pat ir stojimo į NATO, kurios nare Lenkija buvo nuo 1999 m.). Tai atliepia ir teorinėje dalyje aptartą prielaidą, jog socialinio konstruktyvizmo teorijoje politiniai šalių lyderiai pasitelkia istorinius įvykius, siekdami konkrečių politinių tikslų. Konstitucija šiuo atveju galėjo būti matoma būtent kaip suartinti šalis tokia geopolitiniame kontekste galintis įrankis. Šią prielaidą patvirtina ir tai, jog pasiekus išsikeltą strateginį geopolitinį tikslą ir 2004-aisiais įstojus į tarptautines organizacijas, Konstitucijos minėjimai Lietuvoje vėl buvo primiršti iki 2007-ųjų iniciatyvos Seime, kai buvo siekiama suteikti Gegužės 3-osios Konstitucijai ir Spalio 20-osios tarpusavio įžadui atmintinų dienų statusą (priimta 2008-aisiais).²⁷⁴ Nuo tada pastebima, jog sporadiški Konstitucijos minėjimai tam tikruose politiniuose kontekstuose Lietuvoje, perėjo į sistemingesnius minėjimus, tačiau pavyzdžiui po 2010-ųjų vizito Varšuvoje, D. Grybauskaitės prezidentavimo metu galima jausti tam tikrą Konstitucijos reikšmės sumažinimą (iki pat 2018-ųjų D. Grybauskaitė siunčia tik viešus sveikinimus, jie trumpi, dažniausiai paliečiantys tik dvišalius santykius, neminima Spalio 20-oji, mažiau akcentuojama šio įvykio svarba Lietuvai ir pan.). Tai paaiškinama ir tuo, jog būtent D. Grybauskaitės vadovavimo metais, dvišaliai Lietuvos ir Lenkijos santykiai buvo kiek atšalę, taip pat atskleidžia ir tai, kiek Lenkijos ir Lietuvos dvišaliams santykiams įtakos turi politinio elito asmenybės. Naują tapatybinį dėmenį Konstitucijos atminimo sferoje savo kalboje įnešė L. Grauzinienė²⁷⁵, paminėdama, jog Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas 1990-aisiais rėmėsi valstybingumo 1918-aisių atkūrimu, kuri įkvėpimo ir išminties sėmėsi būtent iš Konstitucijos idealų. Taip Seimo pirmininkė Gegužės 3-ajai suteikia aktualią reikšmę, suponuodama, jog be jos šiuolaikinės Lietuva ir Lenkija negalėtų egzistuoti, taip sukurdamą dar vieną aktualią tapatybinę reikšmę Konstitucijai, vis dėlto ateities politinio elito kalbose tai nebuvo pasikartojantis naratyvas.

Pastebima, jog Lietuvos politinio elito retorikoje (skirtingai nei Lenkijos) Konstitucija nebuvo jungiama su į vidinę politiką orientuotais naratyvais, akcentuojant kažkokius einamuosius politinius

²⁷³ Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Seimo Pirmininko Artūro Paulausko kalba Lietuvos Respublikos Seimo ir Lenkijos Respublikos Seimo narių asamblėjos VII sesijoje“, Irs, žiūrėta 2024.02.05 https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=4411&p_k=1&p_t=7547.

²⁷⁴ „Seimo portalas. Lietuvos Respublikos atmintinų dienų įstatymas“, žiūrėta 2023.05.30 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.41597>

²⁷⁵ Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Seimo Pirmininkės Loretos Grauzinienės kalba 1791 m. Gegužės trečiosios Konstitucijos 225-ųjų metinių minėjime“, Irs, žiūrėta 2024.02.07 https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15834&p_k=1&p_t=163629

įvykius, partijų tarpusavio rietenas ar kitus vidinius šalies įvykius. Tokia situacija atliepia ir teorinėje dalyje M. Schudsono pateiktus ribojančius veiksnius, kurie leidžia politinėje retorikoje kai kurioms istorijoms rezonuoti labiau nei kitoms. Jis mini, jog politinio elito pasirinkta kolektyvinės atminties reprezentavimo versija turi turėti visuomenėje nusistovėjusį, tam tikrą atminties variantą, į kurį politinis elitas referuoja.²⁷⁶ Šioje vietoje atsiranda viena esminių skirčių tarp Lietuvos ir Lenkijos politinio elito retorikos, nes Lietuvoje nėra tokio nusistovėjusio Konstitucijos atminties varianto, tad jis iš esmės politinėje retorikoje jis yra kuriamas, tačiau kaip rodo praktika – Lietuvos politinis elitas nemato šio istorinio įvykio tiek aktualizuoto lietuviškojoje tapatybėje, jog vertėtų Gegužės 3-ąją išnaudoti vidaus politikos sferoje. Labiau tinkama instrumentalizavimui Konstitucija pasirodė užsienio politikos dimensijoje – platesniuose nei dvišalių santykių kontekstuose (kurie plačiau bus aptariami atskirai), Lietuvos politinis elitas Konstituciją instrumentalizavo kur kas rečiau nei Lenkijoje, tačiau vis dėlto strategiškai išnaudojo ją jau aptarto stojimo į transatlantines organizacijas metu. Taip pat kalbant apie regioninio saugumo stiprinimą bei ES plėtros rytinėje Europos dalyje kontekstuose – ypač pastaraisiais metais, po Baltarusijos migrantų krizės bei atviro karo Ukrainoje pradžios, G. Nausėdos retorikoje.

3.3.4 Lenkijos politinio elito diskurso apžvalga

Lenkijoje Gegužės 3-osios Konstitucijai yra skiriama kur kas daugiau dėmesio. Tai buvo jaučiama ir analizuojant politinio elito retoriką – tiek jos pateikimo forma, tiek turiniu. Lenkijos pusėje vyksta kasmetiniai, iškilmingi šios datos minėjimai, kurie pasižymi iškilmingumu, vyksta viešose sostinės vietose, joje dalyvauja iškiliausios šalies politiniai pareigūnai. Valstybinė šventė turi laisvadienio statusą, tad prezidentinės kalbos dažniausiai sakomos betarpiškai – susirinkusiai žmonių miniai. Šios datos svarba Lenkijos visuomenėje atsispindi ir kalbų apimtyse. Konstitucijos dėmuo Lenkijoje yra išnaudojamas kur kas platesniuose kontekstuose nei Lietuvoje. Dažnai susidaro įspūdis, jog Lenkijos politinio elito retorikoje reflektuojama Konstitucijos atmintis instrumentalizuojama taip, kad užtikrintų simbolinę valdžios legitimaciją bei visuomenėje įtvirtintų tam tikrą moralinę tvarką. Tai vyksta tiek akcentuojant užsienio politikos klausimus, tiek vidaus politikos siekiam legitimizuoti (minimi socialinės atskirties mažinimai, vidinių šalies priešų identifikavimas, konstitucijos pataisų iniciavimas ir pan.). Kaip pavyzdį šioje vietoje galima

²⁷⁶ Michael Schudson, „The Past in the Present versus the Present in the Past“, New York: Oxford University Press, 2011, p 289

įvardinti savo pirmąją prezidento kadenciją pradėjusio A. Dudos 2016 m.²⁷⁷ ir 2017 m.²⁷⁸ kalbas, kur Prezidentas pasitelkė istorinės Konstitucijos vertybinę ir moralinę svarbą lenkiškai savimonei, kalbėdamas apie socialinių reformų valstybėje svarbą, siekiant gerovės valstybės bei kritikuodamas esamą Konstituciją bei išreikšdamas patariamą referendumo iniciatyvą, kur pakeitimus esamoje valstybės Konstitucijoje atlikti siūlo remiantis būtent istorinės Konstitucijos dvasia, ją matydamas kaip tvarką visuomenėje sureguliuoti galintį etaloninį teisės paminklą.

Kalbant apie užsienio politikos legitimizavimą per Konstitucijos reikšmę lenkų visuomenei, galima prisiminti to paties A. Dudos pabrėžiamą Lenkijos svarbą Europai, kai Lenkijos Prezidentas įtemptų santykių su ES fone, primindavo, jog Lenkija daugelį amžių veikia kaip apsauginis vakarų Europos valstybių buferis nuo priešiško jėgų. Lenkų politinio elito retorikoje tam tikra prasme jaučiamas „europietiško kompleksas“ – akcentuojama, jog demokratinę valstybės mintį, kuriai pradžia davė būtent Gegužės 3-oji, užgniaužė tik carinės Rusijos okupacija, tad daugelyje politikų kalbų atsikartoja tas pats leitmotyvas apie Lenkijos, kaip integralios ir svarbios Europos dalies būvį. Anot lenkų politinio elito atstovų, Lenkijos integracija į politinį europietiškąjį politinį būvį nebuvo savaime nutrūkęs procesas (tą kartą nuo karto, tačiau labiau daugiašalio formato kalbose, atkartoja ir Lietuvos politinis elitas), priešingai – vidaus ir išorės jėgų sugriautas projektas (Lenkijoje taip pat dažniau nei Lietuvoje akcentuojama ir Targovicos konfederacija). Taip politinio elito retorikoje formuojamas naratyvas, jog Lenkijos vieta kultūriškai ir politiškai visuomet buvo Europoje, o tokią būseną sutrikdė tik priešiškos carinės Rusijos ir vėliau Sovietų Sąjungos jėgos, tad dabartinė politinė dinamika yra persmelkta „grįžimo į Europą“ sentimentu.

Politinėje retorikoje Konstitucija pateikiama kaip įvaizdį tarptautinėje dimensijoje formuojantis unikalus Lenkijos pasiekimas – kaip valstybės, įnešusios svarų įnašą į Europos ir pasaulio teisės bei politikos vystymąsi. Taip pat nuolat išskiriama Lenkijos, kaip Europos gynybą garantuojančios buferinės zonos išskirtinumas Europos kontekste, tokie politinėje retorikoje formuojami vaizdiniai ir priimami politiniai sprendimai gali būti vertinami kaip atspindintys Lenkijos norą didinti savo įtaką ES, konsoliduojant vidurio ir Rytų Europos regiono valstybes, ypač buvusias ATR žemes, būtent išnaudojant Konstituciją kaip vertybiškai regioną apjungiantį dėmenį. Tokia tendencija ypač išryškėjo maždaug 2015-2016 m. Lenkijoje į valdžią atėjus „Tvarkos ir Teisingumo“ partijai, o Prezidentu tapus A. Dudai. Taip pat ES atsiradu tam tikram jėgos vakuumui

²⁷⁷ Lenkijos Prezidento Portalas, „Zapatrzmę się w Konstytucję 3 Maja“, prezydent.pl, žiūrėta 2024.02.17, <https://k.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/prezydent-w-wystapieniu-zapatrzmy-sie-w-konstytucje-3-maja,3255>

²⁷⁸ Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie Prezydenta RP z okazji Święta Narodowego 3 Maja na Placu Zamkowym“, prezydent.pl, žiūrėta 2024.02.17, <https://k.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-prezydenta-rp-w-czasie-w-swieta-konstytucji-3-maja-na-placu-zamkowym,3415>

po Jungtinės Karalystės pasitraukimo iš bendrijos. To išdava yra reguliariai Lenkijos politinio elito retorikoje apjungiami Konstitucijos, lenkiškumo ir Europos dėmenys,– lyg būtų neatskiriamos viena kitos dalys. Tai atliepia ir teorinėje dalyje aptartą strategiją, kai kolektyvinė Rytų Europos šalių atmintis naudojama politiniais tikslais, norint pasiekti europietškąjį identitetą.

3.3.5 Dvišaliai santykiai

Politikos tyrinėtoja A. Schmidt pastebi²⁷⁹, kad dvišalė partnerystė gali prisidėti prie efektyvaus daugiašalio bendradarbiavimo, dažniausiai vykstančio platesniu lygmeniu. Valstybės tampa strateginėmis partnerėmis ne tik dėl panašių nacionalinių tapatybių ir užsienio politikos interesų, bet ir dėl to, kad jų dvišalis bendradarbiavimas gali stiprėti arba silpnėti, priklausomai nuo nuolatinio „aš“ ir „kitas“ santykio konteksto. Dvišalė partnerystė taip pat gali būti naudojama siekiant bendrų daugiašalių tikslų (pavyzdžiui, tai buvo jaučiama Lietuvos ir Lenkijos integracijos į ES laikotarpiu).²⁸⁰ Pagrindinis naratyvas, su kuriuo buvo siejama Konstitucijos reikšmė Lietuvos politinio elito retorikoje, buvo dvišaliai Lietuvos ir Lenkijos santykiai. Istoriko A. Bumblausko žodžiais tariant: „Lenkija buvo Lietuvos mokytoja“, o dėl riboto patekimo į Europą, Lietuvos „europėjimo“ procesai pasibaigdavo „polonizacija“. Lyg patvirtindami tokią poziciją, Lietuvos politinio elito atstovai savo retorikoje dvišalius Lietuvos ir Lenkijos santykius dažnu atveju jungia į platesnį europeizacijos kontekstą per bendro buvimo tarptautinėse organizacijose (ES ir NATO) elementus. Tokią kryptį vienoje pirmųjų oficialių sveikinimo kalbų dar 2001-aisiais nustatė tuometinis Seimo pirmininkas A. Paulauskas, abiem šalims esant panašioje geopolitinėje situacijoje: atgavusios nepriklausomybę bei stovėdamos ant įstojimo į ES slenkščio. D. Grybauskaitės kalbose vėlesniais metais pastebimas tam tikras pragmatiškumas: dažniau akcentuojami ne vien Konstitucijos idealai, kuriais turėtų remtis abipusis bendradarbiavimas, tačiau aiškūs dvišalio bendradarbiavimo elementai: įvairūs politiniai, ekonominiai ir kultūriniai projektai. Tad D. Grybauskaitės kalbose Konstitucija tai ne vertybiškai jungiantis ir bendrą istoriją primenantis įvykis, o tiesiog momentas prisiminti, jog esame kaimynai ir turime bendradarbiauti. Dvišalių santykių naratyvas išskirtinai akcentuojamas ir pastaraisiais metais, prasidėjus Covid-19 pandemijai, 2020-aisiais prasidėjus Baltarusijos pasienio migrantų krizei ir 2022-ųjų vasarį Rusijai pradėjus karą prieš Ukrainą. G. Nausėda savo kalbose akcentuoja ir tai, jog dvišaliai Lietuvos ir

²⁷⁹ A Schmidt, Strategic Partnership, „A Contested Policy Concept“, SWP Working Paper, Berlin, 2010. Žiūrėta 2024.03.15 https://www.swp-berlin.org/publications/products/arbeitspapiere/FG%201%20discussion%20paper_Anne%20Schmidt.pdf p. 5.

²⁸⁰ Ibid.

Lenkijos santykiai gali tapti tramplinu ir plėtojant ES rytų politiką ir potencialiai praplečiant jos sienas.

3.3.6 Tapatybę pabrėžiantis priešo elementas

Pažymėtina, jog daugelyje Lenkijos ir kai kuriose Lietuvos politikų kalbose atsikartodavo tas pats priešo naratyvas. Dažniausiai Lenkijos politinis elitas rinkdavosi neutraleresnes retorines priemones, įvardindami istorinius priešus „Targovicos konfederatus“, „vidinius Konstitucijos priešininkus“ ir pan., tačiau susilaikydami nuo konkrečių valstybių įvardijimo. Tokia retorika pakisdavo kalbose, kurios buvo sakomos po Rusijos agresijos (2008 m. po Gruzijos agresijos, 2014 m. Krymo aneksijos ir 2022-ųjų invazijos į Ukrainą). Lenkijos politinis elitas ne tik aiškiai įvardindavo Rusiją kaip istorinį priešą, tačiau ir Gegužės 3-osios faktorių, joje užkoduotus vertybinius dėmenis, ėmė aktyviau naudoti priešindami Lenkiją su Rusija bei jos politiniu būviu. Atsispirdami nuo Konstitucinių vertybių, Lenkijos Prezidentai ne kartą pabrėžė, jog jau nuo Konstitucijos atsiradimo šių valstybių požiūris kardinaliai išsiskyrė. Lietuvos politinio elito retorikoje taip pat egzistavo „bendro prieš“ elementas, ypač reaguojant į geopolitinius įvykius, tačiau Konstitucija nebuvo matoma kaip skirtingą kultūrinę ir politinę trajektoriją jau nuo XVIIIa. pabrėžiantis atspirties taškas, kaip kažkas, kas pabrėžtų savitą, nuo Rusijos jau tada atskirtą tapatybinį būvį, kaip kad yra jaučiama Lenkijos politinio elito retorikoje. Lenkijos retorikoje taip pat kur kas labiau eskaluojamos „priešo elemento“ sukeltos pasekmės, t.y., jog Konstitucijos pradėtos valstybės reformos nebuvo savaime nutrūkęs procesas (tą kartą nuo karto atkartoja ir Lietuvos politinis elitas), priešingai – priešiško vidaus ir išorės jėgų sugriautas projektas. Tuo pačiu taip retorikoje ne tik aktualizuojamas priešas, tačiau ir formuojamas naratyvas, jog Lenkijos vieta kultūriškai ir politiškai visuomet buvo Europoje.

3.3.7 Spalio 20-osios tarpusavio įžadas

Vertinant Konstitucijos dėmenį, Lietuvai svarbaus Spalio 20-osios tarpusavio įžado argumentas politinio elito diskurse pirmą kartą pasirodė 2007-aisiais V. Adamkaus ir V. Muntiano kalbose²⁸¹. Būtent tuo metu Lietuvos Parlamente buvo bandoma politiškai aktualizuoti Konstituciją, įtraukiant tiek Gegužės 3-ąją, tiek Spalio 20-ąją (tarpusavio įžado dieną) į atmintinų dienų sąrašą, parodydamas, jog tai integrali lietuviškosios istorijos dalis. Todėl tokią V. Adamkaus kalboje minimą detalę galima vertinti kaip Lietuvos vadovo pro-aktyvią poziciją, siekiant parodyti Konstitucijos

²⁸¹ Lietuvos Respublikos Prezidento portalas, „Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus kalba, pasakyta 2007 metų gegužės 2 dieną Vilniuje, iškilmingame Seimo posėdyje, skirtame 1791 metų Gegužės 3-iosios Konstitucijai paminėti“, lrp, žiūrėta 2024.02.05 <https://archyvas.lrp.lt/adamkus2/lt/news.full/7812.html>

reikšmę Lietuvai. Taip pat tai tam tikra žinutė Lenkijai bei kitoms regiono šalims, buvusioms ATR žemėms – parodant, jog prieštarigus Konstitucijos vertinimus Lietuvoje palaipsniui keičia atsiradę faktiniai dėmenys; įsivertinta, jog tarpusavio įžade yra minima Lietuva kaip lygiavertė valstybės dalis, tad kiek vėliau nei Lenkijoje, tačiau vis dėlto Lietuvoje tai imama vertinti kaip tapatybinis dėmuo. Nors tarpusavio įžado dėmuo Lietuvos politinio elito retorikoje vėliau nebuvo įsitvirtinęs dėmuo: po 2007-ųjų jo savo kalbose nė karto nepaminėjo D. Grybauskaitė, taip pat vietos savo kalboje tarpusavio įžadui nerado ir I. Degutienė, o į politinę Lietuvos retoriką jau tik 2016-aisiais²⁸² ir 2018-aisiais²⁸³ jį grąžino Seimo pirmininkai L. Graužinienė ir V. Pranckietis, vis dėlto, po D. Grybauskaitės prezidentavimo periodo, politinėje Lietuvos lyderių retorikoje pastebimas noras kalbose apjungti abi datas (Gegužės 3-ąją ir Spalio 20-ąją) ir taip išlaikyti Konstituciją ir jos svarbą lietuviškojoje „orbitoje“.

Įvyko net keli konkrečiai šiai progai skirti minėjimai, 2007-aisiais Lietuvos ir Lenkijos delegacijos Varšuvoje kartu pasirašė rezoliucijas dėl abiejų šių datų minėjimo, neatskiriant tik Gegužės 3-osios Konstitucijos. 2018-aisiais Lietuvoje viešintis Lenkijos Senato pirmininkas S. Karczewskis savo kalboje²⁸⁴ tarpusavio įžadą apjungė su Gegužės 3-osios Konstitucija. Kol galiausiai pats Lenkijos Prezidentas A. Duda jubiliejiniais 2021-aisiais metais apsilankė Lietuvoje per tarpusavio įžado minėjimą ir savo kalboje įvardino šį įvykį kaip svarbią Konstitucijos dedamąją. Žinant, jog Lenkijos politinėje retorikoje Spalio 20-osios dėmuo neturi praktiškai apskritai jokios reikšmės (vidaus auditorijai skirtose kalbose nepaminėta nė karto), toks Prezidento vizitas gali būti matomas ir kaip simbolis to, jog Lenkijos politinis elitas pripažįsta šio įžado svarbą apskritai– kaip integralios Konstitucijos dalies, o taip pat Konstitucijos dėmens savo istorinėje tapatybėje ieškančiai Lietuvai svarbą. Toks Lenkijos vadovų požiūris sudaro prielaidas teiginiui, jog ima išivyrauti tam tikras ekvivalentiškumas Konstitucijos vertinimo paradigmoje.

3.3.8 Lenkijos politinio elito požiūris į Lietuvos atminties politikos pokyčius

Diskurso analizės metu buvo nustatyta, jog Lietuvos politinis elitas savo retorikoje nesiremia istoriografijoje anksčiau identifikuotu etnolingvistiniu istorijos interpretavimo modeliu, kuris Gegužės 3-osios atmintį atriboja nuo lietuviškosios atminties ir priskiria ją lenkiškajam dėmeniui. Priešingai – nuo pat 2001-ųjų lietuviškojo politinio elito retorikoje jaučiamas ganėtinai nuoseklus

²⁸² Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Seimo Pirmininkės Loretos Graužinienės kalba 1791 m. Gegužės trečiosios Konstitucijos 225-ųjų metinių minėjime“, Irs, žiūrėta 2024.02.07 https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15834&p_k=1&p_t=163629

²⁸³ Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininko Viktoro Pranckiečio kalba Lenkijos Respublikos Seime“, Irs, žiūrėta 2024.02.07 https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=9563&p_k=1&p_t=255546

²⁸⁴ Lietuvos Respublikos Seimo portalas, S. Karčevskio kalba, Irs, žiūrėta 2024.03.16 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/bf9018f0e74d11e894a78279b4c56611>

Konstitucijos atminimo integravimas lietuviškojoje tapatybėje. Tokia Lietuvos pozicija galėtų sudaryti prielaidas tam tikroms potencialioms įtampoms su Lenkija, kur Konstitucija yra tvirta lenkiškosios tapatybės dalis, tačiau tokios prielaidos neatrodo pagrįstos atsižvelgiant į aktyvų pastarųjų metų abiejų šalių politikų bendradarbiavimą, bendrų kalbų šia proga sakymą, 2021-aisiais organizuotą Lietuvos ir Lenkijos Seimų bendrą minėjimą ir jau anksčiau minėtu Lenkijos Prezidento A. Dudos vizitu, minint Lietuvai reikšmingą tarpusavio įžado jubiliejų. Tokie pro-aktyvūs Lenkijos politinio elito veiksmai rodo ne Lenkijos pusės nuogąstavimus dėl to, jog Lietuva taip pat stengiasi aktualizuoti šį įvykį savo kolektyvinėje atmintyje, tačiau priešingai – labiau kaip galimybę Konstituciją matyti it buvusias ATR tautas, dabar nemažą dalį Centrinės ir Rytų Europos sudarančias valstybes vienijantį vertybinį dėmenį.

3.3.9 Konstitucijos istorinis unikalumas

Diskurso analizėje išryškėjo tam tikri abiejų šalių politikų retorikoje kone universaliai pasikartojantys naratyvai. Pirmiausia – nuolat akcentuojamas Konstitucijos išskirtinumas ir vertybinė svarba Lietuvai, Lenkijai, bei visai Europai. Politikų kalbose reguliariai atsikartoja pasididžiavimasis tuo, kokiomis sąlygomis ir koku laikotarpiu atsirado ši Konstitucija, taip pat tuo, jog ji lenkė laiką ir buvo pirmoji Europoje, bei antroji Konstitucija pasaulyje po JAV. Visi šie pasikartojantys naratyvai prisideda prie to, jog Konstitucijos simbolinę reikšmę apjungiant su vakarų šalyse universaliai suprantamomis vertybėmis, tokiomis kaip: demokratija, žmogaus laisvės ir teisės, lygybė, pilietinė visuomenė ir pan., yra kuriamas aiškus vakarietiškos, į demokratines vertybes orientuotos valstybės tapatybinis vaizdinys, kuris taip pateikiamas tiek vietos, tiek tarptautinei auditorijai. Tokia retorine pozicija ypač pasižymėdavo Lenkijos politinis elitas, Lietuvos pusėje tai jaučiama buvo labiau tarptautinių formatų metu sakytose kalbose.

IŠVADOS

Magistro darbe, atliekant Lietuvos ir Lenkijos politinio elito retorikos diskurso analizę apibrėžtu laikotarpiu, buvo siekiama nustatyti kaip politinėje retorikoje per Gegužės 3-osios Konstitucijos istorinę atmintį formuojamas kiekvienos valstybės tapatybinis vaizdinys bei nustatyti potencialias diskurso skirtis abiejose šalyse. Pasirinkta socialinio konstruktyvizmo teorija, pasitelkta analizuojant Lietuvos bei Lenkijos politinio elito retoriką, sukuria tinkamą pagrindą siekiant atsakyti į pagrindinį tyrimo klausimą: kaip politinėje retorikoje per Gegužės 3-osios Konstitucijos istorinę atmintį formuojamas Lenkijos ir Lietuvos tapatybinis vaizdinys, nustatant potencialias diskurso skirtis abiejose valstybėse? Remiantis metodologinėje dalyje apibrėžtais kriterijais, išanalizavus plataus laikotarpio (2001-2023 m.) imtį, pavyko išskirti tam tikras tendencijas: nustatyti diskursų panašumus, o taip pat ir įvardinti tam tikras diskurso skirtis, kuriose abiejų šalių politinio elito retorikoje yra atspindimas ir formuojamas šalių tapatybinis vaizdinys. Šiame magistro darbe atlikta analizė leidžia ne vien istoriografiškai ar iš teisinės perspektyvos įsivardinti, kas yra žinoma apie Gegužės 3-osios Konstituciją ir ką ji galėtų reikšti dabartinėms visuomenėms, tačiau ir suteikia tam tikrus akademinės refleksijos aspektus, parodant, kaip šis istorinis įvykis yra panaudojamas realioje vidaus ir užsienio politikoje.

Magistro darbe pasirinktoje socialinio konstruktyvizmo teorijoje nemažai dėmesio skiriama ir tapatybės bei vykdomos politikos kaitos tarpusavio priklausomybei analizuot, nes jos suvokiamos kaip institucionalizuotos kolektyvinės praktikos. Taip pat atskiriems asmenims ar politinėms partijoms, gebančioms vienaip ar kitaip daryti įtaką istorinių įvykių vertinimui, tačiau iš atliktos Lietuvos politinio elito retorikos analizės tapo aišku, jog regioninė Konstitucijos vertinimo paradigma yra praktiškai nekintanti nepriklausomai nuo valdžioje esančių asmenų. Labiau šis įvykis matomas kaip raktas į dvišalius santykius ir tai, kaip Konstitucija vertinama priklauso būtent nuo dvišalio santykio su Lenkija, o ne Lietuvos santykio su Konstitucija tiesiogiai. Nors pačioje Lenkijoje ir atsiranda viešų diskusijų dėl galimo šio istorinio įvykio vertinimo ji „depolonizuojant“, politinio elito retorikoje Konstitucija vertinama kaip lenkų tautos pasiekimas – dominuoja nacionalinė Konstitucijos atminimo paradigma, tačiau pažymėtina, jog nuosaikesnis vertinimas

Konstituciją atmenant platesnėje, regioninėje paradigmoje, Lenkijos politinio elito pusėje buvo būdingas atvejais, kai kalbos buvo sakomos Lietuvoje ar bent Lietuvos delegacijos akivaizdoje. Esamos valdžios vykdoma vidaus ir užsienio politika darydavo įtaką tam, prie kokių platesnių prasmų ir kontekstų Lenkijos politinis elitas jungdavo Konstitucijos reikšmę ir kaip ją instrumentalizuodavo, siekdami tam tikrų politinių tikslų.

Atlikta abiejų šalių politinio elito diskurso analizė atskleidė, jog abi šalys naudoja šį įvykį skirtingose dinamikose: Lietuvos pusėje tai labiau pragmatiniais sumetimais vertinamas dėmuo, siejamas tiesiogiai su dvišaliais santykiais su Lenkija ir europietiškosios tapatybės paieškose, ją legitimizuoti galintis istorinis dėmuo, kuris bent savo forma iš esmės neišeina iš už politinio elito ribų ir neturi tiesioginio sąlyčio su visuomene. Lenkijos pusėje tai labiau vertybiškai vertinamas dėmuo, tvirta lenkiškosios tapatybės dalimi laikomas įvykis, kuris nėra tiesiogiai susijęs ar instrumentalizuojamas dvišalių santykių stiprinimui. Labiau Lenkijos politinėje retorikoje atsiskleidžia didaktinė istorinės Konstitucijos dimensija – kaip moralinio bei vertybinio šaltinio, tam tikro etaloninio teisės paminklo, į kurį remiasi ir aktualius politinius sprendimus priimantys politinio elito atstovai, išnaudojantys Konstitucijos unikalumo aspektą grįsdami tiek vidaus politikos sprendimus (pvz. referendumo inicijavimui), tiek legitimizuodami kintantį užsienio politikos vektorių (pvz. santykiuose su ES).

Konstitucijos matymas platesnėje plotmėje, akcentuojant ir esminį Lietuvai Spalio 20-osios tarpusavio įžado elementą, bei Konstitucijos tapatybinio dėmens įtraukimas į lietuvišką kolektyvinės atminties sferą svarbus įvairiapusiškai plėtojant LDK idėją ir pasitelkiant ją vidaus bei užsienio politikos tikslams, o visų pirma – glaudesniai bendradarbiavimui su Lenkija. Kadangi homogeniškas Gegužės 3-osios Konstitucijos vertinimas nėra nugulęs lietuviškojoje kolektyvinėje atmintyje, politinio elito įsitraukimas į aktyvų Konstitucijos įprasminimą per praktinius politikos sprendimus turi įtakos tam, kaip Konstitucija bus suvokiama platesniuose dvišalių santykių su Lenkija, regioninių santykių su kitomis buvusiomis ATR tautomis bei daugiašaliuose tarptautinių organizacijų kontekstuose. Abiejų šalių politinio elito diskurso analizėje identifikuoti faktoriai gali liudyti tam tikrus Konstitucijos vertinime rastus kompromisus, tačiau jie nebūtinai yra stabilūs ir tam tikri įvykiai indikuoja, jog pasikeitus politinėms aplinkybėms, (pvz. pasikeitus valdžios konjunktūroms ir imant prastėti dvišaliams santykiams su Lenkija) Konstitucijos svarba ir reikšmė “lietuviškajame” diskurse potencialiai galėtų kisti. Tuo tarpu Lenkijoje šis įvykis nuosekliai laikomas tvirtu tapatybiniu dėmeniu net ir besikeičiant politiniam elitui, o pastaraisiais metais atsiradus tam tikroms įtampoms su ES ir atskiromis jos šalimis, Konstitucijos dėmuo gali būti išnaudojamas, siekiant plėsti Lenkijos regioninės įtakos sferą buvusiose ATR žemėse.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Literatūra:

1. Mole Richard, „The Baltic States from the Soviet Union to the European Union Identity, Discourse and Power in the Post-Communist Transition of Estonia, Latvia and Lithuania“, 2013 p 125-130.
2. Krawatzek Félix, „Collective Memory“ Oxford Bibliographies in Political Science“, New York: Oxford University Press, 2020.
3. Wertsch James, „How Nations Remember: A Narrative Approach” , Oxford University Press, 2021
4. Lopata Raimundas, Jokubaitis Alvydas „Lietuva kaip problema“, Vilnius: Tyro Alba, 2014, p. 139p.
5. Lappo Ivan, „Lietuva ir Lenkija po 1569 in. Liublino unijos“, VDU Teisių Fakulteto Leidinys, 1932, p. 25
6. Šapoka Adolfas, Raštai, t. 3, 1938–1939m „Lietuva ir Lenkija po 1569 m. Liublino unijos. jų valstybinių santykių bruožai“, tekstus parengė, įvadą ir komentarus parašė Robertas Jurgaitis, Aivas Ragauskas, Vilnius, 2018
7. Jurginis Juozas, Lietuvos istorijos metraštis, „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žlugimo priežastys“, 1971m, p 46.
8. Mulevičius Leonas. Lietuvos savarankiškumas ir Abiejų tautų savitarpio garantijos įstatymas. Litanistica, 1992, p. 70–78
9. Kiaupa Zigmantas, Kiaupienė, Jūratė, Kuncevičius Albinas, „Lietuvos istorija iki 1795 m“., Valstybinis Leidybos Centras, Vilnius, 1995, p. 394–399
10. Raila Eligijus, „Apie 1791 m. gegužės 3-iosios konstituciją“, Vilnius: Aidai, 2007, p. 7
11. Lopata Raimundas, Šiuolaikinė politika ir istorijos datos: 1791 m. Gegužės 3-iosios konstitucijos byla, Istorija kaip politinio mąstymo veiksnys, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 181–257.

12. Šmigelskytė-Stukienė Ramunė, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: tarp tradicijų ir naujovių, „nuo 1791 m. gegužės 3 d. iki spalio 20 d. ir po jos: Lietuvos ir Lenkijos valstybinių institucijų „suliejimo“ problema (išdo komisijos pavyzdžiu)“ Lietuvos istorijos institutas, 2014, p144.
13. Nikžentaitis Alvydas, Lietuvos Istorijos Metraštis, 2016 m. „Abiejų tautų respublikos ir Lietuvos didžiosios kunigaikštystės praeitis lietuvių, lenkų, baltarusių ir ukrainiečių atminties kultūroje po 1990metų“ Lietuvos Istorijos Institutas, 2016, p 64.
14. Bardach Juliusz, „Konstytucja 3 maja a unia polsko-litewska“, Przegląd historyczny, 1991, p. 383–410;
15. Butterwick Richard, „1791 m. gegužės 3 d. Konstitucija. Abiejų Tautų Respublikos testamentas“, 2021, Vilnius : Lietuvos istorijos institutas, pratarinėje.
16. Hillar Marian, „The polish constitution of May 3, 1791: myth and reality“, The Polish Institute of Arts and Sciences, 1992, 37, Nr. 2 (1992), p.185-207
17. Lukowski Jerzy et al, „Disorderly Liberty : The Political Culture of the Polish-Lithuanian Commonwealth in the Eighteenth Century“, „Bloomsbury Publishing Plc“, 2012, p 248-249.
18. Cronin Bruce, Community Under Anarchy: Transnational Identity and Evolution of Cooperation, Columbia University Press, 1999. p. 18.
19. Olick Jeffrey K. „Social memory studies: From “collective memory” to the historical sociology of mnemonic practices. Annual Review of Sociology“ 1998; p 105–140.
20. Štutienė Irena „Socialinė atmintis ir šiuolaikinė lietuvių tautinė tapatybė“, in Lietuvos Etnologija 8 (17) 2008m, p 31
21. Halbwachs Maurice „On Collective Memory, Chicago press 1992; p 40.
22. Schwartz Barry „The social context of commemoration: A study in collective memory. Social Forces“; 1982; p 374–402.
23. Bekus Nelly „Symbolic capital of the memory of communism: The quest for international recognition in Kazakhstan. Theory and Society“ 2021; 50: p 1–29.
24. Huyssen Andreas, „Present pasts: Media, politics, amnesia. Public Culture“ 2000; p 21–38.
25. Van Dijck Jose „The Culture of Connectivity: A Critical History of Social Media. New York: Oxford University Press.“
26. Olick Jeffrey K. 2016, „The Sins of the Fathers: Germany, Memory, Method. Chicago: University of Chicago Press“;
27. Wodak Ruth et al. „The discursive construction of national identities. Discourse & Society“ 1999; p 149–173.
28. Bachleitner Kathrin, „Collective memory in international relations“, Oxford University press, 2021, p 38

29. Charteris-Black Jonathan, „Alysing Political Speeches: Rhetoric, Discourse and Metaphor.“ London, Palgrave Macmillan; 2013
30. Edelman Murray „Constructing the Political Spectacle. Chicago, IL: University of Chicago Press“; 1988; p 104
31. Van Dijk Teun A. van Dijk „Discourse, ideology and context.’ Folia Linguistica“; 2001; p 6
32. Van Dijk Teun A. „Elite discourse and institutional racism“, 2005;
33. Brunalas Benas, „Fear Without Rationality: Emotions in Lithuanian Foreign Policy, Lithuanian Foreign Policy Review Nr. 36“, 2017, p 52
34. Adams Tracy, Vinitzky-Seroussi, „Memories of others for the sake of our own: Imported events in American presidential rhetoric (1945-2020)., American Journal of Cultural Sociology“, 2022.
35. Schudson Michael, „The Past in the Present versus the Present in the Past“, New York: Oxford University Press, 2011, p 289
36. Mälksoo Maria, „The memory politics of becoming European: The East European subalterns and the collective memory of Europe. European Journal of International Relations“; 2009; p 653–680.
37. Dujisin Zoltan „A history of post-communist remembrance: From memory politics to the emergence of a field of anticommunism. Theory and Society“; 2021; p 65–96.
38. Tismaneanu Vladimir, „Išsivadavimo fantazijos. Pokomunistinės Europos mitai, demokratija ir nacionalizmas“, Vilnius: Mintis, 2003.
39. Wendt Alexander, „The state as person in international theory. Review of International Studies“, 2004, p 289–316.
40. Bucher Bernd, Jasper Ursula „Revisiting ‘identity’ in International Relations: From identity as substance to identifications in action. European Journal of International Relations“ 2017; p 391–415.
41. Adler-Nissen Rebecca Adler-Nissen, „The social self in international relations: Identity, power and the symbolic interactionist roots of constructivism. European Review of International Studies“, 2016, p 28.
42. Berenskoetter Felix, „Parameters of a national biography. European Journal of International Relations“, 2014; p 262–288
43. Neumann Iver B, „Uses of the Other: The East in European Identity Formation“, Mineapolis: University of Minnesota Press, 1998, p. 26–27
44. Hecht Catherine, „The shifting salience of democratic governance: Evidence from the United Nations General Assembly General Debates. Review of International Studies“, 2016, p 915.

45. Neustadt Richard, May Ernst R. „Thinking in Time: The Uses of History for Decision-Makers. New York: Free Press.“, 1986.
46. Bachleitner Kathrin „Diplomacy with memory: How the past is employed for future foreign policy. Foreign policy analysis“, 2018,p 492–508.
47. Little Adrian, Rogers Juliet „The politics of ‘whataboutery’: The problem of trauma trumping the political i conflictual societies. The British Journal of Politics and International Relations:, 207, p 172–187.
48. Langenbacher Eric, „Collective memory as a factor in political culture and international relations. Washington, DC: Georgetown University Press“, 2010, p 13–50.
49. Olick Jeffrey K, „Genre memories and memory genres: A dialogical analysis of May 8, 1945 commemorations in the Federal Republic of Germany.“ American Sociological Review 64(3): p. 381
50. Kunczik Michael, „Images of Nations and International Public Relations“. New York: Routledge. 2016
51. Koschut Simon , Hall TH, Reinhard W, et al. (2017) Discourse and emotions in international relations. International Studies Review 19(3): 481–508
52. Pokharel Surendra, Diplomatic language: An analysis of salutations from speeches used in international diplomacy. Journal of International Affairs 3(1): 180–193
53. Telešienė Audronė, „Kritiškosios diskurso analizės metodologinių principų taikymas sociologiniuose tyrimuose.“ Filosofija. Sociologija, 5, Landwehr 2005m.
54. Raila Eligijus, „1791m Gegužės 3d. Konstitucija“, Vilnius: Vilniaus Dailės akademijos leidykla, 2001m.
55. Čepaitienė Rasa, „Sovietmečio atmintis – tarp atmetimo ir nostalgijos“, Lituania. 2007, Nr. 4, p. 36–50
56. Bonde Jens-Peter, „From EU Constitution to Lisbon Treaty“, p21

Teisės aktai:

57. Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Lietuvos Respublikos atmintinų dienų įstatymas“, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.41597>
58. Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Komiteto išvada dėl Atmintinų dienų įstatymo 1 straipsnio papildymo ir pakeitimo įstatymo projektui“, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.295650?positionInSearchResults=31&searchModelUUID=0c472ebd-6029-4e5f-99f6-14939b402d78>
59. Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Nacionalinio saugumo strategija“, <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAD/TAIS.166514/>

Straipsniai:

60. Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „1791 m. Gegužės 3-iosios Konstitucija“, lrs.lt, https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=39296&p_k=1
61. Parent Arnaud, „Švietimo laikų prancūzų mąstytojų įtaka tautos sampratai 1791m. gegužės 3-iosios konstitucijoje“ <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2013~1515671199468/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
62. Gov.pl, „230th Anniversary of the May 3rd Constitution“, <https://www.gov.pl/web/usa-en/230th-anniversary-of-the-may-3rd-constitution>
63. Čepaitienė Rasa, „Gegužės 3-iosios konstitucija lietuvių istorinėje atmintyje“ 2014, <https://www.istorija.lt/data/public/uploads/2020/11/6-xviii-a.-studijos-t.-1-rasa-cepaitiene-geguzes-3-iosios-konstitucija-lietuviu-istorineje-atmintyje-p.-76-96.pdf>
64. Bumblauskas Alfredas, „Gegužės 3-iosios Konstitucija: Lietuvos ir Lenkijos užmarštys“, <http://www.mdl.projektas.vu.lt/wp-content/uploads/2013/03/geguzes-3-iosios-konstitucija.pdf>
65. Michałowski Stanisław „Współcześni i potomni o Konstytucji 3 Maja“, https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Rocznik_Lubelski/Rocznik_Lubelski-r1989_1990-t31_32/Rocznik_Lubelski-r1989_1990-t31_32-s45-67/Rocznik_Lubelski-r1989_1990-t31_32-s45-67.pdf
66. Nszzp.pl, Święto Narodowe Trzeciego Maja, <https://nszzp.pl/wydarzenia-i-komentarze/swieto-narodowe-trzeciego-maja/>
67. Jogailaičių klubas „O Klubie Jagiellońskim“, <https://klubjagiellonski.pl/o-klubie-jagiellonskim/>
68. Bernardinai.lt, „Gegužės 3-ioji – kodėl Lietuvoje mažiau reikšminga nei Lenkijoje?“ <https://www.bernardinai.lt/2020-05-07-geguzes-3-ioji-kodel-lietuvoje-maziau-reiksminga-nei-lenkijoje/>
69. Visuotinė Lietuvių Enciklopedija, „Targowicos konfederacija“, <https://www.vle.lt/straipsnis/targowicos-konfederacija/>
70. Konstitucinė jurisprudencija, A. Bumblausko pranešimas „Gegužės 3-iosios Konstitucija ir Lietuva“, https://lrkt.lt/data/public/uploads/2015/01/ktb_2006-1.pdf
71. Vaičaitis Vaidotas A. „1791 m. gegužės 3-iosios Konstitucija ir Lietuvos konstitucingumo tradicija“, https://journals.lnb.lt/ps-archyvas/Nr14/14_teise_1.htm
72. Machovenko Jevgenij, „Kintamoji ir nekintamoji 1791 m. gegužės 3 d. Konstitucijos dalys“, <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2021~1647510367659/>

73. Pekacz Jolanta T., „Constitution and Reform in Eighteenth-Century Poland: The Constitution of 3 May 1791“. <https://utpjournals.press/doi/abs/10.3138/cjh.37.1.131>
74. Mahdi Mohammad Nia, “Understanding Iran’s Foreign Policy: An Application of Holistic Constructivism”, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/19544>
75. Holland Jack, „Foreign Policy and Political Possibility“, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1354066111413310>
76. Pukšto Andžej, Karpavičiūtė Ieva, Norkevičius Mindaugas, „Lietuvos ir Lenkijos strateginės partnerystės dinamika“, <https://journals.lka.lt/journal/lmsa/article/1293/file/pdf>
77. Lietuvos istorijos institutas, „Mokslo tyrimo programa atminties kultūra Lietuvoje (I dalis)“, 2009–2013 m., <https://www.istorija.lt/mokslas/mokslines-programos/atminties-kultura-lietuvoje.-d.-1/157>
78. Assmann Jan, „Collective Memory and Cultural Identity“ 1995 <https://www.jstor.org/stable/488538>;
79. Adams Tracy, V. Vinitzky-Seroussi, „Memories of others for the sake of our own: Imported events in American presidential rhetoric (1945-2020).“, *American Journal of Cultural Sociology*, 2022.
80. Bernardinai.lt, „Gegužės 3-ioji – kodėl Lietuvoje mažiau reikšminga nei Lenkijoje?“ <https://www.bernardinai.lt/2020-05-07-geguzes-3-ioji-kodel-lietuvoje-maziau-reiksminga-nei-lenkijoje/>.
81. Rigney Ann, „Transforming Memory and the European Project“, <https://www.jstor.org/stable/23358659>.
82. Satu Elo, Helvi Kyngäs, „The qualitative content analysis process“, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1365-2648.2007.04569>
83. Mullet Dianna R., „A General Critical Discourse Analysis Framework for Educational Research“, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1932202X18758260>
84. Adams Tracy, „Reorientation of foreign memories in domestic political speech: Considerations and effects“, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1367877922109406>,
85. Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Seimo Pirmininko Artūro Paulausko kalba Lietuvos Respublikos Seimo ir Lenkijos Respublikos Seimo narių asamblėjos VII sesijoje“ https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=4411&p_k=1&p_t=7547.
86. Tyburski Maciej, „The Accession of Poland, the Czech Republic and Hungary to NATO“, <https://warsawinstitute.org/accession-poland-czech-republic-hungary-nato/>
87. Europa.eu, „Accession criteria European Commission - Enlargement - Accession criteria“, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/glossary/accession-criteria_en

88. Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Seimo Pirmininko Artūro Paulausko kalba Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos Politinių reikalų komiteto posėdyje“, https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=4411&p_k=1&p_t=11369.
89. Lietuvos Respublikos Prezidento portalas, „Konstitucijos dienos proga Prezidentas pasveikino Lenkijos vadovą ir piliečius“, <https://archyvas.lrp.lt/paksas/one0825.html?id=3821>
90. Laurėnas Vaidutis, „Politinė krizė Lietuvoje 2003-2004 metais“, <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2004~1367159135204/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
91. Alfa.lt, „Du vieniši, bet draugiški prezidentai“, alfa, <https://www.alfa.lt/straipsnis/13890166/du-vienisi-bet-draugiski-prezidentai/>
92. Lietuvos Respublikos Prezidento portalas, „Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus kalba, pasakyta 2007 metų gegužės 2 dieną Vilniuje, iškilmingame Seimo posėdyje, skirtame 1791 metų Gegužės 3-iosios Konstitucijai paminėti“, <https://archyvas.lrp.lt/adamkus2/lt/news.full/7812.html>
93. Xavier Guillaume, “Foreign Policy and the Politics of Alterity: A Dialogical Understanding of International Relations”, Millennium: Journal of International Studies, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/03058298020310010201>
94. Lietuvos Respublikos Prezidento portalas, „Lietuvos ir Lenkijos stiprybė - europietiškosios vertybės ir transatlantinis bendradarbiavimas“, <https://grybauskaite.lrp.lt/lt/spaudos-centras/pranesimai-spaudai/7395>
95. Prezidentės D. Grybauskaitės portalas, „Prezidentė: Simboliška, kad paroda L.Kaczynskiui atminti atidaroma Gegužės 3 - osios Konstitucijos dieną“, <https://grybauskaite.lrp.lt/lt/spaudos-centras/pranesimai-spaudai/8609>
96. Theguardian.com, „Poland in shock as plane crash kills President Lech Kaczynski“, <https://www.theguardian.com/world/2010/apr/10/poland-lech-kaczynski-russia-crash>
97. Lietuvos Respublikos Prezidento portalas, „Prezidentė: Simboliška, kad paroda L.Kaczynskiui atminti atidaroma Gegužės 3- osios Konstitucijos dieną“, <https://grybauskaite.lrp.lt/lt/spaudos-centras/pranesimai-spaudai/8609>
98. Assmann Jan, „Collective Memory and Cultural Identity“, <https://www.jstor.org/stable/488538>
99. Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Seimo Pirmininkės Irenos Degutienės kalba, pasakyta Parlamentinio demokratijos forumo tarptautinėje konferencijoje „Parlamentarų vaidmuo stiprinant Rytų Europos demokratines valstybes: kelias į demokratinę visuomenę“, https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15438&p_k=1&p_t=123200

100. Lietuvos Respublikos Seimo portalas „Lietuvos ir Lenkijos parlamentai stiprina bendradarbiavimą“, https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15450&p_k=1&p_t=134482
101. „Lietuvos Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės sveikinimas Lenkijos Prezidentui Bronislaw Komorowski Konstitucijos dienos proga“, <https://grybauskaite.lrp.lt/lt/prezidentes-veikla/sveikinimai/19230>
102. Prezidentės D. Grybauskaitės portalas, „Prezidentė pasveikino Lenkijos vadovą Gegužės 3-iosios Konstitucijos dienos proga“, <https://grybauskaite.lrp.lt/lt/prezidente-pasveikino-lenkijos-vadova-geguzes-3-iosios-konstitucijos-dienos-proga/22630>
103. Mickiewicz Robert., „Jak minister Sikorski oburzył Litwinów”, Rzeczpospolita, <https://www.rp.pl/swiat/art8210911-jak-minister-sikorski-oburzyl-litwinow>
104. Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Seimo Pirmininkė pasveikino Lenkiją Konstitucijos dienos proga“, https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15833&p_k=1&p_t=155986
105. „Wybory do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej“, https://parlament2015.pkw.gov.pl/349_Wyniki_Sejm.html;
106. „Šalies vadovė pasveikino Lenkijos Prezidentą Gegužės 3-iosios Konstitucijos dienos proga“, <https://grybauskaite.lrp.lt/lt/salies-vadove-pasveikino-lenkijos-prezidenta-geguzes-3-iosios-konstitucijos-dienos-proga/25104>
107. Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Seimo Pirmininkės Loretos Graužinienės kalba 1791 m. Gegužės trečiosios Konstitucijos 225-ųjų metinių minėjime“, https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=15834&p_k=1&p_t=163629
108. Grybauskaite.lrp.lt, „Prezidentė pasveikino Lenkiją Gegužės 3-iosios Konstitucijos dienos proga“, <https://grybauskaite.lrp.lt/lt/prezidente-pasveikino-lenkija-geguzes-3-iosios-konstitucijos-dienos-proga/27482>
109. Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Seimo Pirmininkas: „Lietuvos ir Lenkijos santykiai turi didelį potencialą augti“, https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=9562&p_k=1&p_t=172433
110. Grybauskaite.lrp.lt, „Minint Gegužės 3 d. Konstituciją – bendras Lietuvos ir Lenkijos prezidentų pareiškimas“, <https://grybauskaite.lrp.lt/lt/minint-geguzes-3-d.-konstitucija-bendras-lietuvos-ir-lenkijos-prezidentu-pareiskimas/29874>
111. Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininko Viktoro Pranckiečio kalba Lenkijos Respublikos Seime“, https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=9563&p_k=1&p_t=255546
112. Grybauskaite.lrp.lt, „Prezidentė pasveikino Lenkiją Konstitucijos dienos proga“, <https://grybauskaite.lrp.lt/lt/prezidente-pasveikino-lenkija-konstitucijos-dienos-proga/32333>
113. Lietuvos Respublikos Prezidento portalas, „Lenkijos Konstitucijos dienos proga – šalies vadovo sveikinimas“, <https://www.lrp.lt/lt/ziniasklaidos-centras/naujienos/34052>

114. Gov.pl, „Gegužės 3-iosios Konstitucijos dienos minėjimai Vilniuje“, <https://www.gov.pl/web/lietuva/gegus-3-iosios-konstitucijos-dienos-minjimai-vilniuje>
115. Lietuvos Respublikos Prezidento portalas, „Lietuvos Respublikos Prezidento Gitano Nausėdos kalba Lenkijos Respublikos Seime minint Gegužės 3-iosios Konstitucijos 230-ąsias metines“, , <https://www.lrp.lt/lt/ziniasklaidos-centras/prezidento-kalbos-ir-sveikinimai/36193>
116. Užsienio reikalų ministerija, „Suvalkuose vyko diskusija apie migracijos krizę Baltarusijos pasienyje“<https://urm.lt/default/lt/naujienos/suvalkuose-vyko-diskusija-apie-migracijos-krize-baltarusijos-pasienyje>
117. Lietuvos Respublikos Prezidento portalas, „Lietuvos Respublikos Prezidento Gitano Nausėdos kalba Seime „Abiejų Tautų tarpusavio įžado“ 230-ųjų metinių proga“ <https://www.lrp.lt/lt/ziniasklaidos-centras/prezidento-kalbos-ir-sveikinimai/36823>
118. Lietuvos Respublikos Seimo portalas, II (pavasario) sesijos nenumatyto posėdžio nr. 56 stenograma, V. Čmilytės kalba, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/6bd0beb0ac4711eba6328c92adabc234>
119. Lietuvos Respublikos Prezidento portalas, „Prezidentas: Gegužės 3-iosios Konstitucijos principai gynė ir gina europinės civilizacijos laisvę“, <https://www.lrp.lt/lt/ziniasklaidos-centras/naujienos/38278>
120. Lietuvos Respublikos Prezidento portalas, „Prezidentas pasveikino Lenkiją Gegužės 3-iosios Konstitucijos dienos proga“, <https://www.lrp.lt/lt/ziniasklaidos-centras/naujienos/40376>
121. Lenkijos valstybinės atminties institutas, „Najstarsze polskie święto narodowe“, <https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/komunikaty/184368,Najstarsze-polskie-swieto-narodowe.html>
122. Lenkijos Prezidento portalas, „Udział Prezydenta RP w uroczystościach przed Grobem Nieznanego Żołnierza, [Udział Prezydenta RP w uroczystościach przed Grobem Nieznanego Żołnierza \ Kancelaria \ Archiwum \ Archiwum Aleksandra Kwaśniewskiego \ Aktualności \ Rok 2001 \ Oficjalna strona Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej](https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-aleksandra-kwasniewskiego/aktualnosci/rok-2001/udzial-prezydenta-rp-w-uroczystosciach-przed-grobem-nieznanego-zolnierza)
123. Lenkijos Prezidento portalas, „Uroczysta odprawa wart przed Grobem Nieznanego Żołnierza“,<https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-aleksandra-kwasniewskiego/aktualnosci/rok-2003/uroczysta-odprawa-wart-przed-grobem-nieznanego-zolnierza,30212,archive>
124. Lenkijos Prezidento portalas, „Udział Prezydenta RP w uroczystej odprawie wart przed GNŻ z okazji Święta Narodowego 3 Maja“, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-aleksandra-kwasniewskiego/aktualnosci/rok-2004/udzial-prezydenta-rp-w-uroczystej-odprawie-wart-przed-gnz-z-okazji-swiet-narodowego-3-maja,29532,archive>
125. Lenkijos Prezidento Portalas, „Udział Prezydenta RP w uroczystej odprawie wart przed GNŻ z okazji Święta Narodowego 3 Maja“, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-aleksandra-kwasniewskiego/aktualnosci/rok-2004/udzial-prezydenta-rp-w-uroczystej-odprawie-wart-przed-gnz-z-okazji-swiet-narodowego-3-maja,29532,archive>

[aleksandra-kwasniewskiego/aktualnosci/rok-2005/udzial-prezydenta-rp-w-uroczystej-odprawie-wart-przed-gnz-z-okazji-swieta-narodowego-3-maja,28979.archive](https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-lecha-kaczynskiego/aktualnosci/rok-2005/udzial-prezydenta-rp-w-uroczystej-odprawie-wart-przed-gnz-z-okazji-swieta-narodowego-3-maja,28979.archive)

126. Lenkijos Prezidento Portalas, „Udział Prezydenta RP w uroczystościach w dniu Święta Narodowego 3 Maja“, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-lecha-kaczynskiego/aktualnosci/rok-2006/udzial-prezydenta-rp-w-uroczystosciach-w-dniu-swieta-narodowego-3-maja,28180.archive>

127. Okolski Marek, Salt John, „Polish Emigration to the UK after 2004; Why Did So Many Come?“, <http://www.ceemr.uw.edu.pl/vol-3-no-2-december-2014/articles/polish-emigration-uk-after-2004-why-did-so-many-come>

128. Lenkijos Prezidento Portalas, „Problem naprawy państwa wciąż jest aktualny“, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-lecha-kaczynskiego/aktualnosci/rok-2007/problem-naprawy-panstwa-wciaz-jest-aktualny,27358.archive>

129. Lenkijos Prezidento Portalas, „Przemówienie Prezydenta z okazji rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 maja“, <https://t.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-lecha-kaczynskiego/aktualnosci/rok-2009/przemowienie-prezydenta-z-okazji-rocznicy-uchwalenia-konstytucji-3-maja,25431.archive>

130. Istorinis portalas dzieje.pl, „Przemówienie Bronisława Komorowskiego z okazji 3 maja“, <https://dzieje.pl/aktualnosci/przemowienie-bronislawa-komorowskiego-z-okazji-3-maja>

131. Easton Adam, „Russia-Poland thaw grows from tragedy“, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8615945.stm>

132. Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie Prezydenta RP na Placu Zamkowym z okazji Święta Narodowego 3 Maja“, <https://k.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-prezydenta-rp-na-placu-zamkowym-z-okazji-swieta-narodowego-3-maja,16744>

133. Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie Prezydenta RP na Placu Zamkowym z okazji Święta Narodowego 3 Maja“, <https://k.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-prezydenta-rp-na-placu-zamkowym-z-okazji-swieta-narodowego-3-maja,16744>

134. Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie prezydenta z okazji Święta 3 Maja“, <https://k.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-prezydenta-z-okazji-swieta-3-maja,16779>

135. Lenkijos Prezidento Portalas „Wystąpienie z okazji Święta Narodowego 3 Maja“, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-bronislawa->

komorowski.gov.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-z-okazji-swietanarodowego-3-maja,16807

136. Lenkijos Prezidento Portalas, „Przemówienie prezydenta Bronisława Komorowskiego w Święto Narodowe 3 maja“, <https://dzieje.pl/aktualnosci/przemowienie-prezydenta-bronislawa-komorowskiego-w-swieto-narodowe-3-maja>

137. Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie z okazji Święta Narodowego 3 Maja“, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-z-okazji-swietanarodowego-3-maja,16863>

138. Lenkijos Prezidento Portalas, „Zapraszamy się w Konstytucję 3 Maja“, <https://k.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/prezydent-w-wystapieniu-zapraszamy-sie-w-konstytucje-3-maja,3255>

139. Lenkijos Užsienio Reikalų Ministerijos puslapis, „Three Seas Initiative“, <https://www.gov.pl/web/diplomacy/three-seas-initiative>

140. Andrzej Duda victory in Polish presidential election signals shift to right, theguardian.com, <https://www.theguardian.com/world/2015/may/25/andrzej-duda-victory-polish-presidential-election>

141. Lenkijos Prezidento Portalas, „Zapraszamy się w Konstytucję 3 Maja“, <https://k.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/prezydent-w-wystapieniu-zapraszamy-sie-w-konstytucje-3-maja,3255>

142. Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie Prezydenta RP z okazji Święta Narodowego 3 Maja na Placu Zamkowym“, <https://k.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-prezydenta-rp-w-czasie-w-swietakonstytucji-3-maja-na-placuzamkowym,3415>

143. Brexit, „United Kingdom referendum proposal“, <https://www.britannica.com/topic/Brexit>

144. Lenkijos Prezidento Portalas, „Złożę wnioski, aby referendum ws. konstytucji odbyło się 10 i 11 listopada“, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/zloze-wnioski-aby-referendum-ws-konstytucji-odbylo-sie-10-i-11-listopada,3623>

145. Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie podczas obchodów Święta Narodowego 3 Maja“, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-3-maja,3901>

146. Lenkijos Prezidento Portalas, „Propozycje pytań w referendum konsultacyjnym“, <https://www.prezydent.pl/prezydent/piec-lat-prezydentury-andrzeja-dudy/referendum-konsultacyjne/aktualnosci/propozycje-pytan-w-referendum-konsultacyjnym,6706>

147. Lenkijos Prezidento Portalas, „Referendum konsultacyjne“, <https://www.prezydent.pl/prezydent/piec-lat-prezydentury-andrzeja-dudy/referendum-konsultacyjne>
148. Lenkijos Prezidento Portalas, „Propozycje pytań w referendum konsultacyjnym“, <https://www.prezydent.pl/prezydent/piec-lat-prezydentury-andrzeja-dudy/referendum-konsultacyjne/aktualnosci/propozycje-pytan-w-referendum-konsultacyjnym,6706>
149. Istorinis portalas dzieje.pl, Obchody Święta Konstytucji 3 Maja w Lublinie, <https://dzieje.pl/aktualnosci/obchody-swieta-konstytucji-3-maja-w-lublinie>
150. Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie podczas obchodów Święta Narodowego 3 Maja“, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-3-maja,3901>
151. Polak Aleksandra, Hartwell Christopher A., Sidło Katarzyna W., „Physically Present but Spiritually Distant: The View of the European Union in Poland“, <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/soeu-2022-0054/html>
152. Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie z okazji 229. rocznicy Konstytucji 3 maja“, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-z-okazji-229-rocznicy-konstytucji-3-maja,4236>
153. Adams Tracy, Reorientation of foreign memories in domestic political speech: Considerations and effects <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1367877922109406>
154. Lenkijos Prezidento Portalas, „The 230th anniversary of the adoption of the Third of May Constitution“, <https://www.president.pl/news/the-230th-anniversary-of-the-adoption-of-the-third-of-may-constitution,37191>
155. Sienos grupė, „Context of the ongoing Belarus-EU migration crisis“, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-04/SienosGrup%C4%97Submission.pdf>
156. Lenkijos Prezidento Portalas, „The 230th anniversary of the adoption of the Third of May Constitution“, <https://www.president.pl/news/the-230th-anniversary-of-the-adoption-of-the-third-of-may-constitution,37191>
157. Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Lietuvos Respublikos Seimo antroji sesija, 2021 m. gegužės 3 d. 56 nenumatytas posėdis“, https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=33825
158. Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie Prezydenta podczas uroczystości na placu Zamkowym [PL/EN]“, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-prezydenta-podczas-uroczystosci-naplacu-zamkowym,53158>
159. Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie Prezydenta na placu Zamkowym“, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-prezydenta-na-placu-zamkowym,67850>

160. Lenkijos Prezidento Portalas, „Udział Prezydenta RP w uroczystościach przed Grobem Nieznanego Żołnierza“, <https://t.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-aleksandra-kwasniewskiego/aktualnosci/rok-2001/udzial-prezydenta-rp-w-uroczystosciach-przed-grobem-nieznanego-zolnierza,31793.archive>
161. Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „II (pavasario) sesijos nenumatyto posėdžio nr. 56 stenograma, V. Čmilytės kalba“, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/6bd0beb0ac4711eba6328c92adabc234>
162. Lietuvos Respublikos Prezidento portalas, „Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus kalba, pasakyta 2007 metų gegužės 2 dieną Vilniuje, iškilmingame Seimo posėdyje, skirtame 1791 metų Gegužės 3-iosios Konstitucijai paminėti“, <https://archyvas.lrp.lt/adamkus2/lt/news.full/7812.html>
163. Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie Prezydenta RP na Placu Zamkowym z okazji Święta Narodowego 3 Maja“, <https://k.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-prezydenta-rp-na-placu-zamkowym-z-okazji-swiet-narodowego-3-maja,16744>
164. Istorinis portalas dzieje.pl, „Przemówienie prezydenta Bronisława Komorowskiego w Święto Narodowe 3 maja“ <https://dzieje.pl/aktualnosci/przemowienie-prezydenta-bronislawa-komorowskiego-w-swieto-narodowe-3-maja>
165. Lenkijos Prezidento Portalas, „Wystąpienie Prezydenta RP na Placu Zamkowym z okazji Święta Narodowego 3 Maja“, https://k.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/wystapienie-prezydenta-rp-na-placu-zamkowym-z-okazji-swiet-narodowego-3-maja,16744?fbclid=IwAR1mmqSEfLXfraKzp8lmnNH2IH_1QpGNsltuPAsDuZUKVtbdv7R_grX6bSA
166. Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Seimo Pirmininko Artūro Paulausko kalba Lietuvos Respublikos Seimo ir Lenkijos Respublikos Seimo narių asamblėjos VII sesijoje“, https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=4411&p_k=1&p_t=7547.
167. Lietuvos Respublikos Prezidento portalas, „Lietuvos ir Lenkijos stiprybė - europietiškosios vertybės ir transatlantinis bendradarbiavimas“, <https://grybauskaite.lrp.lt/lt/spaudos-centras/pranesimai-spaudai/7395>
168. Prezidentės D. Grybauskaitės portalas, „Prezidentė: Simboliška, kad paroda L.Kaczyńskiui atminti atidaroma Gegužės 3-osios Konstitucijos dieną“, <https://grybauskaite.lrp.lt/lt/spaudos-centras/pranesimai-spaudai/8609>

169. Prezidentės D. Grybauskaitės portalas, „Prezidentė pasveikino Lenkijos vadovą Gegužės 3-iosios Konstitucijos dienos proga“, <https://grybauskaite.lrp.lt/lt/prezidente-pasveikino-lenkijos-vadova-geguzes-3-iosios-konstitucijos-dienos-proga/22630>
170. Prezidentės D. Grybauskaitės portalas, „Minint Gegužės 3 d. Konstituciją – bendras Lietuvos ir Lenkijos prezidentų pareiškimas“, <https://grybauskaite.lrp.lt/lt/minint-geguzes-3-d.-konstitucija-bendras-lietuvos-ir-lenkijos-prezidentu-pareiskimas/29874>
171. Lietuvos Respublikos Seimo portalas, „Lietuvos Respublikos Seimo antroji sesija, 2021 m. gegužės 3 d. 56 nenumatytas posėdis“ https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=33825
172. Lietuvos Respublikos Prezidento portalas, „Lenkijos Konstitucijos dienos proga – šalies vadovo sveikinimas“, <https://www.lrp.lt/lt/ziniasklaidos-centras/naujienos/34052>
173. Lietuvos Respublikos Prezidento portalas, „Lietuvos Respublikos Prezidento Gitano Nausėdos kalba Seime „Abiejų Tautų tarpusavio įžado“ 230-ųjų metinių proga“, <https://www.lrp.lt/lt/ziniasklaidos-centras/prezidento-kalbos-ir-sveikinimai/36823>
174. Lenkijos Prezidento portalas, „Uroczysta odprawa wart przed Grobem Nieznanego Żołnierza“, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-aleksandra-kwasniewskiego/aktualnosci/rok-2003/uroczysta-odprawa-wart-przed-grobem-nieznanego-zolnierza,30212,archive>
175. Schmidt Anne, „Strategic Partnership - A Contested Policy Concept“ https://www.swp-berlin.org/publications/products/arbeitspapiere/FG%201%20discussion%20paper_Ane%20Schmidt.pdf

Kiti šaltiniai:

176. „Po 300 latach Polska wraca do gry“. Kita, Konończuk, Pilawa, Staniłko. Youtube vaizdo įrašas, Paskelbta „Jagiellonian Club“ 2023.10.25 https://www.youtube.com/watch?v=nyTu0VTd5H4&ab_channel=KlubJagiello%C5%84ski
177. Diskusija „Gegužės 3-ioji – Lietuvos ir Lenkijos istorinės bendrystės svarba Europai“, Įkelta paskyroje „Atviras Seimas“ 2017.05.03, prieiga: https://www.youtube.com/watch?v=JpGTY02hycI&ab_channel=AtvirasSeimas E.Railos pasisakymas nuo 38min.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1. Lietuvos politinio elito retorikos lentelė.

Metai	Politikas	Pareigybė	Paradigma	Forma	Auditorija	Formatas
2001	Artūras Paulauskas	Seimo pirmininkas	regioninė	kalba	užsienio (Lietuvoje)	dvišalis
2001	Artūras Paulauskas	Seimo pirmininkas	regioninė	kalba	užsienio (Lietuvoje)	daugiašalis
2003	Rolandas Paksas	Prezidentas	regioninė	raštu	-	
2004	-	-	-	-	-	-
2005	-	-	-	-	-	-
2006	-	-	-	-	-	-
2007	Valdas Adamkus	Prezidentas	regioninė	kalba	užsienio (Lietuvoje)	dvišalis
2007	Viktoras Muntianas	Seimo pirmininkas	regioninė	kalba	užsienio (Lenkijoje)	daugiašalis
2008	-	-	-	-	-	-
2009	Dalia Grybauskaitė	Prezidentė	regioninė	kalba	užsienio (Lenkijoje)	dvišalis
2010	Dalia Grybauskaitė	Prezidentė	regioninė	kalba	vidaus	-
2011	-	-	-	-	-	-
2012	Irena Degutienė	Seimo pirmininkė	regioninė	kalba	užsienio (Lietuvoje)	daugiašalis
2013	-	-	-	-	-	-
2014	Dalia Grybauskaitė	Prezidentė	regioninė	raštu	-	-
2015	Dalia Grybauskaitė	Prezidentė	regioninė	raštu	-	-
2015	Loreta Graužinienė	Seimo pirmininkė	regioninė	raštu	-	-
2016	Dalia Grybauskaitė	Prezidentė	regioninė	raštu	-	-
2016	Loreta Graužinienė	Seimo pirmininkė	regioninė	kalba	užsienio (Lietuvoje)	dvišalis
2017	Dalia Grybauskaitė	Prezidentė	regioninė	raštu	-	-
2017	Viktoras Pranckietis	Seimo pirmininkas	regioninė	kalba	vidaus	dvišalis
2018	Dalia Grybauskaitė	Prezidentė	regioninė	kalba	užsienio (Lietuvoje)	dvišalis
2018	Viktoras Pranckietis	Seimo pirmininkas	regioninė	kalba	užsienio (Lenkijoje)	
2019	Dalia Grybauskaitė	Prezidentė	regioninė	raštu	-	-
2020	Gitanas Nausėda	Prezidentas	regioninė	raštu	-	-

2021	Gitanas Nausėda	Prezidentas	regioninė	kalba	užsienio (Lietuvoje)	dvišalis
2021	Gitanas Nausėda	Prezidentas	regioninė	kalba	užsienio (Lietuvoje)	dvišalis
2021	Viktorija Čmilytė-Nielsen	Seimo pirmininkė	regioninė	kalba	užsienio (Lietuvoje)	dvišalis
2022	Gitanas Nausėda	Prezidentas	regioninė	kalba	vidaus	-
2023	Gitanas Nausėda	Prezidentas	regioninė	raštu	-	-

Priedas Nr. 2. Lenkijos politinio elito retorikos lentelė.

Metai	Politikas	Pareigybė	Paradigma	Forma	Auditorija	Formatas
2001	Aleksandras Kwasniewski	Prezidentas	nacionalinė	kalba	vidaus	-
2002	Aleksandras Kwasniewski	Prezidentas	nacionalinė	kalba	vidaus	-
2003	Aleksandras Kwasniewski	Prezidentas	nacionalinė	kalba	vidaus	-
2004	Aleksandras Kwasniewski	Prezidentas	nacionalinė	kalba	vidaus	-
2005	Aleksandras Kwasniewski	Prezidentas	nacionalinė	kalba	vidaus	-
2006	Lechas Kaczynski	Prezidentas	nacionalinė	kalba	vidaus	-
2007	Lechas Kaczynski	Prezidentas	nacionalinė	kalba	vidaus	-
2007	Ludwikas Dorn	Seimo pirmininkas (maršalka)	regioninė	kalba	užsienio (Lenkijoje)	daugiašalis
2008	Lechas Kaczynski	Prezidentas	regioninė	kalba	užsienio (Lenkijoje)	dvišalis
2009	Lechas Kaczynski	Prezidentas	nacionalinė	kalba	vidaus	-
2010	Bronislawas Komorowski	Prezidentas	nacionalinė	kalba	vidaus	-
2011	Bronislawas Komorowski	Prezidentas	regioninė	kalba	vidaus?	-
2012	Bronislawas Komorowski	Prezidentas	nacionalinė	kalba	vidaus	-
2013	Bronislawas Komorowski	Prezidentas	regioninė	kalba	vidaus	-
2014	Bronislawas Komorowski	Prezidentas	nacionalinė	kalba	vidaus	-
2015	Bronislawas Komorowski	Prezidentas	nacionalinė	kalba	vidaus	-
2016	Andrzejus Duda	Prezidentas	nacionalinė	kalba	vidaus	-
2017	Andrzejus Duda	Prezidentas	nacionalinė	kalba	vidaus	-
2018	Andrzejus Duda	Prezidentas	nacionalinė	kalba	vidaus	-
2018	Stanislawas Karczewski	Senato pirmininkas	regioninė	kalba	užsienio (Lietuvoje)	-

2019	Marekas Kuchciński	Seimo pirmininkas (maršalka)	nacionalinė	kalba	vidaus	-
2020	Tomaszas Grodzki	Senato pirmininkas	nacionalinė	kalba	vidaus	-
2020	Andrzejus Duda	Prezidentas	nacionalinė	kalba	vidaus	-
2021	Andrzejus Duda	Prezidentas	regioninė	kalba	užsienio (Lenkijoje)	daugiašalis
2021	Elżbieta Witek	Seimo pirmininkė (maršalka)	regioninė	kalba	užsienio (Lenkijoje)	dvišalis
2021	Andrzejus Duda	Prezidentas	regioninė	kalba	užsienio (Lietuvoje)	dvišalis
2022	Andrzejus Duda	Prezidentas	regioninė	kalba	vidaus	-
2023	Andrzejus Duda	Prezidentas	nacionalinė	kalba	vidaus	-

Lentelėje nurodomų terminų paaiškinimas:

Metai – metai, kuriais politinio elito atstovas sakė kalbą ar siuntė raštišką sveikinimą Gegužės 3-osios Konstitucijos proga;

Politikas – kalbą sakęs politinio elito atstovas;

Pareigybė – atitinkamais metais politinio elito atstovo užimtos pareigos valstybėje;

Paradigma – kalboje pasirinkta Gegužės 3-osios atminimo paradigma;

Forma – forma, kuria buvo įgyvendinama kalba;

Auditorija – įvardinama auditorija, kuriai skiriama kalba, skliausteliuose nurodoma, kurioje valstybėje buvo sakoma kalba;

Formatas – aplinkybės, kuriomis buvo sakoma kalba, t.y. dvišalis, jeigu tai vyko Lietuvos ir Lenkijos politinio elito susitikimo metu, daugiašalis – jeigu tai buvo daugiau valstybės vadovų vienijantis renginys, neįvardijama, jeigu minėjimas vyko tik valstybės viduje.

SUMMARY

Examining the portrayal of the May 3rd Constitution of Lithuania and Poland in the discourse of the political elite might provide insights into how both nations interpret this event in terms of their national identity and the many situations in which it is referenced. The significance of such study is enhanced by the evident trend of growing interest in this historical event in Lithuania, both in academic and political spheres. The portrayal of the May 3rd Constitution gives rise to ambiguity about the identity narratives of Lithuania and Poland in the political discourse of both nations, suggesting a certain problematic aspect. Prior historiographical analyses of the Constitution provide a comprehensive examination of the shifts in its assessment and understanding, spanning the interwar period, the Soviet era, and the time after the restoration of freedom. However, according to the literature evaluation, current research mostly concentrate on the document itself and its legal value. This means that there is a prevalence of retrospective analysis. Currently, there is a lack of analysis about the commemoration of this document's significance in a political level. There is a lack of active interest in understanding how the commemoration of the May 3rd Constitution is used in the political sphere. This is exactly the factor that creates an opportunity for the investigation conducted in the context of this master's thesis. The objective of this study is to analyze how the political rhetoric shapes the identity image of each state via the historical memory of the May 3rd Constitution, and to find any possible discrepancies in discourse between the two nations.

The selected theory of social constructivism in the master's thesis focuses extensively on the interconnectedness between identity and the modifications in implemented policies, seeing them as established collective practices inside institutions. Additionally, this applies to individual players or political parties that have the ability to influence the assessment of historical events. Nevertheless, when examining the discourse of the Lithuanian political elite, it is evident that the regional perspective used to assess the Constitution remains largely unaltered, independent of the specific persons in positions of authority. This event is primarily seen as a crucial factor in bilateral ties, and the assessment of the Constitution is contingent upon the specific bilateral connection with Poland, rather than Lithuania's direct relationship with the Constitution. In Poland, there are ongoing public

debates over the potential reassessment of this historical event via a process of "depolonization". However, the language of the political elite continues to be dominated by a nationalistic perspective, seeing it as a triumph of the Polish people, irrespective of shifts in political power. Nevertheless, it is important to acknowledge that a more balanced assessment of the Constitution, taking into account a wider regional perspective, was seen among the Polish political leaders, particularly while delivering speeches in Lithuania or in the presence of Lithuanian delegations. The present government's internal and international actions have had a significant impact on the larger interpretations and circumstances in which the Polish political elite have associated the importance of the Constitution, and how they have used it strategically to accomplish certain political objectives. The analysis of the political elite's discourse in both countries showed that they have different perspectives on this event. In Lithuania, it is viewed pragmatically, primarily in relation to bilateral ties with Poland and as a crucial aspect of European identity in historical events. However, this perspective remains confined to the political elite and does not directly engage with the general public. In Poland, the importance of this aspect is highly regarded and seen as an integral element of Polish identity, rather than being directly linked to or used to enhance bilateral ties. The Constitution serves as a moral and ethical foundation, a prominent legal symbol that political leaders use to guide their decision-making. They often leverage the Constitution's unique qualities to justify domestic policy choices, such as initiating referendums, and to legitimize shifts in foreign policy (particularly in relation to tensions with the EU).